

VII. ULUSLARARASI ATATÜRK KONGRESİ

(17-22 Kasım 2011, Makedonya)

Hüseyin TOSUN*

ÖZET

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunu oluşturan dört kurumdan biri olan Atatürk Araştırma Merkezince; Atatürk'ün ve Onun "En büyük eserimdir" dediği Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün yönleriyle araştırılmasına / incelenmesine, tam ve doğru şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmak, Cumhuriyetin kuruluş ve gelişme sürecindeki olayların bugüne olan etkilerini ve geleceği şekillendirmedeki olası rollerini bilimsel yaklaşımla irdelemek, bunun sonucunda elde edilen yeni bilgi, belge, yorum ve sentezleri Türk ve dünya kamuoylarına sunmak amacıyla, her dört yılda bir olmak üzere *Uluslararası Atatürk Kongresi* düzenlenmektedir. Bu çerçevede **VII. Uluslararası Atatürk Kongresi**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ve Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi işbirliğinde 17-22 Ekim 2011 tarihinde Makedonya (Üsküp ve Manastır)'da gerçekleştirildi. Dört gün süren kongre, beş ayrı salonda yapılan toplam 32 oturum ve sunulan 187 bildiriyle tamamlandı.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Balkanlar, Makedonya, Manastır, Balkan Savaşı, Göç.

7 Th INTERNATIONAL ATATÜRK CONGRESS

(17-22 October 2011 Macedonia)

ABSTRACT

The International Atatürk Congress is organized every four years by the Atatürk Research Center, which is one of the four organizations of the Atatürk Supreme Council of Culture, Language and History with the objective of researching all aspects of the life of the great leader Atatürk who has set an example to one and all with his

* Uzman / Atatürk Araştırma Merkezi

ability and qualities as a leader and who has played the leading role in founding the Republic of Turkey and guiding Turkey's progress to her present state through his principles and reforms, as well as studying what He described as to be "My greatest accomplishment," the Republic of Turkey. The Congress will try to fully and accurately clarify the subject, to scientifically explain the possible import of events which transpired during the foundation and the formative years of the Republic in shaping the future, as well as their effects today. Furthermore every information, document, comment and synthesis will -at the end of the Congress- be presented to the Turkish and World public. In this framework, the 7th *International Atatürk Congress* will be held in October 2011 in Macedonia (Skopje and Manastır), with the collaboration of our Center and the Macedonian Academy of Sciences. Kongress lasted four days is complemented with thirty foursessionan dpresented 187 papers wherearranged in five apart auditoriums.

Key Words: Atatürk, Balkans, Macedonian, Manastır, The Balkan Wars, Migration.

GİRİŞ

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunu oluşturan dört kurumdan biri olan Atatürk Araştırma Merkezince; Atatürk'ün ve "en büyük eserimdir" dediği Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün yönleriyle araştırılmasına / incelenmesine, tam ve doğru şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmak, Cumhuriyetin kuruluş ve gelişme sürecindeki olayların bugüne olan etkilerini ve geleceği şekillendirmedeki olası rollerini bilimsel yaklaşımla irdelemek, bunun sonucunda elde edilen yeni bilgi, belge, yorum ve sentezleri Türk ve dünya kamuoylarına sunmak, ülkeler ve insanlar arasındaki kültürel bağların kurulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, her dört yılda bir olmak üzere *Uluslararası Atatürk Kongresi* düzenlenmektedir. Merkezce bugüne kadar yedi defa Uluslar Arası Atatürk Kongresi düzenlenmiştir. Bunlar;

a-Birinci Uluslar Arası Atatürk Kongresi, 21-23 Eylül 1987 tarihleri arasında Ankara’da yapılmıştır. Üç gün iki seksiyon halinde devam etmiş olan Kongreye 37’si diğer ülkelerinden olmak üzere 100’ü aşkın bilim insanı bildiri ile katılmıştır. Kongre bilim ve siyaset çevreleri ve basın-yayın mensuplarınca ilgiyle izlenmiştir. Kongrede sunulan bildiriler kitap olarak yayımlanıp bilim dünyasına sunulmuştur.

b-İkinci Uluslar Arası Atatürk Kongresi, 9-11 Eylül 1991 tarihleri arasında Ankara’da yapılmıştır. A ve B olmak üzere iki seksiyon halinde üç gün devam etmiş olan kongreye Türkiye dışındaki 30’a yakın ülkeden 50 yabancı olmak üzere toplam 120’yi aşkın bilim insanı bildiri ile katılmıştır. Atatürkçü düşüncüyü tüm dünyaya tanıtmak, genç kuşaklara öğretmek ve bu düşüncenin nesilden nesile aktarılmasını sağlamanın temel amaç olarak benimsendiği kongrede Mustafa Kemal Atatürk’ün iç ve dış politikası, kültür ve eğitim anlayışı, ekonomik kalkınma modeli, inkılâpları ve askeri dehası sunulan bildiriler çerçevesinde incelenmiştir. Daha sonra bildiriler kitap olarak yayımlanmıştır.

c-Üçüncü Uluslar Arası Atatürk Kongresi, 3-6 Ekim 1995 tarihleri arasında Doğu Akdeniz Üniversitesinin işbirliğiyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Gazi Mağusa Şehrinde gerçekleştirilmiştir. Ayrı salonlarda üç seksiyon halinde Üç gün devam etmiş olan kongreye Türkiye’den 47, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinden 5, Türk Cumhuriyetleri ve Topluluklarından 23 ve diğer devletlerinden 17 olmak üzere toplam 92 bilim insanı bildiriyle katılmışlardır. Kongre, Kuzey Kıbrıs Türk Halkı, basın-yayın mensupları ve üniversite öğrencileri tarafından ilgiyle izlenmiştir. “21.Yüzyıla Girerken Atatürkçülüğün Yorumu” olarak belirlenen ana tema bütün sempozyum üyeleri tarafından sunulan bildirilerle çeşitli yönlerden ele alınmış ve tartışılmıştır. Kongrenin sonunda hazırlanan Sonuç Bildirisi tüm dünya bilim çevrelerine, uluslar arası kuruluşlara, yerli ve yabancı yetkililere ve basın yayın mensuplarına duyurulmuştur. Bildiriler kitap olarak yayımlanmış ve hedef kitlelere ulaştırılmıştır. Üçün-

cü Uluslararası Atatürk Kongresi'nin ilk defa Türkiye'nin dışında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilmiş olması Kıbrıs Türk halkını, Devlet adamlarını ve Kongre delegelerini olumlu yönde etkilemiştir. Başarılı bir organizasyon ile gerçekleştirilen bu kongre ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanıtımına da katkı yapılmıştır. Burada bilim adamlarının bilimsel açıdan yoğun bir bilgi alışverişinde buldukları, sosyal açıdan oldukça kaynaştıkları, son gün yapılan Kıbrıs gezisi ile özellikle yabancı bilim insanlarının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin var oluş nedenlerini gözleriyle gördükleri, Kıbrıs Barış Harekati'nden önce cereyan eden insanlık dışı olayları canlı şahitleriyle, müzedeki ve şehitliklerdeki delilleriyle kavradıkları gözlemlenmiştir. Sonuçta bu kongre ile Atatürk'ün düşüncelerinin Türk toplumunu 21.yüzyıla taşıyabilecek akla, bilime, gelişmeye açık ve evrensel güçte olduğu, Türk toplumunu çağdaşlaştıracak, yüceltecek ve hatta bağımsızlığını yeni kazanan devletlere model olabilecek nitelikler taşıdığı vurgulanmıştır.

d-Dördüncü Uluslararası Atatürk Kongresi, 25-29 Ekim 1999 tarihleri arasında Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi işbirliğiyle, Kazakistan Cumhuriyeti'nin Türkistan şehrinde Medeniyet Ortalığı (Kültür Merkezi)'nde gerçekleştirilmiştir. Aynı salonlarda üç seksiyon halinde Dört gün devam etmiş olan Kongreye 19 devletten 120 bilim insanı ve araştırmacı bildiri ile, Kazakistan ve çevre ülkelerden 45 bilim ve siyaset insanı tartışmacı olarak katılmıştır. "Atatürk'ün yurttan barış dünyada barış ilkesinin 21.yüzyılda evrensel yorumu" ana teması etrafında; Osmanlıdan cumhuriyete geçiş, Atatürk'ün düşüncesi, bağımsızlık mücadelesi, inkılâpların Avrupa'ya, Balkanlar'a, Kafkasya'ya, Ortadoğu'ya, Kuzey Afrika'ya ve Alt Kıta Müslümanları üzerine etkileri ve günümüze yansımaları, Türkiye'nin çeşitli dünya ülkeleri ile ilişkileri ve bu ilişkilerde ortaya çıkan sorunlar ve çözüm yolları konularında bilimsel bildiriler sunulmuştur. Bildiriler kitaplaştırılarak literatüre kazandırılmıştır. Kongre de sunulan bildiriler, çeşitli uluslardan geniş bir izleyici topluluğu, Türk-kazak Üniversitesi Öğrenci ve Öğretim Üyeleri, bi-

lim ve siyaset çevreleri ve basın-yayın mensupları tarafından ilgiyle izlenmiş ve tartışılmıştır. Kongrenin Kazakistan Cumhuriyeti'nin Türkistan şehrinde düzenlenmiş olması, Türkiye'nin Kazakistan'da yapmış olduğu stratejik değer taşıyan eğitimdeki yatırımının, yabancılara tanıtılması içinde bir fırsat olmakla beraber Türkistan'ın Türkler için önemi de tüm katılımcılara kavratılmıştır. Sonuçta Atatürk'ün evrensel nitelikteki düşüncelerinin ve bunun sonucunda gerçekleşen inkılâpların değişik milletlerden ve inançlardan insanların yaşadığı coğrafyadaki ülkeleri de etkilediği ve halen etkilemeye devam ettiği, evrensel barışı bozabilecek sorunlar karşısında ortak bir bilince ve işbirliğine gereksinim olduğu, bu ortak bilincin ise evrensel çapta kabul gören ve benimsenen bir ilke ile, denenmiş bir anlayış ile mümkün olabileceği, bunun da Mustafa Kemal Atatürk'ün "yurtta barış dünyada barış" ilkesiyle gerçekleşebilir olacağı vurgulanmıştır.

e- 8-12 Aralık 2003 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Birinci gün yapılan açılış oturumundan ayrı A ve B olarak iki seksiyon halinde dört gün devam etmiş olan Kongreye yurt içinden 114, yurt dışından 54 olmak üzere toplam 168 bilim insanı bildiri ile katılmıştır. Cumhuriyetin 80.yılı Kutlama Programına da dahil edilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 80.yılına ithaf olunan kongrede; "Atatürk, Atatürk İlke ve İnkılâpları, Atatürkçü Düşünce", "Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı, Lozan Antlaşması ve Başlangıcından Bugüne Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin yeni belgelere dayalı olarak yorumlanması", "Atatürk ve Atatürkçü Düşüncenin Evrensel Yönü ve 21.Yüzyıldaki Önemi", vb. konulardan birinde yerli ve yabancı bilim insanları tarafından sunulmuş bildirilerle yeni bakış açıları ve görüşlerin ortaya konulmasına özgür ve bilimsel ortam ve imkân sağlanmıştır. Bu kongre ile de bir çok önemli olay aydınlatılmış, var olan bilgilere yeni boyutlar eklenmiş ve aynı zamanda ülkeler ve insanlar arasında kültürel bağların kurulması ve geliştirilmesine de önemli katkılar sağlanmıştır.

f-Altıncı uluslararası Atatürk Kongresi 12-16 Kasım 2007 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirildi. 63 yurt dışından, 176 yurt

içinden olmak üzere 236 araştırmacının katıldığı kongrede toplam 228 bildiri sunuldu. Sunulan bildirimler çerçevesinde 1918-1938 yılları arasındaki Türkiye'nin sorunları bütün yönleriyle ele alındı. Kongrenin açılışında Atatürk Araştırma Merkezinin amaçları doğrultusunda, Atatürk düşüncesinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yurt içinde ve yurt dışında doğru bilgiler ile tanıtımı konusundaki hizmetlerinden dolayı Utkan Kocatürk, Bilal N. Şimşir, Salahi Ramadan Sonyel ve Adrew Mango'ya *gümüş anlık* verildi.

Yedinci Uluslararası Atatürk Kongresi

Kongreye hazırlık

Geniş katılımı olarak düzenlenen Uluslararası Atatürk Kongresi'nin yedincisinin hazırlıklarına bir yıl önceden başlandı. Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi yetkililerinin Türkiye'yi ziyaretleri sırasında protokol imzalanmasıyla başlayan kongre hazırlık sürecinde öncelikle Merkezimiz başkanı Prof. Dr. Cezmi Eraslan'ın başkanlığında Düzenleme Kurulu¹ oluşturuldu. Aralık 2010'da toplanan Düzenleme Kurulu *Kongre Programını ve katılım için uyulacak ilkeleri* belirleyerek ilan etti. Bundan sonra merkezimize 500'e yakın *bildiri özeti önerisi* başvurusu yapıldı. Tüm bildiri özeti önerileri Düzenleme Kurulu üyelerince titizlikle incelendi. Daha sonra Merkezimizde yapılan panel toplantılarında 200 bildiri özeti, tam metinlerinin de görülmesi kaydıyla kabul edildi. Kabul edilen bildiri özeti önerilerinin tam metinleri Düzenleme Kurulu üyelerince *özet* ve *bilimsel şartlara uygunluk* açısından incelendi. Bu çalışmalar sonucunda yurt içinden 118, yurt dışından 41 ve Makedonya'dan 27 ol-

¹ Düzenleme Kurulu üyeleri; Başkan: Prof. Dr. Cezmi ERASLAN, Üyeler: Prof. Dr. Vlado KAMBOVSKI, Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ, Prof. Dr. Luan STAROVA, Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ, Prof. Dr. İvan KATARCİEV, Prof. Dr. Mustafa YILMAZ, Prof. Dr. Arif AGO, Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU, Prof. Dr. Katica KULAVKOVA, Prof. Dr. Mustafa TURAN, Prof. Dr. Mitko MACUNKOV, Prof. Dr. Ali ARSLAN, Prof. Dr. Sevim PİLİÇKOVA, Prof. Dr. Abide DOĞAN, Prof. Dr. Sevim ALİL, Prof. Dr. Neşe ÖZDEN, Prof. Dr. Alemdar YALÇIN, Prof. Dr. Alaeddin ABAZİ, Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN, Prof. Dr. Selma YEL, Prof. Dr. Mustafa TÜRKES, Doç. Dr. Fadil HOCA.

mak üzere toplam 187 bildirinin programda yer almasına karar verildi.² 2011 yılı Eylül sonunda *Kongre Programı* yapılarak tüm katılımcılara duyuruldu.

Açılış

Kongre 18 Ekim 2011 tarihinde saat 09.30'da Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi Konferans Salonunda Makedonya ve Türkiye Milli Marşlarının okunmasıyla başladı. Arkasından düzenleyici kurumların başkanları ve ilgili ülkelerin temsilcileri birer açılış konuşması yaptı. Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi Başkanı Prof. Dr. Georgi Stardelov, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Türkiye'nin Makedonya Büyükelçisi H. E. Gürrol Sökmensüer, Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Sayın Bülent Arınç ve Makedonya Cumhurbaşkanı Sayın H.E. Gjorge Ivanov yaptıkları açılış konuşmalarında Atatürk, Balkanlar ve Makedonya - Türkiye ilişkileri üzerine düşüncelerini aktardılar.

Makedonya Cumhurbaşkanı Gjorge İvanov konuşmasına Makedonya'nın özgür ortamında yetişen Mustafa Kemal Atatürk'ü örnek aldıklarını belirterek başladı. Kendisinin aslen tarihçi olduğunu, Türkiye gezisi sırasında Anıtkabir'i ziyaret ettiğini ve Atatürk'ün okuduğu kitapları bizzat incelediğini belirtti. Türkiye'nin modernleşmesini ve laiklik serüvenini bir akademisyen gibi doyurucu bir şekilde analiz eden sayın Cumhurbaşkanı, Atatürk'ün Türkiye'de "gericileri tasfiye ettiğini" vurguladı. Atatürk'ün etkilendiği Avrupalı düşünürlerden uzun uzadıya söz ederek konuşmasına devam eden sayın Cumhurbaşkanın Atatürk'ü anlamak için çalışmalar yaptığı anlaşılıyordu. Atatürk'ün Türkiyeli olduğu kadar Makedonyalı da olduğunu vurgulayan Cumhurbaşkanı, Atatürk'ün bir konuşmasında, "Türk devletinin sınırları dışında kalacak olan Makedonya ve Arnavutluk'a

² Kongrede sunulmuş olan bildirilerin konularına göre dağılımı ise şöyledir; Balkanlar, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında 62, Atatürk, Hayatı, Düşüncesi ve Türk İnkılabı hakkında 32, Türkiye ve komşuları hakkında 30, Türkiye ve Balkanlar arasındaki Dil-Edebiyat, Kültür-Sanat, Eğitim ve Basın konularında 43 ve diğer konularda 20.

ilk önce özerklik, daha sonra tam bağımsızlık verilmelidir” dediğini söyledi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Sayın Bülent Arınç yaptığı konuşmasında, Geçen yüzyıla damgasını vuran, Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk adına böylesine önemli bir kongreye davet edilmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Sayın Arınç, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün bir mesaj göndererek kongreye başarılar dilediğini, ayrıca TBMM'yi temsilen Makedonya Dostluk Grubu Başkanı Bursa Milletvekili Önder Matlı'nın da kongreye katıldığını bildirdi. Arınç, Makedonya halkına TBMM adına da dostluk ve sevgilerini sunduklarını söyledi. “Atatürk gibi muharebe meydanlarında efsanevi bir komutan, modern bir cumhuriyet kurmayı başaran başarılı bir devrimci lidere, dünya siyasetinde kolayca rastlamak mümkün değildir. Zaten tarihçiler de ittifakla Atatürk'ü, geçtiğimiz yüzyıla damgasını vuran önemli liderlerden birisi olarak kabul etmişlerdir” diyen Arınç, “Atatürk'ü kendi çağdaşlarından ayırt eden yanının da değişime ve yeniliklere açık olmasıdır. O düşünceyi ve eylemi kendi kişiliğinde birleştirmeyi başarmış, hem değişim ve dönüşümü öncelikle kendi düşüncelerinde yaşatmış, hem de bunu toplumunda gerçekleştirebilmiştir. Onun mücadelecisi kişiliği aynı zamanda, işgal altında yok olmanın eşiğinde gelmiş bir imparatorluktan, sağlam temellere sahip, değişime açık, millet iradesine dayanan, tam bağımsız bir cumhuriyet vizyonuna da sahiptir. O hem geleceği gören, hem mücadelecisi hem de devrimci özellikleri ile milleti ve devleti için tarihin akışını değiştirmiştir” diyerek sözlerini sürdürdü.

Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu cumhuriyetin bugün 88 yaşına geldiğini, ölümünün üzerinden ise tam 73 yıl geçtiğini anımsatan sayın Arınç, “Ancak Atatürk, yalnızca Türkiye Türklerinin değil aynı zamanda barışa, bağımsızlığına düşkün halkların ve devletlerin de ilham kaynağı, umudu ve saygı duyduğu bir lideridir” dedi.

Türk İstiklal Savaşı'nı, “uzun süredir yenilgi yüzü görmeyen, kendine güvenen ve dünyaya efendilik taslayan ittifak halindeki bir-

den çok devlete karşı verilmiş bir bağımsızlık mücadelesi” olarak değerlendirilen Sayın Arınc, “Birinci Dünya Savaşı’ndan alınan galibiyetin şımarıklığı ve sınır tanımazlığı ile hareket eden bu güçler, Osmanlı Devletinden arta kalan bir avuç büyüklüğündeki Anadolu topraklarını da işgal etmek istemişler, tüm tarih boyunca özgür ve bağımsız yaşamış bir milletin boynuna esaret zinciri takmaya kalkmışlardır” dedi. Büyük bir millet için umudun bile tükendiği bir dönemde Atatürk’ün, “İnsaf ve merhamet dilenerek bağımsızlık korunamaz” düşüncesiyle ortaya çıktığını, milleti örgütleyerek, büyük bir bağımsızlık mücadelesi verdiğini belirtti. Verilen bağımsızlık mücadelesinin aynı zamanda antiemperyalist bir özelliğe de sahip olduğunu, Atatürk’ün, Türk milletinin içerisindeki bağımsızlık ateşini yakıtığını, Çanakkale Savaşı’nın ardından tüm dünyaya bu milletin ayağına pranga, koluna kelepçe, boynuna zincir vurulamayacağını tüm dünyaya nihai olarak ilan ettiğini ifade etti.

Arınc, Atatürk’ün yalnızca savaşçı bir lider olmadığını kaydederek, “O büyük bir savaşın ardından, modern bir Cumhuriyet kurabilmiş reformcu liderlerden birisidir” dedi. Milli Mücadele ve sonrası incelendiğinde bu özelliğinin rahatlıkla görülebileceğini anlatan Arınc, sözlerini şöyle sürdürdü: “O bir taraftan yeni kurulan Cumhuriyet’in sosyal, kültürel, siyasi dönüşümünde tayin edici rol üstlenirken, diğer taraftan da bağımsızlık savaşlarının, milli devlet kurulmasının, bu milli devletin çağdaşlaşması ve her dönemde çağın değerlerini yakalayabilmesinin ilkelerini, uygulama esaslarını da belirtmişti. O çöken bir imparatorluğun ardından ulus bilincine sahip bağımsız bir devlet kurmuştur. İşgal devletlerine karşı amansız bir mücadele vermiş ve onları savaş meydanlarında yenilgiye uğratmıştı. Bu büyük zafere ve savaşçı ruha rağmen, hiçbir şekilde bu zaferlerin sarhoşluğuna kendisini kaptırmamış ve hayalperest bir lider olmamıştır. O ‘yurtta sulh, cihanda sulh’ sözü ile milletler arasında savaşa değil, barışa işaret etmiştir. Atatürk’e göre milletler arasında düşmanlıklara değil, akrabalık, dostluk bilincine vurgu yapılmalıdır. Irkçı ve şoven yaklaşımların yerine bütün insanlığın paylaştığı bazı

ortak değerlerin harekete geçirilmesi ve bu değerlerin mücadelesinin verilmesi fikrine sahipti. "O'nun bu bakış açısının genç Cumhuriyet'in istikametine de yön verdiğini belirten Arınç, "Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren bölgesinde savaşın değil, barışın ve istikrarın mücadelesini vermiştir. Bu bağlamda Türkiye barış için her türlü girişimde öncü rol almıştır. Bugün bile Kore'de, Kıbrıs'ta, Somali'de, Bosna'da, Kosova'da, Afganistan'da dünya barışı adına uluslararası toplumun içinde yerini almış, bir dünya devleti" olduğu vurgusunu yaptı.

Bugün de Türkiye'nin aynı düşünce ile hareket ettiğini ifade eden Arınç, sözlerini şöyle sürdürdü: "Dünyanın krizler ile sarsıldığı bu dönemde, sağlam ekonomik yapısı ile güvenli bir liman olan Türkiye, aktif dış politikası ile de insanlığın ihtiyaç duyduğu barış ve huzura hizmet etmektedir. Kafkaslar'da, Ortadoğu'da, Balkanlar'da, Afganistan'da yaşanan bütün sorunların barış içinde sona erdirilmesi konusunda büyük çabalar harcıyoruz. Bizler de Atatürk'ün belirlediği yönde, dünyamızın ve insanlığın, savaşarak değil, konuşarak, ticaret yaparak, karşılıklı iyi ilişkiler geliştirerek mutlu olacağına inanıyoruz" diyen Arınç, Türkiye'nin Makedonya ile ilişkilerinin köklü bir geçmişe sahip olduğuna dikkati çekerek, "Bugün bağımsızlığın 20. Yılı'nı kutlayan Makedonya'yı ilk tanıyan ülkelerden biri olduklarını, Makedonya'yı da her alanda kararlı bir şekilde desteklemeye devam edeceklerini, Makedonya halkının bütün etnik çeşitliği ile Türkiye'nin dostu ve kardeşi olduğunu, Türkiye'de yaşanan 75 milyon insanın gözünde ve gönlünde Makedonya'nın ayrı bir yeri bulunduğunu belirtti.

Bugün adına kongre düzenlenen Mustafa Kemal'in liderlik mayasının bu topraklarda verildiğine işaret eden Arınç, Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin evinin de hala Kocacık'ta olduğunu hatırlattı. Arınç, "İstiklal Şairimiz Mehmet Akif'in bu toprakların çocuğu, Yahya Kemal'in hem Üsküp'ün, hem de İstanbul'un şairi olduğunu, o muazzam şiirlerindeki mana ve ahengin, kah Balkan topraklarında rüzgarlara karışıp giden bir akıncının nal seslerinden devşirildiğini,

kah Üsküp'teki düşünce ikliminden ilham alarak ve sonunda İstanbul'da hoş bir seda oluverdiğini, bu tarihi bağların, tarihi sorumlukları da beraberinde getirdiğini, bu bilinçle, Makedonya'da Osmanlı döneminden kalan kültür varlığının onarım ve restorasyonuna ve özgünlüğüne uygun olarak yapılması ve mevcut yapıların korunmasına önem verdiklerini, Sultan II. Murat Camii ve yanındaki saat kulesi, İshak Bey Camii, Köse Kadı Camii, Yahya Paşa Camii, Kurşunlu Han, Tekye Camii, Bektâşi Tekkesi hala varlığını koruyan Makedonya'ya miras kalan Türk eserleri olduğuna dikkat çekti.

“Bugün kongre düzenleyerek, adını andığımız ve fikirlerini, eserlerini derinlemesine inceleme fırsatı bulacağımız Büyük Atatürk bu coğrafyada doğmuştur. Ancak Anadolu'da bugünkü güçlü Türkiye'nin temellerini atmıştır” diyen Arınç, Atatürk'ün hem Makedonya, hem de Türkiye için ortak bir değer olduğuna vurgu yaparak ve “Böylesine büyük bir değere kadirşinaslık göstererek adına kongre düzenledikleri ve buna ev sahipliği yaptıkları için Makedonyalılara ülkesi adına teşekkür ederek” sözlerini tamamladı.

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof. Dr. Cezmi Eraslan konuşmasına; Türkiye ve Makedonya'nın, yaklaşık altı asır süren beraber yaşamdan miras kalan ortak ve geleneksel değerleri bu günlere taşıyan, ancak bir asır ayrılıktan sonra her sahada birbirinin dost elini tutan iki ülke olduğunu anımsatarak başladı.

Atatürk Araştırma Merkezi'nin, Atatürk ve en büyük eseri olan Türkiye Cumhuriyeti hakkında bilimsel araştırmalar yapmak, yaptırmak ve yayınlamakla görevlendirildiğini hatırlatan Prof. Dr. Eraslan, “1983 senesindeki kuruluşun bu güne 400 kitap, 80 sayı süreli yayın, çok sayıda ulusal ve uluslararası sempozyum, panel, çalıştay, konferans ve kongre düzenleyen Atatürk Araştırma Merkezinin, bilimsel araştırma ve objektif bilgi üretimini kendisine şiar edinmiş bir araştırma kuruluşu” olduğunu ifade etti. ATAM'ın bu görev çerçevesinde 4 yılda bir Uluslararası Atatürk Kongresi düzenlediğini belirten Eraslan, sözlerini şöyle sürdürdü: “VII. Uluslararası Atatürk Kongresi'nin Makedonya'da düzenleniyor olması tesadüf değil.

2011 yılı Atatürk'ün doğumunun 130. yıldönümü. Genelde Balkan coğrafyası, özelde Makedonya, Atatürk ve yakın çalışma arkadaşlarının yetiştiği topraklardır. Yine bu toprakların yetiştirdiği büyük şair, Yahya Kemal'in deyişiyle Rakofça kırlarının hür havasını alarak yetişen neslin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine katkıları büyüktür. Öyle ki bu nesil, uzun savaş yıllarından sonra ayrı kaldığı bu topraklara hasretini, Çankaya'da ince saz heyetinden *Vardar Ovası*, *Maya Dağdan Kalkan Kazlar*, *Alişimin Kaşları Kara*, *Bilal Oğlan* gibi Rumeli türküleri dinleyerek dindirmeye çalışmışlardır. Bu gerçekten hareketle kongrenin Makedonya'da gerçekleştirilmesi isabetli bir seçim olmuştur.”

Eraslan, kongrede sunulacak bildirimlerin, 1880'li yıllardan günümüze ulaşan süreçte Atatürk, Türkiye ve Balkanlar ana konusu etrafında yoğunlaşacağını, “burada ortaya konulacak bilgilerin her sahadaki karşılıklı ilişkilerimizi daha iyiye götürmek için gereken ilmi zeminin oluşumuna büyük bir katkı sağlayacağını” kaydetti. İki ülke arasında son iki yüzyılda yaşanan göçlerin oluşturduğu iç içe geçmiş bir manzaranın söz konusu olduğunu ifade eden Eraslan, sadece 93 harbi veya Balkan Savaşları sırasında değil, Birinci Dünya Savaşı'nda ve hatta 1950'li yıllarda da göçler yaşandığını, dolayısıyla Türkiye ve Makedonya arasındaki maddi ilişkilerin insani boyutunun varlığına da işaret etti.

Türkiye ve Makedonya'yı tarihi geçmişleri ve coğrafi konumları itibarıyla da birbirine benzeyen, dolayısıyla bu zemin üzerinde verimli işbirlikleri kurabilecek durumda olan iki ülke olarak değerlendirilen Eraslan, son yıllarda karşılıklı olarak ortaya konan her sahada işbirliği ve destek iradesinin de altını çizmek gerektiğini belirtti. Montaigne'in söylediği ‘dostluğun, birbirini dünyanın bir ucundan diğerine kucaklayacak kadar uzun kollarının’ Türkiye ve Makedonya için hayata geçirildiğini, tarihi, kültürel, insani ve ilmi sahada sağlam köprüler oluşturulduğunu, bundan sonra çağın gereklerine göre bu zeminin desteklediği ekonomik köprülerin de hızla kurulacağını ifade eden Eraslan, hem Makedonya Bilimler ve Sanatlar

Akademisi, hem de Atatürk Araştırma Merkezi, bilimsel esaslara göre çalışan ve objektif bilgiler üreten kurumlar olarak bu kongreyle iki ülke arasındaki kültürel ve bilimsel işbirliğini daha ileri götürecekleri inancını deklare etmişlerdir” dedi. Eraslan, Makedonya eski başbakanlarından Vlado Buckoski’nin, “İlmi, kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizin Taşköprü kadar sağlam ve uzun ömürlü olması dileğiyle” sözlerini tamamladı.

Açılış konuşmalarının ardından *Kongre Açılış Oturumuna* geçildi. MANU Başkan Yardımcısı Vlado Kambovski’in başkanlığında *Birinci Salon*’da yapılan oturum, Makedonya Cumhurbaşkanı Sayın Gjorge Ivanov’un, “Atatürk ve Makedonya” başlıklı bildirisini ile başladı. Sayın Ivanov’un ardından Prof. Dr. Kemal Karpat, “Atatürk’ün Makedonya’da Geçen Küçüklüğünün Kültürel-Siyasal Etkileri” başlıklı bildirisini sundu. Oturumun üçüncü konuşmacısı ise Svetomir Skaric’di. Skaric, “Osmanlı İmparatorluğu ve Mustafa Kemal Atatürk (21.Yüzyıldan bakış)” başlıklı bildirisini sundu. Açılış Oturumu Prof. Dr. Cezmi Eraslan’ın “Doğumunun 130.Yılında Atatürk’ün Düşüncesinin Türkiye ve Balkanlar İçin Önemi” başlıklı sunumu ile tamamlandı. Arkasından Gazi Üniversitesi Türk Müziği Konservatuarı Müdürü Prof. Dr. Gülçin Yahya Kaçar yönetiminde Atatürk’ün Sevdiği Rumeli Türkülerinden oluşan mini konser verildi.

Açılış programının ardından kongrenin düzenlendiği Akademi binasının girişinde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde bulunan Rumeli şehirlerinin fotoğraflarından oluşan *Balkanlar ve Türkiye* konulu serginin açılışı yapıldı. Kongre süresince sergide teşhir edilen ve çoğunluğu II. Abdülhamit dönemine ait olan bu fotoğraflar bir albüm halinde Kongre öncesinde Atatürk Araştırma Merkezi tarafından yayımlanarak tüm katılımcılara hediye edildi. Bu sergiyi, Osmanlı Devletinin son zamanlarda Rumeli’ye yaptığı madde yatırımların gösterilmesi açısından son derece anlamlı bir düzenleme olarak değerlendirmek mümkündür. Zira, Rumeli coğrafyasındaki Osmanlı izleri, bu sergi ve albümde yer alan fotoğraflar sayesinde izlenebilme imkanı sağlamaktadır.

Açılış Kokteylinden sonra Üsküp şehir turu yapıldı. İlk izlenim şehrin oldukça dinlendirici bir havasının olmasıydı. Akademi binasından Makadonija meydanına doğru hareket edildi. Meydana gelindiğinde görkemli bir heykelle karşılaşıldı Makadonya Kralı Büyük İskender'in heykeli. Bu anıtın hemen arkasında Birinci Bulgar İmparatorluğu'nun Makedonya doğumlu hükümdarı Çar Samuil'in heykelinin yer aldığı görüldü. Meydanın Vardar Nehri tarafında ise Gotse Delçev'in heykeli vardı. Daha sonra Üsküp'ün simgesi olarak ünlenen ve Osmanlılar döneminde yapılmış olan Vardar Nehri'nin iki yakasını birleştiren Taşköprü gezildi. Buradan devam edilerek Türk Mahallesine geçildi. Dar sokakları, çok katlı olmayan evleri ve camileriyle kısmen Anadolu şehirlerini andırıyordu. Üsküp'te Müslüman Türk mahallesinde yer alan *İsa Bey Camii*, *Sultan II. Murat Camii*, *Mustafa Paşa Camii*, *Davut Paşa Hamamı*, *Sulu Han*, zamanımıza kadar gelebilmiş olan Osmanlı mirasından birkaçı olarak görülebildi.

Oturumlar

Öğleden sonra saat 14.00'de oturumlar başladı. Oturumlar, MANU'un hizmet binasında bulunan birbirine yakın beş ayrı salonda, 6 bildirinin sunulacağı ve tartışmanın yapılacağı şekilde düzenlenmişti. Her salonda sunum için dizüstü bilgisayar ve projeksiyon cihazı hazır bulunuyordu. Salonlar Türkçe, Makedonca ve İngilizce olarak sunulacak bildirilerin anında çevirisi yapılacak şekilde düzenlenmişti. Salonların bulunduğu koridorda basın bürosuna yer verildi. Bu düzenleme bildiri sunan bilim insanlarının konularıyla ilgili değerlendirme yapmasına ve mülakatlara ortam hazırlanması ve kongrenin bilimsel ve tarihi havasının kitlelere de ulaştırılması açılarından son derece faydalıydı. Nitekim sunulan tebliğlerin büyük çoğunluğu Makedon TV ve Radyosu tarafından özet olarak yayımlandı.

Ali Arslan'ın başkanlığında *Birinci Salonda* yapılan ilk oturum *Makedonya* teması üzerineydi. Oturum Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran'ın, "19.Yüzyıl Sonunda Makedonya'da Milliyetçilik Hareketleri" başlıklı bildirisi ile başladı. Taşkiran, 1876 yılından sonra Balkan-

lardaki her milletin, hatta Balkan coğrafyasındaki her bölgenin ayrı bir devletin nüfuzu altına girerek hem kendi aralarındaki mücadeleler, hem de Osmanlı Devleti ile giriştikleri mücadele ve isyanlar ile Makedonya'yı kan gölüne çevirdiklerini belirtti. Bu mücadelelerde en aktif rolü ihtilalci komitelerin aldığı ileri süren Taşkıran, Makedonya meselesinin 1876 İstanbul Konferansı'ndan sonra resmi olarak ortaya çıktığına işaret etti. Özellikle 1878-1912 yılları arasındaki dönemde, Makedonya'nın etnik ve dinî yapısının, bölgeyle ilgilenen komşu Balkan devletleri Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Romanya'nın faaliyetlerinin komitelerin çalışmalarına uygun bir ortam sağladığını ifade eden Taşkıran, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarını kendi topraklarına katmayı amaç edinen bu devletlerin, milliyetçilik hareketlerinden de yararlanarak bölgede kendi nüfuzlarını artıracak biçimde değişik zamanlarda farklı faaliyetlerin içerisinde olduklarını, Osmanlı İmparatorluğu'nu Balkanlardan atmak için bu bölgedeki Bulgar, Sırp ve Yunan unsurlarının ortak harekete geçerek bölgede karışıklıklar çıkardıklarını, bu milletlerin birbirlerine karşı olan rekabetçi özelemleri ve Ortodoks Kilisesi'ne hakim olmak için Bulgarlarla Yunanlılar arasında süren mücadelenin Makedonya'daki durumu daha da karmaşık bir hale getirdiğini, bu bölgede yaşayan her milletin "Makedonya bizimdir" sözünden hareketle bu direnişlerini tarihi haklarına dayandırdıklarını vurguladı ve burada bu komitelerin: Bulgar - Makedon Merkez Komitesi (1879), Makedonya Komitesi (1887), Merkezi Edirne - Makedonya Komitesi (1890), Makedonya Talebe Teşkilatı (1892), Makedonya Politik Cemiyeti (1895) gibi adlarla faaliyet gösterdiklerini, bunların Makedonya'da bir iç savaşın başlamasına neden olduklarını belirtti. Taşkıran özetle Makedonya'da faaliyet gösteren bu Komitelerin amaçlarını, faaliyetlerini, destek aldıkları merkezleri ve faaliyetlerinin sonuçlarını ve bu faaliyetlerin günümüze yansımalarını ortaya koydu.

Taşkıran'ın ardından Mustafa Keskin, "20.Yüzyılın Başlarında Makedonya'nın Sosyo - Kültürel ve Siyasal Durumu" başlıklı bildirisini sundu. Keskin, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu ve

ilk gençlik yıllarının geçtiği tarihlerde Makedonya'nın sosyo-kültürel ve siyasal tarihini Arşiv belgeleri ve bu konuda yazılmış kitaplardan örneklerle karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koydu. Türklerin Balkanlara geçişlerini kolaylaştıran etkenlerle, izlenen fetih politikasının esaslarına, birlikte geçen asırlara, Balkan halklarına ciddi zararlar veren nefretlerin ortaya çıkışına, muhaceret ve mukatelelere, Rumeli'ye veda ediş, Osmanlı sonrası düzen gibi konulara da bildiri kapsamında yer yer değindi. Bu bildiri ile ortaya konulan bulguların hem Makedonya tarihine, hem de Osmanlı-Makedonya ilişkilerine katkı sağlayacağı gibi bugünkü ortamda Türkiye-Makedonya ilişkilerine de yararlı olacağı düşünülmektedir.

Keskin'in ardından Mustafa Ekincikli, "Birinci Dünya Savaşı Öncesi Makedonya" başlıklı bildirisini sundu. Ekincikli, Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin Makedonya'dan çekilmek zorunda kalması ile birlikte Balkanların Türkler dışındaki sakinleri Yunan, Bulgar, Sırp, Hırvat vs. kavimlerin kendi kimlik ve bağımsızlık mücadelelerine giriştiklerine işaret etti. Balkan Savaşları sonunda imzalanan 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'na göre Makedonya topraklarının Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaşıldığını, Makedonya'da yaşayan halkın Yunanlaştırma, Sırpllaştırma ve Bulgarlaştırma politikalarına maruz bırakıldığını belirtti. Balkanların pek çok bölgesinde olduğu gibi Makedonya'da da yaşayan Müslüman nüfusun bu politikalardan etkilendiğini ifade eden Ekincikli, Makedonya'da Sırp, Yunan ve Bulgarların birbirlerine karşı sayısal üstünlük kurmak amacıyla etnik temizliğe giriştiklerini, Osmanlı Devleti'nin Makedonya'dan çekilmesi üzerine başlayan bu etnik temizliklerin, katliamların zorunlu göçleri başlattığını anlattı.

Ekincikli'nin ardından Savaş Açıkkeya "Makedonya'da Görev Yapmış Osmanlı Türk Devlet Adamlarının Gözünden Makedonya Sorunu" başlıklı bildirisini sundu. Açıkkeya, Osmanlı Devleti'ndeki Makedonya sorunuyla ilgili yerli ve yabancı geniş bir külliyatın mevcut olduğundan hareketle, Balkan uluslarının ve Batılıların soruna bakışına başlangıçta yer verdi. Sonrasında Türk tarafının tezine

farklı bir pencereden bakmaya çalıştı. Bu bağlamda Vilayet-ı Selase'nin değişik kazalarında kaymakamlık yapan Selanikli Tahsin Bey ve yine Selanikli olan Süleyman Kani Bey gibi mülki erkanın veya çetelerle çarpışan Kazım Nami gibi genç zabıtların hatıratlarını, sorunların tam merkezindeki kişilerin gözlemlerini ve değerlendirmelerini esas alarak aktardı. Tarihinin karışık bir evresinde Makedonya'da cereyan eden olayların Türk bakışıyla nasıl görüldüğünün bizzat tanıklarının şahitliğine dayanarak konuyla ilgilenen yabancı bilim insanlarına aktarılması açısından son derece önemli bir sunum idi.

Açıkkaya'nın ardından Straško Stojanovski ve Dimitar Lorovski, birlikte hazırladıkları “Ümmetten Millete: Son Osmanlı Dönemi Türk ve Makedon Kimliğinin Oluşmasındaki Modellerin Karşılaştırılması” başlıklı bildiri sundular. Bu oturumun son konuşmacısı Arif Ago idi. Ago, “Makedonya Türklerinin Soydaşı Mustafa Kemal Atatürk” başlıklı bildirisini sundu.

İkinci Salonda Mustafa Turan'ın başkanlığındaki oturumun *bildiri teması Makedonya Sorunu ve Vilayet-i Selase* ağırlıklı idi. Bu oturumda ilk sunumu Kaya Bayraktar yaptı. Bayraktar, “Makedonya (Vilayet-i Selase) Sorunu ve Uluslararası Mali Komisyon” başlıklı bildirisinde Makedonya'da yaşanan maddi ve kültürel değişimin, dönüşümün Batılı çıkarlar doğrultusunda nasıl manipüle edildiği, Makedonya'da yaşayan Hıristiyan nüfusun haklarının korunması üzerinden hem Balkan toplumlarının, hem de Osmanlı Devleti'nin mali kaynaklarının gelişmiş kapitalist ülkeler ve sermaye tarafından çok uluslu mali komisyonlarla hangi mekanizmalarla denetim ve kontrol altına alınmaya çalışıldığı gibi konular üzerinde durdu.

Bayraktarın ardından Güler Yarcı'nın “Rumeli Adli Islahatından Bir Kesit: Vilâyât-ı Selâse (Manastır, Selanik, Kosova) İstinaf Mahkemeleri” başlıklı bildiri ile devam edildi. Yarcı sunumunda, Öncelikle İstinaf Mahkemelerinin Osmanlı vilayetlerinin hepsinde, örneğin Musul ve Basra'da değil de neden Vilâyât-ı Selâse'de ihtiyaç duyulduğunun siyasî ve adlî gerekçelerini anlattı. Ayrıca, Vilâyât-ı Selâse istinaf mahkemelerini diğerlerinden farklı kılan personel, yetki

ve imtiyazlar ile Bulgar, Rum, Sırp ya da Ulah komitecilerin dâvâlarında üstlendikleri rol üzerinde durdu. Ayrıca bu mahkemelerin kaldırılmaları ve bölgede açılan Fevkalâde Mahkemeler'in kuruluşuna etkisi vb. konuları değerlendirdi.

Yarcı'nın ardından Mustafa Bereketli, "Osmanlı Dönemi Vilayet-i Selase" başlıklı bildirisini sundu. Ardından bu oturumun dördüncü bildirisini "II. Meşrutiyet Dönemi Meclis Zabıtlarında Gayrimüslim Osmanlı Mebuslarının Makedonya Sorunu Hakkındaki Görüşleri" başlığıyla Gülnihal Bozkurt sundu. 1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik, hürriyet, eşitlik ve anayasacılık ilkelerinin, çeşitli iç ve dış sorunlarla giderek gücünü yitiren Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda yaşayan ve o zamana kadar kendilerini "Hıristiyan" olarak gören vatandaşlarını da etkilediğini belirten Bozkurt, bu unsurların artık kendilerini Sırp, Bulgar, Rum Ulah olarak tanımlamaya başladıklarını anlattı. Osmanlı Devleti'nin parçalanmayı önlemek üzere "eşitlik" ilkesini temel alan reformlar yapmasına rağmen bunların kendi bağımsız devletlerini kurmak üzere ayaklandıklarını söyleyen Bozkurt, Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan'ın ayaklanmasını takiben Rum ve Bulgar asıllı Osmanlı uyrukları arasında da yeni bir çatışmanın çıktığını söyledi. Ortodoks Bulgarların, Rumca ayinleri izleyemediklerini belirterek, yüzyıllardır bağlı oldukları Rum Patrikhanesi'nden ayrılarak, kilise ve mekteplerin bir kısmının kendilerine devredilmesini istediklerini, Rumların bu isteğe şiddetle karşı çıkmaları üzerine, Bulgarların Makedonya'da kurulan çetelerle halkı Patrikhane-neden ayırarak 1870'de bir Beratla tanınan Bulgar Eksarklığı'na bağlanmaları için baskı altında tutarken, kurulan Rum çetelerinin de ters yönde halka baskı yaptıklarını değerlendiren Bozkurt, çaresiz halkın, çetelerin mezalim ve soygununa maruz kaldığını, Yunanistan, Bulgaristan ve Büyük Devletlerin de kendi siyasi / ekonomik çıkarları nedeniyle bu soruna farklı biçimlerde müdahil olduklarını vurguladı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra toplanan Meclis-i Mebusan'da "Rumeli'deki asayişsizlik" konusunun gündeme geldiğini, ancak bu sorunun temelinde, dil ve din odaklı "Kilise ve Mektepler" sorununun

varlığı olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kaldığını, Rum ve Bulgar asıllı mebusların birbirlerini siyasi amaç gütmekle suçladıklarını, sorunu iyi niyetle çözmeye çalışan Hükümet'in de din ve mezhep özgülüğüne giren bu konu hakkında bir kanun yapma yetkisinin olmadığını savunduklarını ortaya koyan Bozkurt, milletvekillerinin Meclis kürsüsünde sürekli olarak kendi din, dil, etnik köken ve kültür özelliklerini vurguladıklarını, "aslında Osmanlı olarak yaşamak istediklerini belirten" cümlelerine rağmen, Osmanlıcılık İlkesinin gerçekleşmesinin bir hayalden ibaret olduğunu gösterirken, yaklaşan Balkan Savaşları'nın da habercisi olduğuna yönelik değerlendirmeler yaptı.

Bozkurt'un ardından Ahmet Özgiray'ın "1909'da Makedonya'nın Genel Durumu" başlıklı bildirisini ile devam edildi. 1908 yılında İstanbul hükümetinin Makedonya'ya yönelik gerçek politikasını, farklı ırklara mensup kişilerin aktif faaliyetlerini kontrol etmek, onların teslim olmalarını beklemek, papaz ve başpapazlar ile kilise ve okullar arasındaki sorunları çözmek için Rumelili mebuslardan oluşan bir komisyonu Makedonya'ya göndermek olarak açıklayan Özgiray, 1909 yılının ilk aylarında köktenci düşmanlıkların, Yunanlılar, Bulgarlar, Sırp ve Ulahlar arasında azalmadığını; aksine arttığını, bunlar silah bırakmayarak birbirleri aleyhine propaganda yaptıklarını, bilhassa Bulgarların silah kullanarak halkı din değiştirmeye zorladıklarını anlattı. Osmanlı Hükümetinin, okullar, kiliseler ve çeteleri bastırmak için Meclis'in özenle çıkaracağı yasaya kadar, Makedonya'da statükonun devamını kararlaştırdığını iddia eden Özgiray, buna karşın dış güçlerin, yani Çarlık Rusyası, İtalyanlar ve Habsburgların farklı ırklar arasında nifak politikasını uygulamaya devam ettiklerini aktardı. 1910 yılı boyunca, İttihat ve Terakki cemiyetinin de Makedonya'da oldukça faal olduğunu, Maliye bakanı Cavit beyin Ağustos ayının 27'sinde Selanik'te halka bir konuşma yaptığını söyleyen Özgiray, İttihat ve Terakki Partisinin üçüncü yıllık kongresinin Selanik'te yaptığını, Halil (Menteşe) beyin başkanlığında gerçekleştirilen bu kongrede resmi olarak ülkenin maddi ve manevi alanda kalkın-

ması, farklı ırkların kaynaştırılması ele alınarak, Hıristiyan memurlara güvenilmemesi, Jandarma sistemin geliştirilmesi için para bulunması, ülkedeki Hıristiyan politikasının bastırılması, Türk Silahlı Kuvvetlerinin güçlendirilerek buradaki Bulgar emellerinin bastırılması ve Arnavut emellerine set vurulmasının kararlaştırıldığını ortaya koydu. 1909 yılında bilhassa İstanbul'da halk hürriyet eşitlik ve adalet diye bağırırken imparatorluğun bir parçası olan Makedonya'nın ekonomik ve siyasi durumunun hiç de iç açıcı olmadığını söyleyen Özgiray, 1908 yılına göre biraz daha iyi olmasına rağmen politik amaçlı epeyce cinayet işlendiğini, bu sayının bir yıl zarfında 284 adedi bulunduğunu, cinayetlerin ilkbahar ve sonbahar aylarında azalmakla birlikte yaz aylarında yeniden çoğaldığını anlatan Özgiray, sonbaharda cinayetlerin azalmasının nedenini ise, Balkanların çok soğuk olması nedeniyle insanların yavaş hareket etmelerine bağladı. Makedonya'nın finans durumunu da değerlendiren Özgiray, 1909 yılında Makedonya Finans Kurulunun Arap Şevki lakaplı III. Ordu komutanı Mahmut Şevket Paşa başkanlığında çalışmaya başladığını, Mahmut Şevket Paşanın bu görevinin Hilmi Paşa'nın Kasım 1908 de İstanbul'a atanmasıyla boşalan Serez ve Manastır Vilayetlerinin genel müfettişliğine atanmasıyla başladığını, Hilmi Paşa kadar idari tecrübesi olmamasına rağmen, Mahmut Şevket Paşanın bir zamanlar Kosova valiliği yaptığı için Makedonya'nın mali işlerine kafi derecede vakıf olduğunu belirtti. Samimiyeti, askeri hüviyeti, açık sözlü oluşu nedeniyle Makedonya Finans örgütü içerisinde bulunan ecnebi üyeler tarafından memnuniyetle karşılandığını aktaran Özgiray, 1909 yılı baharında hazırlanan ve Kasım ayında onay için İstanbul'a gönderilen bütçeyi tablo ve rakamlarla ayrıntılı bir şekilde inceledi.

Özgiray'ın ardından bu oturumun son sunumu Aktan Ago tarafından yapıldı. Bildiri başlığı ise "Atatürk'ün Çocukluk Hayatı ve Eğitimi" idi.

Üçüncü Salonda Mustafa Yılmaz'ın başkanlığındaki oturumda ilk sunumu Mustafa Alkan yaptı. Alkan, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Makedonya Umumi Müfettişliği (1902-1908)" başlıklı bildirisinde; ön-

celikle 1855 yılında Midilli’de doğan Hüseyin Hilmi Paşa’nın hayat hikâyesini özetledi. Manastır, Kosova ve Selanik vilâyetlerini içine alan Rumeli Umûmi Müfettişliğinin, Bulgar çetelerinin faaliyetlerini önlemek ve Makedonya’da iyi bir idare oluşturmak amacıyla 2 Aralık 1902 tarihinde kurulduğunu, Hüseyin Hilmi Paşa’nın ise Yemen Valiliği’nden buraya terfî ettirildiğini belirten Alkan, altı yıl bu görevde kalan Hüseyin Hilmi Paşanın, memuriyet hayatının en başarılı ve en faydalı hizmetlerini bu sırada yaptığını anlattı. Rumeli Umûmi Müfettişliğinin, Hüseyin Hilmi Paşa ile başlayıp, II. Meşrutiyet’in ilânından sonra, yine onunla sona eren bir idari görev olduğunu vurgulayan Alkan, bir çeşit idarî muhtariyet olan bu görevle Hüseyin Hilmi Paşanın, bölgedeki karışıklıkları tam olarak engelleyememekle birlikte, yabancı güçlerin yıkıcı faaliyetlerini önleyerek, iyi işleyen bir idare kurmayı başardığına işaret etti. Hüseyin Hilmi Paşa’nın kurduğu idarî sistem ve uygulamalarını belgeler ve dönemin süreli yayınlarda çıkan kayıtlara dayanarak ortaya koydu.

Alkan’ın ardından Mustafa Küçük’ün “Makedonya’da Panislavist Komiteler ile Osmanlı Devleti’ni Zayıflatmak İsteyen Çetelerin Faaliyetleri” başlıklı bildirisini ile devam edildi. Gerek Balkanların dağlık yapısından kaynaklanan eşkiyalık, gerekse stratejik özelliğinden kaynaklanan Panslavist hareketlerin maksadını; başta Ruslar ve Bulgarlar olmak üzere, Osmanlı topraklarındaki siyasî birliği bozmak ve mevcut toprakları parçalamaktan ibaret olarak değerlendiren Küçük, Bulgaristan, Arnavutluk ve Makedonya taraflarına geçerek toplanan ve komite hâline dönüşen Bulgar, Arnavut, Sırp ve Ulahların faaliyetleriyle, eşkiya gruplarına karşı alınan tedbirler üzerinde durdu. Osmanlı Devleti’nin Şark Meselesi çerçevesinde parçalanmak istenmesini de ifade manasına gelen bu ve benzeri asayiş ve zaptiye meselelerini, özellikle Rusya’nın siyasi niyetini ortaya koyması bakımından önemli gören Küçük, bu itibarla Rusya’nın bu siyasi hareketini ve onları etkisiz hâle getirmek için geliştirilen tedbirleri analiz etti.

Küçük ’ün ardından Nahas Mohamed Mahieddin, “The Colonial Pressin Algeriaand the Relations Betweenthe Balkan Statesand Tur-

keyon the Following Day of World War”, Stefano Trinchese, “Balkan ve Türkiye Arasında Atatürk”, Natalia Hernichenkina, “Türkiye, Balkan Devletleri ve Osmanlı Borcu: İmparatorluk Borçları Meselesini Yönlendirme” ve Mahmut ÇELİK, “Atatürk ve Çocuk” başlıklı bildirimlerini sundular.

Dördüncü Salonda Nuri Köstüklü’nün başkanlığındaki oturumun bildiri teması *Balkanlar* ağırlıklı idi. Bu oturumda ilk sunum Mustafa Göleç tarafından yapıldı. “19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başında Osmanlı İdaresi’ndeki Balkanlar’da Arkeolojik Faaliyetler” başlıklı bildirisine Göleç, öncelikle On dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyılın başını bütün dünyada arkeolojinin ve âsâr-ı atîka araştırmalarının altın çağı olarak değerlendirerek başladı. Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Yunanistan ve İtalya’nın, arkeologların, prehistorya uzmanlarının, tarihî eser koleksiyonerlerinin, kaçakçıların, diplomatik görevlilerin çekim merkezi olduğunu söyleyen Göleç, eski dünyanın büyük bir bölümünü kapsadığından dolayı Osmanlı coğrafyasının bu dönemde adeta koca bir arkeolojik hafriyat sahası olarak görüldüğünü söyledi. İngiliz, Fransız ve bilahare Alman arkeologların, Osmanlı egemenliğindeki Anadolu, Suriye ve Irak’ta bulunan antik kent harabelerinde kazılar gerçekleştirdiklerini aktaran Göleç, Balkanlarda ise arkeolojik etkinliğin daha seyrek olduğunu belirtti. Balkanlar’da on dokuzuncu yüzyıldaki siyasal nüfuz mücadelesi ile buradaki arkeolojik faaliyetler arasında tıpkı Batı Anadolu’da ve Irak’ta olduğu gibi paralellikler kurmanın mümkün olduğunu ileri süren Göleç, sınırlı sayıda da olsa, Osmanlı arşivlerinde Balkanlar’daki arkeolojik çalışmalara dair belgelerin bulunduğuna işaret etti. II. Meşrutiyet döneminde Bulgaristan, Sırbistan, Romanya gibi Balkan devletleri tarafından Osmanlı müzecilerine verilen nişanları da bölge ülkeleri arasındaki arkeoloji temelindeki münasebetlerin varlığını gösterir deliller olarak değerlendiren Göleç, özetle Osmanlı idaresindeki Balkanlarda on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında gerçekleştirilen arkeolojik faaliyetleri ele aldı ve bu faaliyetleri hem arkeolojinin bilimsel evrimi, hem de siyasetle ilişkisi açısından değerlendirdi.

Göleç'in ardından Anıl Çeçen'in, "Küreselleşme Sürecinde Balkanlar" başlıklı bildirisini ile devam edildi. Küreselleşme sürecinde Balkan bölgesinin Avrupa Birliği , ABD ve İsrail üçgeninde tam anlamıyla bir yeni hegemonya mücadelesine doğru sürüklenirken, Türkiye'nin müttefiki konumundaki üç ayrı merkeze karşı mesafeli olması gerektiğini, Müttefikler arasında hegemonya çekişmesine alet olmamak için, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi milli dış politikaları doğrultusunda Balkanlara yönelik yeni ve tutarlı bir yaklaşımı geliştirebilmesi gerektiğini belirten Çeçen, üyesi olamayacağı Avrupa Birliğine, ABD'nin küresel işgal ve savaş senaryolarına, İsrail'in dünya hakimiyetini hedefleyen siyonist politikalarına alet olmamak için Türk devletinin, kurucu iradenin ortaya koyduğu tutarlı politik yaklaşımlar doğrultusunda yeni bir Balkan politikası ortaya koymak zorunda olduğuna işaret etti. Küreselleşmenin nasıl bir süper emperyalizm olduğu kesinlik kazandığı için, Türk devleti bu tür küresel politikalara da alet olmadan Balkan ülkeleriyle ilişkilerini yeniden düşünmeli ve bölge barışına dönük yeni yaklaşımlar geliştirmeli diyen Çeçen, Balkan ülkelerinin eski Cumhurbaşkanlarının bir araya gelerek kurdukları Balkan Siyasi Kulübü gibi bölge barışını ve dayanışmasını güçlendirecek yeni girişimlerin, Türkiye'nin öncülüğünde gündeme getirilmesinde, dünya barışı açısından büyük yararlar gördüğünü açıkladı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu büyük önder Atatürk'ün öncülüğünde ikinci dünya savaşı öncesinde gündeme getirilmiş olan Balkan Paketi benzeri bir bölgesel barış ve güvenlik örgütlenmesinin Türkiye'nin öncülüğünde yeniden gündeme getirilebileceğine dikkat çeken Çeçen, Alman nazizimi ile İtalyan faşizmine karşı gündeme getirilmiş olan Balkan Paketi'nin ikinci versiyonun bu kez ABD saldırganlığı ve Alman ya da Avrupa emperyalizmine karşı yeniden örgütlenilebileceğine vurgu yaptı. Balkan Cumhurbaşkanlarının işbirliği ile başlamış olan Balkan Siyasi Kulübünün kısa zamanda yeni bir Balkan paktına dönüşmesinde, eski Cumhurbaşkanlarından meydana gelen bu siyasi oluşumun öncülük yapabileceğini tavsiye eden Çeçen, küresel süreçte Balkanlar üzerindeki bütün

siyasal oyunların sona ermesi için yeni bir Balkan Paktı'nın oluşumunu zorunlu gördüğünü ifade etti.

Çeçen'in ardından Dilek Barlas ve Yonca Köksal'ın birlikte hazırladıkları "Balkanlardaki Müslüman Türk Azınlıklar: Bulgaristan Yunanistan ve Makedonya Örnekleri" başlıklı bildiri ile devam edildi. Bu sunumda, Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya'daki Müslüman ve Türk azınlıkların Balkan Savaşları'nın bitişinden II. Dünya savaşının başlangıcına kadar olan dönemdeki konumları üzerinde durularak, adı geçen Balkan devletlerinin arasındaki diplomatik ilişkiler, azınlık politikaları, azınlığın kendi içindeki siyasi örgütlenme çabaları ve Türkiye'nin bu ülkelerdeki Müslüman ve Türk azınlığa olan yaklaşımı konuları incelendi. Azınlık politikalarının genelde yukarıdan aşağıya dayatılan planlar olmadığı, azınlık gruplarının bunlara verdiği tepkilerin ve akraba devletlerle (*kin-state*) olan diplomatik ilişkilerin de azınlık politikasının belirlenmesinde ve azınlık gruplarının siyasi tepkilerinin oluşmasında önemli rol oynadığı üzerinde duruldu. Her üç ülkedeki Müslüman ve Türk azınlığın durumu karşılaştırılarak, bu ülkeler arasındaki dostane ilişkilerin kendi devletlerinin azınlıklar politikalarını olumlu yönde etkilediği, bu kapsamda ilişkilerin iyileştiği dönemlerde Müslüman ve Türk azınlığın göreceli iyi koşullarda yaşadıkları ifade edildi. Ayrıca Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya arasındaki ilişkiler, Müslüman azınlıkların tarihi, konuyla ilgili siyasi antlaşmalar, devlet politikaları ve Türkiye'nin bu ülkelerdeki azınlığa yaklaşımı konuları da ele alındı.

Daha sonra Gülpınar Akbulut, "Balkan Demiryollarının Tarihi Coğrafyası" başlıklı bildirisini sundu. Sanayi Devrimi sonrasında Batı ülkelerinde ulaşım sistemlerindeki gelişmeleri bu ülkelerin ekonomik, aynı zamanda sosyal yaşamında önemli dönüşümlere neden olduğunu söyleyen Akbulut, kanallarla sağlanan iç kesimlerle bağlantıların, 19. yüzyılın en hızlı, güvenilir ve ekonomik ulaşım sistemi olan demiryollarıyla desteklendiğini ve demiryolu hatlarının geçtiği coğrafyalarda doğal ve kültürel peyzajın değiştiğini vurguladı. Batı'da demiryollarının mekân üzerine etkilerini gözlemleyen Osmanlı,

ekonomisini geliştirmek ve toplum üzerinde tekrar birlik oluşturmak amacıyla demiryolunu gerekli gördüğüne dikkat çeken Akbulut, sermaye yetersizliği nedeniyle demiryolu yapımı için İngiltere, Fransa ve Almanya gibi emperyalist devletlerin sermayesini kabule zorlanan Osmanlının, topraklarında yap-işlet-devret modeliyle demiryolu yapımını sağladığını ifade etti. Tarım, nüfus ve maden yönünden zengin olan Balkanlardaki demiryollarının da bu şekilde inşa edildiğini, Osmanlının bu coğrafyada toprak kaybetmeye başladığında buradaki nüfusunun Anadolu'ya göç etmesinde demiryolunun önemli bir vasıta olarak kullanıldığını ve Osmanlı Balkanlardaki topraklarını kaybedince ortaya çıkan Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi yeni devletler arasında demiryolu hatlarının paylaşıldığını değerlendiren Akbulut, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sonrasında Atatürk'ün Balkanlarla ilişkilerin devam etmesi noktasında demiryollarına önem verdiğini, Balkanlarla uluslararası ulaşım ağı kurulmaya çalıştığı yolunda değerlendirmeler yaptı.

Akbulut'un ardından Yıldırım Çevik, "Mustafa Kemal'in Selanik ve Üsküp Güney Tiren Yollarını Denetleme Görevi" başlıklı bildirisini sundu. Daha sonra Nesime Ceyhan Akça, "Mehmet Akif Ersoy ve Balkanlar" başlıklı bildirisini sundu. Türk şiirinin en mühim simalarından biri olan Mehmet Akif Ersoy'un, bir yanıyla Namık Kemal'in bir yanıyla Mehmet Emin Yurdakul'un sesini yakalayıp bunları kendi şairlik hamuruyla yoğurarak "vatan, millet şairi" kimliğini şiirimize kazıdığını ifade eden Akça, Türk tarihinin zor zamanlarının şairi olmasının onu, sanatın gayesinin yalnızca sanat sayılması lüksünden uzak tuttuğunu, Mehmet Akif Ersoy'un, parçalanan Osmanlı Devleti'nden Millî Mücadele'sini veren Türkiye Cumhuriyeti'ne halkı birlik beraberliğe sevk eden, halka ümitvâr olmayı telkin eden, onları düşmanı yurttan atmak için cepheye davet eden aksiyoner bir şair olarak değerlendirdi. Baba tarafından aslen Arnavut kökenli olan Akif'in, babasının vefatından kısa müddet sonra henüz çok genç bir yaşta baba yurdu İpek'e ve oradan babasının köyü Şusise'ye gittiğini ve amcasını bulduğunu anlatan Akça, bundan sonra ruhunun

bir yanı Yahyâ Kemâl’de olduğu gibi baba yurdunda seyredeceğini, Balkan Savaşlarının çıkmasıyla İstanbul’a yığılan muhacir aileler ve bir daha dönülemeyeceği aşikâr vatan topraklarının Akif’in şiirlerinde oldukça net çizgilerle yerini aldığını belirterek, Mehmet Akif Ersoy’un şiirleri yanında vaazları ve Sebilürreşad ve Sıratıüstakim dergilerinde yayımlanan yazıları üzerinde de durdu.

Beşinci Salonda Süleyman Beyoğlu’nun başkanlığındaki oturum, Katica Kulavkova’nın, “Yorum Olarak Hatıralar ya da Hatıraların ve İnterpretativ Stratejiler olarak Anlatımların Stratejisi” başlıklı sunumu ile başladı. Arkasından Odile Moreau, “Anayasal Dönemde Balkan-Osmanlı Devleti: Askeri Yönü” başlıklı bildirisin sundu. Ardından Osman Köksal’ın “Rumeli’de Hürriyet Sevinci: II. Meşrutiyet’in İlanı Münasebetiyle Bazı Balkan Şehirlerinde Yapılan Kutlamalar ve İnkılabın Sosyal Tepkileri” başlıklı bildirisi ile devam edildi. İmparatorluk tarihinde yeni bir devrin (devr-i cedîd) başlangıcı kabul edilen Meşrutiyet rejimine en çok sevinen de Rumelide yeni rejimin itici gücünü teşkil eden Osmanlı kamuoyu olduğunu belirten Köksal, gerek söz konusu yerli kamuoyu, gerekse yine Rumeli’deki askeri ve siyasi aristokrasi nazarında Meşrutiyet, asırlardır burada cemaatler halinde bir arada yaşayagelen, ancak son yüz yılda aralarına nifak ve kan giren “anâsır-ı muhtelif” denilen farklı dilden, farklı dinden farklı kültürlerden toplulukları yeniden bir araya getirip onların “ittihadı”na vesile olacak bir yeni devrin başlangıcı olarak görüldüğünü söyledi. Meşrutiyetin ilanının bu nedenle Rumeli’de bir anda yoğun bir sevgi seline dönüştüğünü, olayın duyulmasıyla birlikte başta Kosova, Manastır ve Selanik vilayet merkezleri olmak üzere Priştine, İştip, Serez gibi belli başlı yerleşim birimlerinde coşkun kutlamalar yapıldığını, üç semavi dinden toplulukların yaşadığı Selanik’de hepsinin kutsal günlerini içine alacak şekilde cumadan pazara kadar üç günlük milli bayram ilan edildiğini, bu sayede Türkler (Müslümanlar) yanında gayrimüslim unsurlar da üç gün boyunca gece gündüz coşkun bir şekilde törenlere iştirak ettiklerini ortaya koyan Köksal, Manastır’da askeri-mülki erkan yanında yine sivil kit-

lelerin kutlamalara ilgisi ve katılımının büyük olduğunu, gerek vilayet merkezlerine, gerekse buralardan İstanbul'a çekilen yoğun telgraf trafiğinin bu coşkunu artırdığını söyledi. Yeni Asır, Balkan, İctihad gibi yerel gazetelerin manşetlere taşıdıkları "Padişahım çok yaşa" ser-levhali dövizler ve buralarda kaleme alınan makaleler bu devredeki hislere tercüman olacak nitelikte gören Köksal, Meşrutiyetin ilanını, yerli teba arasında sağladığı kaynaşma yanında, muhtelif unsurlar arasında kıyasıya sürdürülen çetecilik faaliyetlerini de bir süreliğine durdurduğunu, dağa çıkan bazı Üçüncü Ordu unsurları yanında ilan edilen genel affın da etkisiyle bir takım azılı Makedon (Bulgar) ve Arnavut çetelerin silah bırakıp şehre inerek Meşrutiyet coşkusuna katıldıklarını değerlendirdi.

Köksal'dan sonra Yahya Akengin, "İkinci Meşrutiyet, Balkanlar ve Enver Paşa" başlıklı bildirisini sundu. Enver Paşa'nın hayat dramı ile Osmanlı Devleti'nin son on yılında yaşadığı travmaların bir paralellik taşıdığını, bu düşünceden hareketle 1985 yılında yazmış olduğu "Enver Paşa ve Büyük Ümitler" isimli tiyatro eseri çalışması dolayısıyla bu son on yılı araştırıp incelemeye çalıştığını anlatan Akengin, sonuçta üç perdelik bir dramın ortaya çıktığını belirtti. Makedonya dağlarında yaşanan komitacılarla mücadele hareketlerini, son ümidin çırpınışları olarak dikkat çekici gören Akengin, Osmanlı Devletinin isyanları bastırmak için bütün reflekslerinin harekete geçtiğini, ne var ki Fransız İhtilali'nin rüzgarlarının daha baskın çıktığını, Rumeli coğrafyasını iyi bilen Osmanlı kurmay subaylarının, Meşrutiyet yönetimine geçilmesi halinde, Balkan dağlarındaki ümitsiz silahlı mücadelenin siyasi yöntemlerle başarılacağına inandıklarına dikkat çekti. Batıdaki siyaset ve fikir hareketleriyle daha yakın temas kurma imkanını bulan bu kurmay subayların, sivil meşrutiyetçilerle de ittifaka girdiklerini, Enver Beyi (Paşa), Resneli Niyazi Beyi, Ohrili Eyüp Sabri Beyi bu cereyanın önde gelen kurmaylarından olarak değerlendiren Akengin, nitekim Meşrutiyetin ilan edilmesini sağlayanların da onların İstanbul'a başkaldırarak İkinci Abdülhamit'i zorlamaları ile olduğunu ve bunların idealist olduklarını ve Os-

manlıyı, düştüğü çaresizlikten kurtarma emelini taşıdıklarını ifade etti. Ne var ki Meşrutiyet’i soyut planda düşünen meşrutiyetçiler, amaçlarına ulaştıktan sonra, sorunun sadece bir anayasaya sahip olmakla halledilemeyeceği gerçeğiyle karşı karşıya geldiklerini değerlendiren Akengin, Yazar Şevket Süreyya Aydemir’e atıf yaparak yazarın bu durumu tahlil ederken, Fransız İhtilali’nin arka planında bir fikir ve kültür birikiminin yattığını, Osmanlı’daki Meşrutiyet Devriminin ise böyle bir alt yapıya sahip bulunmadığına dikkat çektiğine işaret ederek, Osmanlı Monarşisi gibi, Osmanlı Meşrutiyetinin de çağı okumaktan uzak olduğunu iddia ederek, Meşrutiyetçilerin, özellikle de ön plana çıkan Enver Paşa’nın, dolayısıyla devletin dramının işte bu noktada olduğuna işaret etti.

Akengin’den sonra İsmail Arda Odabaşı, “II Meşrutiyet Manastırında Ajitatif Siyasî Basın” başlıklı bildirisini sundu. 1908’de Hürriyetin ilanının bir basın patlamasını da beraberinde getirdiğini, süreli yayınların gerek adet gerekse tiraj açısından bir sıçrama yaşadığı gibi, coğrafi bağlamda yaygınlaştığını ve belirgin şekilde türsel bir çeşitlilik kazandığını anlatan Odabaşı, genel olarak Rumeli, özel olarak da bu bölgenin önemli merkezlerinden olan Manastır’ın da bu çok boyutlu basın patlamasından nasibini aldığını, Hatta Manastır’ın, Rumeli’de Selanik’ten sonra basının en çok geliştiği yerleşim birimi olduğunu söyledi. II. Meşrutiyet döneminde Rumeli’nin Selanik, Üsküp, Serez ve Manastır gibi değişik merkezlerinde yeni ve belirli bir tür yayıncılığın doğduğunu, Selanik’te Mustafa Kemal Atatürk’ün sınıf arkadaşı Hasan Tahsin Bey’in yönetiminde önce dergi formatında çıkan, daha sonra siyasi bir gazete olarak yayını sürdürülen *Silah*’ın, bu tür yayıncılığın ilk ve en tanınmış örneğini oluşturduğunu ortaya koyan odabaşı, Hasan Tahsin Bey’in kendisinin de gazetesinin ismiyle “Silahçı Tahsin” olarak tanındığını ve bu türden yayınların kahramanı olarak ünlendiğini vurguladı. Çoğunlukla bir silah adını başlık olarak taşıyan, gerek içeriği gerekse üslubuyla ajitatif bir nitelik gösteren, İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki gruplarla organik ilişkisi bulunan, gerek içeride muhalefete ve gerekse dışta hasım

devletlere karşı sert, kavgacı bir propaganda aracı olarak işlev gören, kitleleri mobilize etmeyi hedefleyen, dış politikada özellikle Makedonya'ya odaklanan bu siyasî gazetelerin toplandığı merkezlerden birinin de Manastır olduğunu ifade eden Odabaşı, 1910-1912'de Manastır'da *Süngü*, *Kasatura*, *Kurşun* ve *Vatan* adlı gazetelerin bu ajitativ siyasî yayıncılığın en belirgin örneklerini oluşturduğunu aktardı. Daha sonra bu gazetelerin yayın politikalarını değerlendirdi, çıkarılma amaçları ve hedef-kitleleri, Türk basın tarihindeki konumları üzerinde durdu. Odabaşı özetle bu yayınların özellikle Balkan devletleri ile bu bölgede faaliyet gösteren emperyalist devletlerin politikalarına ve yükselen milliyetçiliğe bir tepki olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti eliyle doğdukları; bölge ülkelerindeki benzer yayınları örnek alarak ve onlarla polemige girişmek üzere çıktıkları; siyasî iktidara özellikle dış politikada manevra alanı kazandırabilecek şekilde bir iç kamuoyu desteği ve kitle mobilizasyonu sağlamayı amaçladıkları; bu amaçlar doğrultusunda en sıradan halka ulaşmak için neredeyse "so-kak ağzı" denebilecek bir üslup kullandıkları yolunda değerlendirmelerde bulundu.

Odabaşı'dan sonra bu oturumun son sunumunu Fatmagül Demirel yaptı. "I. Balkan Savaşı Öncesinde İstanbul'da Yapılan Savaş Mitingleri: Tezahürât-ı Milliye" başlıklı bildirisine II. Meşrutiyet döneminin hürriyet, eşitlik, adalet, kardeşlik kavramları ile toplumsal hafızada iz bıraksa da, dönemin iz bırakan başka bir yönü ise "savaş, kan ve gözyaşı" olduğunu anlatarak başlayan Demirel, yine bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini belirleyen üç önemli savaşa girildiğini söyledi. 1911 yılının Eylül ayında Trablusgarp savaşına girilirken, Balkan devletleri de Osmanlı'yı balkanlardan atma hazırlıklarına ve girişimlerine başladığını ifade eden Demirel, tüm bunlar olup biterken partiler arası siyasî çekişmeler nedeniyle başkent İstanbul'un da oldukça karışık olduğunu, yaşanan bu siyasî buhran ortamında gazetelerin her gün Balkan devletlerinin savaş hazırlıklarını ilk sayfadan verdiklerini "Savaş istiyoruz" "harbe doğru", "söz silahındır" başlıklı yazılar yayımlandıklarını, Bâbiâli ve saray ka-

pısında savaş yürüyüşleri yapıldığını, İlk başta küçük grupların yürüyüşleri ve demeçleri ile başlayan savaş yanlısı gösterilerin, daha sonra Sultanahmet'te düzenlenen büyük savaş mitinglerine dönüştüğünü anlatan Demirel, önce Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Sultanahmet meydanında büyük bir miting düzenlediğini, daha sonra ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yine Sultanahmet meydanında savaş mitingi yaptığını, bu şekildi İstanbul'da başlayan miting dalgasının Anadolu'nun değişik şehirlerinde de görülmeye başlandığını ortaya koydu. Demirel Özetle Balkan savaşı öncesi İstanbul'da yapılan savaş mitingleri üzerinde durdu, ayrıca Anadolu ve Rumeli şehirlerinde yapılan mitinglere de kısaca değindi. Mitinglerde yapılan konuşmalar ile kamuoyunun savaşa nasıl hazırlandığı, basının savaş mitinglerine yaklaşımının nasıl olduğu? Siyasi partilerin savaş sloganları, hükümetin mitinglere karşı tepkisi ve benzeri olaylar dönemin gazetelelerinden ve arşiv belgelerinden verilen örneklerle değerlendirdi.

Kısa bir Çay-Kahve arasından sonra ikinci oturumlara geçildi. Marija Pandevska yönetimindeki *Birinci Salonda*; Yunus Emre Tekinsoy, “Balkan Savaşlarında Osmanlı Kamuoyuna Yönelik Propaganda Faaliyetleri” başlıklı bildirisini sundu. Kamuoyunun halkın ortak kanaati olarak nitelendirilebileceğini belirten Tekinsoy, Savaşlarda bir ülkenin başarı kazanabilmesi o ülkeyi oluşturan halkın ortak bir kanaat etrafında birleşebilmesi ile yakından alakalı olduğunu ifade etti. Balkan Savaşları döneminde Osmanlı Devletinde kamuoyu oluşturmaya yönelik faaliyetlerin olduğunu, bu yönüyle Balkan Savaşlarının incelendiğinde ortak bir ideal ve vicdan oluşturma gayretinin en bariz örneklerinin Osmanlı matbuatında görüldüğünü açıkladı. Bu bağlamda harbin ilk günlerinde “Osmanlılar Silah Başına” başlıklı özel sayılar çıkaran Osmanlı Basını, halkın desteğini artırmak için “İslamlar Osmanlılığı Müdafaa İçin Birleşiniz”, “Ey Muazzam Millet Müjdeler olsun” şeklinde başlıkların atıldığını ortaya koydu. Bunun dışında “şiiir-i hamaset” başlığıyla kitleleri harekete geçirmek için nazım örnekleri yayınlamaktan da geri kalmadığını söyleyen Tekinsoy, gazeteler aracılığıyla bu tür faaliyetler yapıldığı gibi bugünkü

anlamıyla sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilebilecek kuruluşların da kamuoyu oluşturmaya yönelik faaliyetler de gerçekleştirdiğini, nitekim Rumeli Muhacirin-i İslamiye Cemiyeti'nin hazırlattığı özel kartpostallar da görselliğin en etkili bir şekilde kullanılarak savaş fotoğraflarına ve özel çizimlere yer verildiği bu kartpostalların üzerine “Haydi İslam Genci İntikam Almaya Koş”, “Bulgar Canavarlığından Bir Numune” gibi başlıklarla görsellekle yazının birleştirilerek halkın desteğinin sağlanmaya çalışıldığına işaret etti. Sunumunu Özellikle “Sabah, Alemdar, Tanin” gazetelerinde çıkan haberlere, makalelere, şiirlere ve Rumeli Muhacirin-i İslamiye Cemiyeti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kartpostalları gibi görsel malzemenin incelenmesine dayandırdı.

Tekinsoy'dan sonra Abide Doğan Nurtaç Ergün ile birlikte hazırladıkları “Türk Hikayesinde Balkan Savaşı” başlıklı bildirisini sundu. Bu sunumdaki amacını, Balkan Savaşı'nın hikâyelerdeki yansımalarını tematik bir çalışma öncülüğünde tespit etmek olarak açıklayan Doğan, bu şekildeki hikâyelerin sayısının oldukça fazla olduğunu ve yazarlarının da çeşitlilik gösterdiğini belirtti. Bu tematik incelemesinde hikâyeleri içerdikleri konuya göre belli başlıklar altında tasnif eden Doğan, Balkan devletlerinin Müslüman köylere baskını ve yaptıkları mezalim, Balkanlardaki gayri Müslim halkın Osmanlı'ya ve Osmanlı askerine karşı kin dolu tavrı, Anadolu halkının savaşa gidişi, yurdu için mücadele edenlerin aksine vatana ihanet eden kişiler, savaş sonrası yaşanan zorunlu göç, geride bırakılan ya da kaybedilen aile fertleri, intikam duygusu gibi meseleleri başlıklar altında değerlendirdi. Eserlerdeki konu çeşitliliğinin bu şekilde tespitinin sonucunda devrin bir edebi türe hangi yönleriyle yansıdığını ortaya koydu.

Doğan'dan sonra Belkıs Konan. “Osmanlı Basını ve Bazı Arşiv Belgelerinin Işığında 1911-1913 Yılları Arasında Bulgaristan'ın Durumu ve Osmanlı Devleti ile İlişisine Dair Bir Değerlendirme” başlıklı bildirisini sundu. Konan sunumunda, 1911-1913 yılları arasında Balkanlarda önemli bir dinamik olan Bulgaristan'ın durumunu ve

Osmanlı Devleti ile ilişkilerini bazı arşiv belgeleri ve gazetelerde yer alan haberler doğrultusunda ortaya koydu. Osmanlı-Rus savaşının ardından imzalanan Yeşilköy antlaşması ile tam bağımsız sayılmasa da geniş topraklara sahip bir Bulgar Devletinin kurulduğunu belirten Konan, Ancak bu devletin bu kadar geniş topraklara sahip olmasından rahatsızlık duyan Batılı devletlerin çabalarıyla 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Balkanların sınırları kabaca çizilmiş oldu dedi. Bulgaristan, her ne kadar Berlin Konferansı kararları sonucunda, elde ettiği toprakların büyük bölümünden geri çekilmek zorunda kaldıysa da, can ve kan damarı olarak gördüğü Makedonya topraklarını tekrar kazanmak için Osmanlı Devleti'ne karşı her türlü faaliyeti devam ettirdiğini ifade eden Konan, Makedonya'nın sadece din ve ırk açısından değil, Selanik sayesinde dünyaya açılabilme olanağı vermesi açısından da Bulgaristan için önem taşıdığını, bu nedenlerle Bulgaristan'ın Makedonya halkını Osmanlıya karşı kışkırtmak için çalışmalar yaptığını, ancak Bulgar Hükümetinin Osmanlı karşıtı politikasını 1900'lerin başından itibaren gizli bir şekilde yürütmeye çalıştığını gazetelerden seçtiği haberlerle ortaya koydu. O dönemde Bulgaristan'ın Makedonya hayalinden pek de vazgeçmediğinin gösterilmesi açısından önemli bir sunumdu.

Konan'ın ardından Elfine Sibgatullina, “Rusya Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)” başlıklı bildirisini sundu. Sibgatullina, Balkanlarda savaşın başlaması ve Osmanlı şeyhülislamının onu kutsal savaş ilan etmesinin Rusya toplumunda büyük tartışmalara yol açtığını, bir tarafın olayı İslam-Hristiyanlık (Hilal-Haç) savaşı olarak değerlendirenken, diğer bir tarafın da Rusya Müslümanları arasında Pantürkizm duygularının artacağından şüphelendiğini ve Panslavizm'in güçlenmesine destek olduğunu ifade etti. Rus aydınlarının bazılarının ise, Türk Müslümanların Türkiye için acımalarını doğal bularak, onların yardım toplama isteğine anlayışla baktıklarını belirtti.

Subgatullina'dan sonra Kamil Veli Nerimanoğlu, “Rusya Matbuatında Balkan Savaşları” başlıklı bildirisini sundu. Nerimanoğlu, Rusya'da yayınlanan “Russkayapravda”, “Russkoyeslovo”, “Russ-

koyeznamya”, “Novoyevremya” ve diğer pek çok gazetelerde Balkan Savaşlarının geniş şekilde ele alındığını, özellikle Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan olayları konusunda taraf yayın yaptıklarını ileri sürdü. Balkan Savaşları sırasında bu dergi ve gazetelerin ana fikrinin Osmanlı Devleti’ne karşı düşmanlık, Sırp, Bulgar, Makedonya, Yunan milliyetçiliğini kışkırtmak, isyanı, başkaldırıcı savaşı desteklemek olduğunu söyleyen Nerimanoğlu, Osmanlı Devletine karşı yaşananların Balkan halkları, özellikle Sırp – Rus – Bulgar - Yunan kardeşliği çerçevesinde tanımlanması ve yorumlanmasının dikkat çekici olduğunu, bunun tesadüf olamayacağını, Rusya’nın Balkanlara yönelik din, dil, kültür, politika, ekonomi emellerinin ve Osmanlı topraklarının o dönemde Rusya tarafından paylaşılması zaruretinin bir parçası olarak görülmesi gerektiğini belirtti. Bazen daha sert, bazen dolaylı şekilde ifade olunan bu ana fikrin Rusya’nın I. Dünya Savaşı stratejisinin temelleri olduğunu belirten Nerimanoğlu, Bugün Balkanlarda yaşanan bölünmeleri, trajedileri, Bosna-Hersek soykırımını anlamak için 1912-1913 yılı olaylarının çok önemli olduğunu vurguladı. Bu bağlamda tarihin tekerrür ettiğini ifade eden Nerimanoğlu, 1912-1913 yılları ile 1990-2000 yıllarının matbuatının karşılaştırıldığında her hangi bir farklılık görülmediğini, bunun ise Rusya ideolojisinin XIX. yüzyılın başlarındaki ve sonlarındaki politik gerçekliği ortaya koyduğuna işaret etti. Nerimanoğlu konuşmasını Rusya’nın Osmanlı Devleti üzerindeki çirkin emellerinin ve I.Dünya Savaş’ının arkasındaki gizlerin ortaya çıkarılmasında önemli bir unsur olduğuna işaret ederek tamamladı.

Bu oturumun son konuşmacısı Hasan Eşici, Alper Kaşkaya ile birlikte hazırladığı “Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Balkanlara Yönelik Algılarının Belirlenmesi” başlıklı bildirisini sundu. Niteliksel bir araştırma olduğunu, araştırma grubunu Gazi Eğitim Fakültesi’nin değişik lisans programlarında öğrenim gören 120 öğrencinin oluşturduğunu açıklayan Eşici, bu araştırma sonucunda öğrencilerin balkanlar hakkında fazla bilgi sahibi olmadıklarının, ancak balkanlara karşı sempati duyduklarının belirlendiğini söyledi. Bu araştırma

sonuçlarına göre öğrencilerin en çok balkanlar üzerinde Yunanistan hakkında bilgi sahibi olduklarının tespit edildiğini belirten Eşici, Türk Eğitim Sistemi içerisinde yer alan müfredatlara, Atatürk'ün de doğum yerinin bulunduğu, Türk tarihinde ekonomik, siyasi, askeri, kültürel, dini açıdan çok önemli yeri olan Balkanlar hakkında daha çok bilginin verilmesi, bilgilerin değişik öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak, görsel, işitsel öğelerle zenginleştirilerek aktarılması gerektiğine dikkat çekti.

Sevim Piliçkova yönetimindeki *İkinci Salonda*; Numan Aruç, “Mustafa Kemal’i Atatürk Yapan Makedonya’daki İç Dinamikler”, M. Naeem Qureshi, “1912-1913 Balkan Krizi ve Türkiye: Müslüman Hindistan’a Etkileri” başlıklı bildirilerini sundular. Arkasından İrade Memmedova, “20.Yüzyılın Başlarında Türkiye ile İlgili Konuların, Özellikle de Balkan Savaşlarının “Kaspi” Gazetesinde Işıklanması” başlıklı bildirisini sundu. 20.Yüzyılın başlarında Türkiye’de yaşanan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel olayların Azerbaycan’da basılan çeşitli gazetelerde konu edinildiğini anlatan Memmedova, bu gazetelerden birisinin de 1880’lerden itibaren Azerbaycan’da Rusça olarak yayınlanmağa başlayan “Kaspi” gazetesini söyledi. “Kaspi” gazetesinin sayfalarında “Türk İşleri”, “Türkiye’den Mektuplar” adlı Osmanlı İmparatorluğundaki olayları, Yunan – Türk düşmanlığını, Balkan savaşlarını, Türkiye’de çalışmalar yapan gizli dernekleri, hatta Osmanlı sultanı Sultan Abdülhamit’in uğraşlarını anlatan ilginç yazıların yer aldığını aktaran Memmedova, “Kaspi” gazetesinde Türkiye’nin 1912 – 1913 yıllarında yaptığı Balkan savaşları hakkında kapsamlı bilgilerin tarafsız bir şekilde verildiğini belirtti.

Memmodova’nın ardından Nedim İpek, “Türklerde Vatan Kavramı, Göç ve Milli Mücadele” başlıklı bildirisi ile devam edildi. İpek sunumunda, Türklerin vatan kavramı ve bu kavramın tarihi seyri üzerinde durarak, özellikle 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında meydana gelen savaşlar ve nüfus hareketlerinin toplumun vatan algılamasına etkisini değerlendirdi.

İpek'in ardından Songül Çolak, "Türk ve Alman Belgelerine Göre Trakya'daki Balkan Göçmenlerinin İskânı Meselesi (1936)" başlıklı bildirisini sundu. Alman diplomatik belgelerine göre, sadece 1936 yılı içerisinde Balkanlardan Türkiye'ye göç edecek Türklerin sayısı 200 bin olarak tahmin edildiğini söyleyen Çolak, bu göçmenlerin bir kısmının Trakya bölgesine yerleştirileceği, Türk hükümetinin bu göçmenler için üç odalı, kerpiçten ve kiremitli, ahşap çatılı 10 bin ev inşa edeceği, çiftçilik yapabilmeleri için toprak ve tarım malzemesi vereceği ve belli bir süre vergiden muaf tutulacağı, ayrıca Edirne'den İstanbul'a altı saatte ulaşılabilir şekilde bir karayolu yapılacağı ve demir yolunun da güçlendirileceğinin belgelerde yer aldığını anlattı. Dolayısıyla Alman diplomatik raporlarına göre, Türk hükümeti Balkanlardan gelen bu çalışkan ve becerikli göçmenleri mümkün olduğu kadar Türk ekonomisi için yararlı hale getirmeyi planladığını vurguladı.

Çolak'ın ardından Mehmet Demiryürek, "Bulgaristan Göçmenleri için Düzenlenen Yardım Kampanyası ve Kıbrıs Türkleri (1951)" başlıklı bildirisini sundu. 1950 yılının son günlerinde Bulgaristan'da yaşayan Türklerin bir kısmının Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldıklarını anlatan Demiryürek, bunlara Türkiye içinden ve dışından yardımlar sağlamak ve bu yardımları organize etmek için Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar'ın himayesinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı'nın başkanlığı altında "Göçmenlere ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği" adlı bir dernek kurulduğunu ve faaliyete geçtiğini söyledi. Bu cümleden olarak Bulgaristan göçmenleri için Kıbrıs'ta da bir yardım kampanyası düzenlendiğini belirten Demiryürek, Bulgaristan göçmenlerine yardım amacıyla Kıbrıs'ta düzenlenen kampanyanın gelişim sürecini, sonucunu ve Kıbrıslı Türklerin buna katkılarını değerlendirdi.

Selma Yel yönetimindeki *Üçüncü Salondaki* oturumun bildiri teması göç ağırlıklı idi. Bu oturumda ilk sunum Nahide Şimşir tarafından yapıldı. "Balıkesir ve Çevresinde Balkan Savaşı'nın Demografik Etkileri" başlıklı bildirisine, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Sicili-

Nüfus İdâre-i Umûmiyesi 40/48, 40/47, 40/55, 4/29, 4/83, ... gibi tasniflerde Balıkesir ve çevresine ait XIX. Yüzyılın sonları ve XX. Yüzyılın başlarına ait nüfus sayımları verilerini içeren vesikâların bulunduğunu aktararak başlayan Şimşir, ilgili yerleşim birimlerine ait milliyet ve cinsiyet esaslı nüfus bilgilerini içeren bu belgelerde, mahalle ve köylerin yanlarına, yeni iskânı gösteren bilgi notlarının düşüldüğünü, bu notlardan yeni iskân edilen nüfusun hangi tarihte ve ne miktarda bölgeye yerleştirildiğini tespit etmenin mümkün olduğunu söyledi. Bu vesikalarda sadece Balkanlardan Anadolu'ya Türk göçü değil, bilhassa Bandırma'dan Bulgaristan'a Bulgar nüfusunun gönderilmesi ile ilgili sayı ve yerleşim birimi esaslı bilgilerin de bulunduğunu belirten Şimşir, bu sunum çerçevesinde Balkan Savaşı'nın hem Balıkesir ve kazalarındaki nüfus bazındaki etkileri, hem de muhacirlerin bölgeye yerleştirildikten sonra yerli halkla yaşadıkları problemlere dikkat çekerek, Balkan Savaşı'nın demografik ve sosyolojik sonuçlarını Balıkesir örneği çerçevesinde yorumlayıp, değerlendirdi.

Şimşir'in ardından Jasna Bacovska, "20.Yüzyılın Ortalarında Makedonya'dan Türklerin Göç Etmesi (Sosyolojik açıdan)" başlıklı bildirisini sundu. Daha sonra Hamit Pehlivanlı "Trakya Bölgesi'nde İskân Edilen Balkan Muhacirlerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarını Düzeltme ve Türkiye'ye İntibaklarını Sağlama Çalışmaları" başlıklı bildirisini sundu. Pehlivanlı bu bildiri ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Osmanlı Devleti'nden devraldığı göçmenlik ve problemleri çözmek için kurduğu "*Trakya Umumi Müfettişliği*" görev alanı içine giren bölgeler ve buraların meselelerini çözmek için hangi tespit ve çözüm önerileri üzerinde durduklarını tahlil ederek değerlendirdi.

Pehlivanlı'nın ardından Kemal Yakut, "Erken Cumhuriyet Döneminde Balkanlardan Yapılan Göçler ve Etkileri" başlıklı bildirisini sundu. Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşayan Balkanlardaki çeşitli ulusların, XIX. yüzyılda bağımsızlıklarını ilan ederek ulus-devletlerini kurduklarını, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'daki hükümetler başta olmak üzere bu coğrafyadaki siyasi ikti-

darların, Müslüman Türk unsuru dinî, etnik ve kültürel açılardan baskı altında tutarak yaşadıkları topraklardan sökmeye çalıştıklarını, nüfusun homojenleştirilmesinin on yıllarca sürdüğünü anlatan Yakut, yüz binlerce Müslüman Türk'ün canlarını kurtarmak için Anadolu'ya sığındığını ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren de Balkanlardan göçlerin devam ettiğini söyledi. Türkiye'deki hükümetlerin, savaşlarla azalan nüfus sorununa çözüm bulmak, üretici güçlerin sayısını arttırmak, ulus-devletin inşa amaçlarına ulaşmak ve özellikle Trakya'da gerçekleştirilecek iskânla yabancı güçlere karşı savunma barikatı kurmak gibi nedenlerle göçleri teşvik ettiklerini belirten Yakut, göçmenlerin iskânını sağlamak ve sözü edilen amaçlara ulaşmak için yeni yasaların çıkartıldığını ve yeni kurumların oluşturulduğunu, kimi zaman da bazı Balkanlı devletlerle antlaşmalar imzalandığını ifade etti. Yakut özetle sunumunda Atatürk döneminde Balkanlardan yapılan göçlerin altında yatan temel dinamikleri ve sonuçları irdelemeye çalıştı.

Yakut'un ardından Mukaddes Arslan, "Sözlü Tarih Yöntemi ve Arşiv Belgeleri Işığında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler (1950-1951)" başlıklı bildirisini sundu. Arslan sunumunda; Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1950-1960 yılları arasında yapılan göçleri mercek altına alarak, bu bağlamda konuyu dönemin uluslar arası siyasi konjonktürü ve Demokrat Parti-Menderes Hükümetleri politikaları açısından inceledi. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in 1950-1960 yılları arasında konu kapsamındaki konuşmalarına yer verdi. Bu doğrultuda alınan hükümet kararları ve politikalarını ele aldı. Bu oturum Roumyana Komsalova'nın "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Bulgar –Türk İlişkilerinde Göç ve Karşılıklı Antlaşmalar Meselesi" başlıklı sunumuyla tamamlandı.

Mehmet Saray yönetiminde *Dördüncü Salondaki oturum* Süleyman Beyoğlu'nun "Türkiye-Makedonya Cumhuriyeti İlişkileri" konulu bildiriyle başladı. Öncelikle Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesiyle birlikte gelişen siyasi olayları ve Makedonya'nın bağımsızlığını ilan ediş sürecini anlatarak sunumuna başlayan Beyoğlu,

Makedonya'nın güvenlik kaygılarının en üst düzeyde olduğu 1992'li yıllarda Makedonya ile Ankara'da bir güvenlik protokolü imzalandığını belirtti. 1993 yılında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın çıktığı Balkan turu ile Makedonya-Türkiye ilişkilerinin iyice geliştiğini aktaran Beyoğlu, o dönemde Türkiye Makedonya'nın uluslararası camiada yerini alması ve diğer Balkan ülkeleri tarafından da tanınması için özverili çalışmalar yaptığını, bunun dışında özellikle askeri alanda da işbirliğine gidildiğini, bu kapsamda Türkiye'nin Makedon ordusunun subaylarını eğitmeye başladığını, hatta bir miktarda askeri malzeme yardımı yapıldığını belirtti. Gelişen Türkiye-Makedonya ilişkilerinin Yunanistan üzerindeki etkilerini ve Makedonya-Yunanistan ilişkilerini de değerlendiren Beyoğlu, Türkiye ile Makedonya arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkilerden ve Türkiye'nin yaptığı maddi yardımlardan örnekler verdi. Makedonya'da bulunan Türklerle ilişkin değerlendirmeler yaparak sunumunu tamamladı.

Beyoğlu'nun ardından Cemil Hasanlı'nın "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'nin Balkan Politikası ve Sovyetler Birliği" başlıklı bildirisi ile devam edildi. II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak ve Boğazların ortak kontrolü talepleri ve Boğazlar bölgesinde askeri üstlerin kurulması istekleri iki ülke ilişkilerinde kritik bir döneme yol açtığını, bu isteklerine ulaşmak amacıyla Sovyetler Birliği'nin aynı zamanda iki cepheden – bir yandan Kafkaslar ve İran Azerbaycanı, diğer yandansa Balkanlar üzerinden Türkiye'ye baskıda bulunduğunu anlatan Hasanlı, ayrıca Bulgaristan'da yerleşik bulunan 140 bin kişilik Sovyet askeri birliklerinin sürekli Türkiye'yi tehit altında tuttuğunu söyledi. Hatta Bulgaristan'daki Sovyet askeri birliklerinin komutanı Mareşal Fyodor Tolbukhin üç gün zarfında Türkiye'nin batısından girip doğusundan çıkmak için Stalin'den izin istediğinin bilindiğini belirten Hasanlı, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk'un Sovyetlerin nüfuz alanına girmesinin, Yunanistan'da Sovyet yardımıyla kommunistlerin iktidara can atmasının Türkiye'yi çok dikkatli ve dengeli bir politika izlemeye zorladığına dikkat çekti. Savaş döneminde kaldırılmış olan

Kommunist İnternasyonalı'nın misyonunu üstlenmiş olan Kommunist Partilerin Enferyasyon Bürosu'nun sık sık Balkan ülkelerinin başkentlerinde toplanmasının Türkiye için kommunist tehlikesi doğurduğunu, savaş sonrası Moskova'nın Balkan ülkelerini kendi kontrollüne tabi kılması, daha sonra bu memleketlerin Türkiye'ye karşı yönelen Sovyet propoganda kampanyasına katılmasına neden olduğu işaret eden Hasanlı, Türkiye'ye karşı Sovyet baskılarının artırılmasının aynı zamanda Balkan ülkelerinde yaşamakta olan Türk kökenli vatandaşlara karşı baskıları da kendi beraberinde getirdiğini, Balkan Türklerinin savaş sonrası kendi ülkelerinde kurulan ve özel hayatlarına sirayet eden Sovyet modelinin tüm ağırlıklarını yaşamak zorunda kaldıklarını, bunun en iğrenç tezahürünün ise Bulgaristan'da yaşandığını ortaya koydu. Sovetler Birliği'nin çöküşünden sonra açıklanan arşiv belgelerinde Balkan ülkelerinin Türkiye'ye karşı siyasi, iktisadi ve kültürel kampanyalara katılmasına ilişkin son derece ilginç hususların bulunduğunu belirten Hasanlı, bu belgelerden, Balkanlar üzerinden Türkiye'ye yönelik Sovyet politikasının ana hedefinin Türkiye'de hükümet krizleri çıkartarak Sovyetlerin sınırlarında bulunan tüm devletlerin benzeri Ankara'da da SSCB'nin nüfuz alanına giren "dost hükümet" yaratmak ve nihayetinde Türkiye'yi diz çöktürmek olduğu yönünde değerlendirmelerde bulundu. Ancak Sovyetlerin bu politikasında başarılı olamadığını vurgulayan Hasanlı, Sovyet baskılarının SSCB'le sınır devletlerin hepsini zayıf düşürdüğüne, böyle bir ortamda bunun tam tersi olarak Türkiye'nin bu baskılardan tek güçlü çıkan devlet olduğuna dikkat çekti.

Hasanlı'nın arkasından Eldar İsmayılov, "20. Yüzyılın Başında Ermeni Siyasetçilerin Güney Kafkasya'nın Devlet Yapılanması Konusundaki Planları" başlıklı bildirisini sundu. XX. Yüzyılın başlarında Güney Kafkasya'da milli devletlerin oluşumunun çağdaş bilimsel literatürde yeterince araştırıldığını, ancak konuya ilişkin Ermeni siyasi partilerinin tutumunun ya gereğince araştırılmadığını, ya da yüzeysel olarak geçiştirildiğini ifade eden İsmayılov, amacının bu sunum çerçevesinde Ermeni siyasi elitinin tutumunu objektif bir şekil-

de değerlendirmek olduğunu belirtti. Ermeni siyasi partilerinin Güney Kafkasya'nın politik yapısının geleceğini Şubat 1917 devriminden sonra bu bölgede saptanmış olan mevcut durumdan farklı bir açıdan ele almak isteğinde olduklarını, Ermeni Taşnak ve Gıncak partilerinin Güney Kafkasya'da federatif bir yapının yerine bölgede İsviçre benzeri yerel halklara kantonlardan oluşan milli ve kültürel muhtariyet tanınmasından yana olduklarını aktaran İsmayılov, ancak onlara göre yerel kantonlar milli azınlıkların yoğun yaşadığı bölgeleri baz alarak oluşturulmamalıydı dedi. Bu partilerin bağımsızlık ve egemenliğin, en kötü şartlardaysa milli ve kültürel muhtariyetin sadece Türkiye'deki Ermenilerin yaşadığı bölgelere tatbik edilmesinden yana oldukların ortaya koyan İsmayılov, bunun tam tersi Bolşevik Ermenilerin Türkiye Ermenistan'ı konusunu gündeme bile getirmediklerine dikkat çekti. Rusya'da bulunan Ermenilerin konuya yaklaşımlarını Taşnak ve Gıncak partilerinin tutumuna yakın olarak değerlendiren İsmayılov, başta ünlü Bolşevik Şaumyan olmak üzere bunların kesinlikle milli azınlıkların bölgesel özerklik düşüncesine karşı çıkararak bölgesel bazda idari bölünme ilkesini savunduklarını, bölgesel muhtariyet ortamında Ermenilerin güc kaybedecekleri düşüncesinin tüm Ermeni siyasi partilerinin konuyla ilgili tutumunun birbirine yaklaşmasının nedeni olarak gösterdi. Ermenilerin görece gelişmiş Bakü ve Tiflis gibi illerde azınlıkta olmasına rağmen bu illerin ekonomik hayatında çok önemli rol oynamasının, onların aynı zamanda gelecekte Güney Kafkasya'da siyasi bir güce çevrilmesini sağlayabileceği ihtimaline dikkat çeken İsmayılov, zaten bu açıdan Ermeni komünistleri başta Şaumyan olmak üzere Güney Kafkasya'da bölgesel muhtariyet düşüncesine karşı çıktıklarını ileri sürdü. Komünistlerin Rusya'da iktidara gelişiyle Ermenilerin bu tutumunun merkez Bolşevik yönetimince desteklendiğini, bu nedenle Şaumyan Kafkasya'dan sorumlu Olağanüstü Komissar görevine atandığını, fakat Gürcü sosyal demokratlarının duruma ciddi müdahalesinin Ermenilerin Güney Kafkasya'da kilit siyasi pozisyonları ele geçirme planlarını altüst ettiğini iddia eden İsmayılov, Türkiye'nin ise

kardeş Azerbaycan Türklerine yardım elini uzatması Azerbaycan'da yurtsever milliyetçi güçleri pekiştirerek Ermenilerin Bakü'deki iktidarına son verdiğini, Ağır ve şiddetli savaşları arkasında bırakarak 15 Eylül 1918 yılında Nuri Paşa'nın başkanlığındaki Kafkasya İslam Ordusu'nun Bakü'ye girişiyle Ermeni siyasi elitinin Güney Kafkasya'nın tümünde söz sahibi olabilecek bir politik yapının gerçekleştirilmesini öngören planları tarihin çöplüğüne atıldığını vurguladı.

İsmayılov'un ardından Sadık Erdaş, "75.Yılında Montreux Boğazlar Rejimi ve Balkan Ülkeleri-Türk Boğazların Kullanımı Üzerine İstatistiksel Bir Analiz" başlıklı bildirisini sundu. Atatürk Türkiye'sinin en önemli dış politika başarılarından olan Montreux, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde siyasi anlaşmaların müzakere ve barışçı yollarla günün şartlarına daha uygun bir hale getirilebileceğine ender rastlanan başarılı bir örnek olarak gösteren Erdaş, bu yolda Türk hükümetinin titiz, ısrarcı ve akılcı çabalarının dört Balkan devleti (Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya) tarafından anlayışla karşılandığını, Türk menfaatleriyle dayanışma halinde olan kendi menfaatlerini de tatmin ettiğini belirttiklerini ve bu ülkelerin heyet başkanlarının Montreux Konferansı'nda bu paralelde görüş arz ettiklerini belirtti. Bu davranışların görülmesinde o tarihlerde etkili olan Balkan dayanışması faktörü kadar, düzenlemenin Balkan ülkelerinin güvenlik kaygılarını da giderdiğini söyleyen Erdaş, Balkan ülkelerinin tahmil ve tahliye ya da transit geçiş olarak ticari amaçlı ve askeri olarak Türk Boğazlarını kullanımlarını istatistiksel verilerle inceleyerek, Boğazların Balkan coğrafyası ve Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ilişkileri için taşıdığı önemi, bu devletlerin Türkiye ile olan ilişkileri, Balkan İttifakı (1954), Soğuk Savaş politikaları, Kıbrıs Sorunu, Enerji hatları ve petrol sevkiyatı tartışmaları ve bunun gibi bölgesel ve ikili sorunların ve gelişmelerin Boğazlar trafiğine yansımaları açılarından ele aldı.

Erdaş'dan sonra Gülçin Yahya Kaçar, "Balkan Coğrafyasında Yaşanan Savaşlar Sonucu Ortaya Çıkan Türküler Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı bildirisini sundu. Balkan coğrafyasında yaşanan

savaşları konu alan, olayları tasvir eden ve yaşanılanları anlatan Türküleri ele alan Kaçar, çeşitli kaynakların yanı sıra TRT repertuarında bulunan yaklaşık 2.000 (iki bin) türkünün taramasını yaparak, belirlenen amaçlar doğrultusunda incelemeye tabi tuttuğunu belirtti. Savaşların Balkan coğrafyasında yaşanmasına karşın Türkülerin Anadolu coğrafyasından da çıkmasına vurgu yapan Kaçar, bunun sebebini ise Anadolu'nun pek çok yerinden Balkanlara giden gençlerin savaşlara katılmaları, ardında bıraktıkları aileler ve onların dramları olarak gösterdi. Ayrıca kahramanlık türküleri, serhad türkülerini de ele alan Kaçar, Türkülerin hikâyelerini veya bestelenmesine konu olan örnek olayları da anlattı. Türküleri, melodik ve ritmik özellikler açısından inceleyen Kaçar, Türkülerin, makam yapıları ve ezgisel özellikleri, kullanılan perdeler, aralıklar, usül, tartım ve ritmik özellikleri açısından da ele aldı. Analizleri yaparken tespit edilen türkülerdeki perdeleri tek tek sayarak kullanılan perdeleri hem tablo, hem de grafik olarak gösterdi. Frekansları hesaplayarak, ezgisel hareketlerin hangi perdeler arasında yapıldığını ortaya koydu. Kullanılan aralıkların ağırlıklı ortalamalarını bularak bu çerçevede yörelere ve bölgelere göre türkülerdeki ezgisel farklılıkları da belirledi. Türkülerden bahsederken bazı özelliklerin daha iyi algılanması için uygulamalı olarak türkü dinletisi de yaptı.

Kaçar'dan sonra Makedonka Mitreva –Marija Pandevska, “Sırbistan ve İkinci Meşrutiyet: Sırp Propagandasının Osmanlı Makedonya'sına Taşınma Özellikleri” başlıklı bildirisini sundu.

Kenan Olgun yönetimindeki *Beşinci Salondaki oturum* Gülden Songun'un Ahmet Altıntaş ile birlikte hazırladıkları “Göç Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme (Drama Livası'ndan Şirince Köyü'ne Nüfus Mübadelesi” başlıklı sunumu ile başladı. Bu sunumdaki amaçlarını, 1923-1930 yılları arası Makedonya ve Anadolu coğrafyasını çeşitli yönleriyle ele almak, tüm değerlendirme ve tahlilleri “Göç” ve “Mübadele” merkezli olgulardan hareketle ortaya koymak olarak açıklayan Songun, Balkan ulusları ve Türkiye'nin yaşadığı toplumsal değişme süreci içinde, değişmeyi ve gelişmeyi belirleyen

etkenlerin en başında göç olgusunun geldiğini iddia etti. Bir anlamda, ulus devleti yaratan siyasi birlik ve bütünlük olduğu gibi, kültürel, toplumsal ve ekonomik yapısının oluşumunda göçler ve göçmenlerin en önemli kaynak olma niteliğini gösterdiğini vurgulayan Songun, “Göç” kavramı üzerine böyle bir değerlendirme yaparken bahsi geçen iki coğrafyanın tamamı üzerinde inceleme yapabilmek hem zaman, hem kaynaklar açısından ancak daha kapsamlı bir çalışmanın konusu olabileceğini, dolayısıyla kendilerinin “Göç” kavramı üzerine değerlendirmelerini Doğu Makedonya kentlerinden Drama ile dönemin Aydın Vilayeti köylerinden Çirkince (Şirince) arasındaki nüfus mübadelesi örneğiyle ele alarak konuyu aydınlatmaya çalışacaklarını belirtti. Bu kapsamda Selanik Vilayeti’ne bağlı Drama Livası Pravişte Kazasından, Aydın Vilayeti Kuşadası Kazasına bağlı Çirkince (Şirince) Köyü’ne göç eden Müslüman Türkler’in mübadele sürecinde yaşadığı iktisadi sorunları, sosyal ve kültürel uyum süreçlerini ve hadisenin günümüze yansımalarını “Göç” kavramının çeşitli boyutlarıyla birlikte ele aldı. Mübadeleyi iki taraf açısından da ortak katlanılan trajik bir hadise olarak değerlendiren Songun, burada en dramatik sorunu malların tanzimi ve sosyal uyum noktasının oluşturduğunu söyledi. Konuyu bu perspektiften değerlendirerek Makedonya coğrafyası ile Batı Anadolu coğrafyası arasındaki köprülere bir yenisini eklemiş oldu.

Daha sonra Cezmi Karasu, “1930’lu Yıllarda Romanya’dan Türkiye’ye Göç Olgusu ve Dobruca Türk Basımına Yansımaları” başlıklı bildirisini sundu. Romanya’nın Dobruca bölgesi Türklerin yoğun olarak yaşadığı yer olduğunu, Tuna Nehri ile Karadeniz arasında kalan bu bölgede Evlad-ı Fatihan olarak adlandırılan Osmanlı Türklerinin yanında çeşitli dönemlerde, özellikle de Kırım Savaşından sonra (1856-1860) buradan göç etmiş olan Tatar Türklerinin yaşadıklarını anlatan Karasu, Dobruca’nın Romanya’ya katıldığı 1878 yılından sonra çeşitli dönemlerde bölgeden Türkiye’ye kitlesel göçler yaşandığını, bu kitlesel göçler dalgasının sonuncusunun ise 1930’larda gerçekleştiğini belirtti. İki ülke arasında yapılan anlaşma ile Dobruca’da

belirlenen dört bölgeden dört yılda beşer binden toplam 20.000 Türk'ün göç etmesinin planlandığını ileri süren Karasu, ancak düzenli gerçekleştirilemeyen göç işlemleri sonucunda yaklaşık 70.000 kadar Türk'ün göç ettiğini düşündüğünü belirtti. Bu göç işlemlerini ve yansımalarını Dobruca Türk basınından izleyerek aktardı.

Karasu'nun ardından H. Cevahir Kayam, "Makedonya'da Örgüt Liderliğinden İstanbul Büyükkada'da Sığınmacılığa: İvan (Vançe) Mihaliöv" başlıklı bildirisini sundu. Kayyam sunumunda Mihaliöv'un Türkiye'ye sığınmasını, bunun uluslararası yansımalarını, Türkiye'deki yaşamı ve faaliyetlerini ayrıntılı bir şekilde ele aldı. Makedonya sorununun önemli bir aktörü olan İvan Mihaliöv'un Türkiye'deki yaşamının ayrıntılı incelenmesi Balkan tarihi açısından özgün bir çalışmayı ortaya çıkaracak olması nedeniyle son derece önemli bir sunumdu.

Kayyam'dan sonra Anatolii Momryk, "Ukrayna Siyasi Muhacirlerinin Gözüyle Atatürk" başlıklı bildirisini sundu. Bu sunumda, I. Dünya Savaşı'ndan başlayarak Ukrayna'da komünist rejiminin zaferine kadar Ukrayna – Türkiye ilişkilerini ve bu ilişkilere Mustafa Kemal'in yaklaşım ve katkısını değerlendiren Momryk, Türk – Ukrayna ilişkilerinin muhtemel gelişme yollarına dair tahmin ve önerileri inceledi.

Momryk'ın ardından Ayten Sezer Arığ "Balkanlardaki 150'liklerin Sürgün Yılları" başlıklı bildirisini sundu. Milli Mücadele sonrasında kurulan yeni Türkiye devletinin hukuken ve siyaseten tanınmasını sağlayan Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923'te imzalandığını, anılan antlaşma gereğince çıkacak genel aftan Milli Mücadele'ye karşı çıkan, engelleyen, işgalci güçlerle işbirliği yapan 150 kişinin muaf tutulduğunu, bunlar arasında hanedana mensup olanlar, gazeteciler, emniyet mensupları, Çerkez Ethem ve yandaşları, mülkiye ve askeriyeden olanların da bulunduğunu belirten Sezer, bu kişilerin yakın tarihimizde Yüzellilikler olarak anıldıklarını söyledi. Bunların bazılarının daha Milli Mücadele yıllarında, diğer bir kısmının da zaferden sonra ülkeyi terk etmek zorunda kaldıklarını ifade eden Sezer,

Fransa, İtalya ve İsviçre gibi Avrupa ülkeleri ile daha önce Osmanlı egemenliğinde bulunan Balkan ülkeleri, Mısır ve Ortadoğu ülkelerinde sürgün yıllarını geçirdiklerini, ülkeye girişlerinin yasaklandığını ve 1927 yılından itibaren de vatandaşlıktan çıkarıldıklarını anlattı. 1923 yılından itibaren 15 yıl Türkiye Cumhuriyeti Hariciyesi ve Emniyeti tarafından takip edildiklerini, bir kısmının sürgünde vefat ettiğini, bir kısmının 1938 yılında çıkarılan Af Kanunu ile yurda geri döndüklerini, bir kısmının da affa rağmen sürgünde kalmayı tercih ettiklerini aktaran Sezer, Balkan ülkelerinde özellikle Köstence, Selanik gibi şehirlerde sürgün hayatı yaşayan yüzelliklerin yaşadıkları yerde yayımlar yaptıklarına, teşkilatlar kurduklarına, Türkiye karşıtı unsurlarla birlikte hareket ettiklerine, Türkiye'deki değişimleri yakından takip ederek genelde aleyhinde tutum takındıklarına, hatta bazısının din değiştirerek yaşadığı ülkeye yerleştiğine dikkat çekti.

Sezer'in ardından Latif Daşdemir, "Hatıralar Işığında Atatürk'ün İzmir'deki hemşerilerine ve Evlad-ı Fatihana Gösterdiği İlgî" başlıklı bildirisini sundu. Daşdemir sunumunda Atatürk'ün İzmir Ziyaretlerinde Selanik Muhacirlerine göstermiş olduğu yakın ilgi ve özellikle Balkanlardan anayurda göç etmek zorunda kalmış olan "evlad-ı fatihan" olarak adlandırdığı kişilerin Atatürk'e ait anılarından yola çıkarak Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük bir sorun olan mübadillerin yerleştirilmesi konusunu irdeledi.

Kongrenin ikinci günü saat dokuzda başladı. Tam gün süren oturumlar paralel salonlarda devam etti. *Birinci Salondaki* ilk oturum Neşe Özden'in yönetiminde Solmaz Rustamova-Tohidi'nin "İki Lider ve İki Tercih: Mustafa Kemal ve Rıza-Kan, Komintern Planlarında Türkiye ve İran'ın Modernleşmesi" başlıklı sunumu ile başladı. Komünist Enternasyonalin mevcut olduğu bütün dönemde (1919-1943) Türkiye ve İran'da gelişen süreçleri daima dikkatle izlediğini, belli dönemlerde ise bu süreçlere doğrudan müdahale ettiğini belirten Solmaz, bu müdahaleyi genellikle Türkiye ve İran'daki sol-komünist kuvvetleri aracılığıyla gerçekleştirdiğini söyledi. Türkiye ve İran'daki modernleşme girişimlerini de dikkatle izlediğini ileri sü-

ren Solmaz, Kominternin bazen çelişkili tutumlar da sergilediğini, bunun ise Mustafa Kemal ve Rıza Han'ın Komintern ile her hangi bir ilişkiyi ret etmesinden kaynaklandığını, bu durumun Kominternin İran ve Türkiye'ye ait planlarını sekteye uğrattığını ileri sürdü.

Solmaz'ın ardından Apollinaria Avrutina, "Sovyet Edebi Eserlerinde Atatürk İmajı" başlıklı bildirisini sundu. Sovyet iktidarının kurulmasından sonra Rusya'da Mustafa Kemal Atatürk'ün önce "Anılar"ı, daha sonra da "Nutuk"unun Rusça'ya çevrildiğini belirten Avrutina, Mustafa Kemal Paşa'nın "Anılar"ının 1926 yılında, "Kızıl Yeni" dergisinin Kasım sayısında yayımlandığını, çevirmen Polina Raviç'in profesyonel çevirisi ve çabalarından dolayı metindeki birçok detayın, Mustafa Kemal Paşa'yı sadece yeni bir ülkenin lideri ve Türk halkının atası olarak değil, gerçek bir kişi olarak da gösterdiğini ifade etti. Atatürk'ün "insani" yüzünü ortaya koyanların Sovyetler Birliğinde sansürlenmemiş olmasını oldukça şaşkıncu bulduğunu ileri süren Avrutina, ikinci olarak ise Atatürk'ün "Nutuk"unun dört cilt halinde 1929-1934 yılları arasında baskılarının yapıldığını ifade etti.

Avrutina'dan sonra Selma YEL, "Kendi Eserleri Işığında İbrahim Temo'nun Atatürk ve Milli Kimlik Hakkındaki Duygu ve Düşünceleri" başlıklı bildirisini sundu. Yel, bu sunumunda İttihad ve Terakki'nin ilk kurucuları arasında yer alan İbrahim Temo'nun, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Teşekkülü ve Hidemat-ı Vataniye ve İnkılâbı Milliye Dair Hatıratım ve de Atatürk'ü Niçin Severim adlı eserlerinin yanı sıra Prof. Dr. Kristaq Prifti'nin Doktor İbrahim Temo Jeta DHE Vepra 1865–1945 adlı eserini inceleyerek, devrin Arnavut ve diğer milletlere mensup aydınları arasında hüküm süren Osmanlıyı çöküşten kurtarabilme çabasının sosyolojik sebeplerini ortaya koymaya çalıştı. Osmanlı kimliği çerçevesinde oluşmuş olan milliyetçilik akımının tesirinde kalan ancak daha sonra mensup olduğu kimlik çerçevesinde Arnavutluk ve Romanya'da yaşamış olan başta İbrahim Temo olmak üzere devrin aydınlarının Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bakışını inceleyen Yel, İbrahim Temo'nun Arnavut asıllı olmasına rağmen, Türk ve İslam kültürü çerçevesinde eğitim almış

olduğu için kendisini öncelikle Türk olarak tanımladığını belirtti. Bu yaklaşımın ise Atatürk'ün milliyetçilik tanımı ile paralellik arz ettiğini, dönemle ilgili yapılmış olan diğer çalışmaların da genel de bu tespiti doğruladığını vurguladı.

Yel'in ardından Adnan Sofuoğlu ve Seyfi Yıldırım birlikte hazırladıkları, "Modernleşme Sürecinde İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin Dini ve Kültürel Faaliyetleri ve Bunların Balkan Ortodoksluğuna Yansımaları" başlıklı bildirimlerini sundular. Yıldırım, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin, İstanbul'un fethedilmesinin ardından Osmanlı egemenliğinde varlığını devam ettirme imkânı bulunduğunu, hatta Osmanlı toprakları Balkanlara doğru genişledikçe etki alanının da gittikçe arttığını belirtti. Bu süreçte Kiliseye sadece Rumların değil, Balkan topraklarındaki çeşitli milletlere mensup diğer Ortodoks Hıristiyanların da bağlı olduklarını söyleyen Yıldırım, Osmanlı Devletinin Ortodoksların eğitimleri, ibadetleri ve kültürel faaliyetlerini sürdürmeleri hususunda oldukça geniş yetkiler tanıdığını, 18. yüzyılın sonlarında ise Avrupa'dan dünyaya yayılmaya başlayan modernleşme rüzgârlarının gerek Osmanlı Devletini, gerekse ona bağlı Patrikhane'yi yakından etkilemeye başladığını belirtti. Modernleşme rüzgârının ortaya koyduğu en önemli göstergelerin milliyetçilik ve özgürlük gibi hususlar olduğunu, bu durumun özellikle Balkanlardaki farklı etnik kökenden gelen Ortodoks gruplarda çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verdiğini, Batıdan gelen milliyetçilik cereyanlarının Patrikhane'nin Rum kültürü ve milliyetine dayalı politikalarına karşı Rumlar dışındaki Ortodokslarda bir direnç yaratmaya başladığını iddia eden Yıldırım, bir taraftan da Osmanlı Devleti'nin Tanzimat ve Islahat fermanları ile Avrupa'dan kendi bünyesine gelecek zararları engellemeye çalıştığına dikkat çekti. Ancak ortaya konulan reformlarla milliyetçilik rüzgârları önlenmeye çalışılırken, tam tersine Ortodoks milletler arasında cereyan eden milliyetçilik akımının da gittikçe güçlendiğini, bunun neticesinde ise Kiliselerin çatışmasının ortaya çıktığını ileri süren Yıldırım, Osmanlı Devletinin bu durumu ortadan kaldırmak için bir takım tedbir-

ler almaya çalıştığını, bu gelişmelerin ise Balkanlarda bazı kiliselerin Patrikhane'den ayrılmasına sebebiyet verdiği gibi, Osmanlı Devletinden ayrılmaya kadar giden bağımsızlık hareketlerini de tetiklediğini vurguladı.

Yıldırım'dan sonar M. Cemal Öztürk, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Öğretmenleri, Eserleri ve Mehmet Tevfik Bilge'nin “Manastır Vilâyeti Tarihçesi” Eseri” başlıklı bildirisini sundu. Manastır Askerî İdadisi'ndeki öğretmenlerin Mustafa Kemal Atatürk'ün yetiştirmesinde, fikirlerinin oluşmasında büyük payı olduğunu belirten Öztürk, Mustafa Kemal Atatürk'ün öğretmenlerinden, Mehmet Tevfik Bilge, Naci Eldeniz, Necip Asım Yazıksız'ın kaleme aldıkları eserleri kısa örneklerle tanıttı. Özellikle Mehmet Tevfik Bilge'nin “Manastır Vilâyeti Tarihçesi” adlı eseri üzerinde duran Öztürk, bu eserin 1327/1909'da Manastır'da basılan ve Manastır'ın tarihini bilinen en eski bilgiler ışığında ele alan Mehmet Tevfik Bey'in camileri, medreseleri, kışlaları, ziyaretgâhları, tenezzüh mahallerini, gayet gözlemleyici bir üslupla tasvir ettiğine dikkat çekti. Manastır valilerini, Manastır'daki 3. Ordu kumandanlarını, Manastır'ı ziyaret eden Osmanlı padişahlarını, Manastır'ın mahallelerini, Manastır'a bağlı Ohri, Görice, Kesriye, İlbasan, Pirlepe, Filorina, Serfice, Debre hakkında da bilgiler içeren eserin, Manastır'ın sanayi ve ziraatına, nüfusa göre mevcut Müslüman, Rum, Bulgar, Ulah, Sırb ve Musevi mekteplerine ve talebe sayılarına ait bilgilere de yer verildiğini söyledi. Toplam seksen sayfa olan eserin akıcı bir üslupla kaleme alındığını ifade eden Öztürk, Mehmet Tevfik Bilge'nin Manastır Vilayeti Tarihçesi'den başka Tarih-i Osmani, Osmanlı İmparatorluğu'nun Safahât-i Siyasiyesi-İnkırâz ve İstiklâl Muharebesi, Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri, Makedonya Tarihi ve Endülüs Tarihi adlı eserlerinin de olduğunu ortaya koydu.

Öztürk'ten sonra Yordanka BİBİNA, “İmajlar ve Görüntüler: Bir Bulgar Sanatçısının Gözüyle Atatürk ve Türkiye-İlk Yıllar” başlıklı bildirisini sundu. Bulgar sanatı ve edebiyatında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarının tasvir edildiğini belirten Bibina, Gazeteci, tarihçi,

ilk Serbest Yakın Doğu ve Balkan Üniversitesi'ni kuran Stefan Bobçev gibi akademisyenlerin yanı sıra, Vladimir Dimitrov Maystora ve Petır Petrov Daçev (1896-1968) gibi ressamların o zamanın Türkiye'sini tablolarına konu edindiklerini söyledi. Özellikle Petır Petrov Daçev'in 1925-1926'da yaptığı pek bilinmeyen tablolarında ve hatıralarındaki Türkiye imajı üzerinde durdu

Abide Doğan yönetimindeki *İkinci Salonda* Mirjana Marinkoviç, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Sırbistan Arasındaki Edebi İlişkileri" başlıklı bildirisini sundu. Arkasından Taner Güçlütürk, "Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında Atatürk" başlıklı bildirisini ile devam edildi. Kosovalı halk ozanları, Kosovalı Türk yazar ve şairlerinin gözünden Atatürk ve onun devrimlerine bakış açılarını yansıtmaya çalışan Güçlütürk, Tito'ya duyulan sevgiyle birlikte Atatürk'ü de aynı konuma oturtan bu topluluğa ait yazar zümresinin, Atatürk'ten yola çıkarak, Rumeli coğrafyasında kalan Türk soylu toplulukların ana dillerini korumaya ve ulusal değerleri yaşatmaya çalıştıklarını belirtti. İlk yıllarda Üsküp ve Priştine'de çıkan dergi ve gazetelerde Atatürk'e yazılan övgü dolu bu şiirlerde, Mustafa Kemal'e adı belirtilmeden, "O" şahıs zamiri ile hitap ettiklerini, bu şiirlerde Atatürk'ün, İstiklal Savaşı ve bu savaşta rolü, bilhassa inkılapçı, reformcu yönüyle ön plana çıktığını ifade etti. Bu tür konulu şiirleri Atatürk'ün ölümüne derin üzüntü duyulan eserlerin izlediğini ortaya koyan Güçlütürk, Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında tarih, toplum, halk kurtuluş savaşı, köy, devrim, memleket, milli kimlik konularıyla birlikte mutlaka Tito ve Atatürk'e de bir arada veya ayrı ayrı yer verildiğini tespit ettiğini söyledi. Atatürk konusunu 1960'lı yıllardan sonra ele almaya başlayan Kosovalı Türk yazar ve şairlerin, memleketini, ülkesini, Tito'yu seven kalemler olduklarına temas eden Güçlütürk, bunların aynı zamanda bir o kadar ulusalcı, Türk milliyetçisi, anavatanına, Türkiye'ye ve Atatürk'e bağlı kişilikler olduğunu değerlendirdi.

Güçlütürk'ün ardından Mehmet Mehdi Bayat, "Arap Yazarları Gözüyle Atatürk" başlıklı bildirisini sundu. Arap yazarların görüşlerine genel olarak temas eden Bayat, asıl üç arap yazarın üç eseri üze-

rinde durdu. Üç kitabın da Atatürk'ün hayatından bahsettiğini belirten Bayat, söz konusu kitapları kısaca tanıttı.

Bayat'ın ardından Ulvi Keser, “Rum ve Yunan Kaynaklarında Mustafa Kemal Atatürk Algılaması; Rum ve Yunanların Gözüyle Atatürk” başlıklı bildirisini sundu. Keser, Rum ve Yunanlıların özellikle 1950'lere kadar ilişkilerin ve algının son derece dostane ve olumlu olduğunu belirtti. 1930 sonrası süreçte bu algılamayla ilgili değişik örneklemeleri ortaya koydu. Milli Mücadele ve 1930'lu yılları özetleyen Keser, Hamidiye Okul Gezisinin (1937-1938) Yunanistan ve Kıbrıs gezisinden, Atatürk'ün ölümünün Yunanistan ve Kıbrıs'taki yankılarından, Atatürk ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemlerden, Kıbrıslı Rumların Atatürk'e bakışından, Anıtkabir Özel defterinde yer alan Rum ve Yunanlıların değerlendirmelerinden bahsederek son dönemde yaşananlar ve bunun Atatürk algısına nasıl etki ettiğini de ortaya koydu.

Keser'in ardından Nazlı Rana Gürel, Zeki Gürel ile birlikte hazırladıkları “Makedonya Türk Basınında ve Edebiyatında Atatürk” başlıklı bildirisini sundu. Üç buçuk yıl Makedonya'da görev yapmış olan Gürel buradaki yaşadıklarını ve gözlemlerini aktardı.

Arkasından Mustafa Çolak, “Mustafa Kemal'in Türk Basınında Yayımlanan (1926) Birinci Dünya Savaşı ile İlgili Anılarının Alman Diplomatik Belgelerinde Yansıması” başlıklı bildirisini sundu. Mustafa Kemal Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı ile ilgili anılarının 1926 yılında yayımlanmasının, hem Alman basını, hem de Alman Dışişleri Bakanlığı nezdinde ilgi gördüğünü aktaran Çolak, Alman basınının Mustafa Kemal Paşa'nın anılarının içeriğinden “*Almanya'ya uyarı*” sonucunu çıkarırken, Alman Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin ise anılardan “*düşmanca bir tavır görmediklerini*” diplomatik yazışmalarında ifade ettiklerinden hareketle dönemin Alman Dışişleri Bakanlığı bürokratları ile Alman basınının önemli bir kısmı arasında, Mustafa Kemal'in anıları konusunda görüş ayrılığı olduğuna işaret etti. Aynı şekilde anıların yayınlanmasından sonra, Almanya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarının değişip değişmeyeceği konusunda da,

Alman Dışişleri Bakanlığı ile Alman basını arasında görüş ayrılığının devam ettiğini belirten Çolak, Alman basınının bir kısmının, Birinci Dünya Savaşı'nda kendilerinin “*silah arkadaşı*” olan Türkiye'nin artık “*dost*” ve “*müttefik*” sayılmaması gerektiğini savunurken, Alman Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye yönelik politikalarında bir değişiklik gereğinin olmadığını düşündüklerini, bu nedenle Almanya, İstanbul'daki büyükelçiliği aracılığıyla iyi ilişkilerin devamı için çaba harcadığını ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin de Almanya'nın bu çabalarına olumlu cevap verdiğini, bu bağlamda Alman basınının Mustafa Kemal'in anılarıyla ilgili “*sert*” ve “*aşırı*” yorumlarına karşın, Türk-Alman ilişkilerinin diplomatik anlamda zarar görmediğini ortaya koydu. Mustafa Kemal Paşa'nın anılarının herhangi bir gerekçe gösterilmeden 12 Nisan 1926'da birden kesilmesini muhtemel Alman baskısına bağlayan Çolak, Zira anılar yayınlanmaya başlandığı andan itibaren, o dönemdeki Almanya'nın, Türkiye büyükelçisi Nadolny'nin, hem bizzat Ankara'ya giderek, hem de İstanbul'daki gerekli çevrelere, Almanya'nın Mustafa Kemal'in anılarından duyduğu rahatsızlıkları dile getirdiğini anlattı. Çolak, bu konuda Cumhurbaşkanlığı Baş Kâtibi Albay Tevfik Bey ile bizzat görüşmelerin olduğunu, bu görüşmelerde her iki tarafın da geleneksel Türk-Alman dostluğunun bozulmaması konusunda mutabık kaldıklarını belirtti.

Luan Starova yönetimindeki *Üçüncü Salonda* Hüseyin Çelik ve Şevket Nasır'ın birlikte hazırladıkları “Mustafa Kemal Atatürk'ün Dünyadaki Etkisi ve Algılanışı: Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Televizyonu Yapımı “Kemal İhtilali Belgeseli Örneği” başlıklı bildiri sunuldu. Sunum çerçevesinde; Atatürk'ün giriştiği İstiklâl Savaşı ve ardından yaptığı devrimlerin onu yirminci yüzyılın tarih yazan liderlerinden birisi haline getirdiğine, Liderlik ettiği bağımsızlık mücadelesi ve devrim hareketlerinin birçok sömürge ülkesinde yankı bulduğuna ve onlara ilham kaynağı olduğuna, Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı devrimlerin anlaşılması için bu manzaraya dışarıdan bakmak ve dünyada nasıl analiz edildiğini görmenin daha farklı bir bakış açısı sunacağına, Türkiye'de Atatürk zamanında yaşanan değişimlere

başka ülkelerin çerçevesinden bakmanın, bu devrimlerin ön şartlı ve basmakalıp düşüncelere kapılmadan değerlendirilmesi olanağını da verebileceğine, bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'yi dizayn çabalarının farklı coğrafyalarda, farklı sistemlerde nasıl işlendiğine, hangi eserlere konu olduğuna bakılmasının ve incelenmesinin gerekliliğine dikkat çekildi. Mustafa Kemal Atatürk'ün İstiklâl çabaları ve devrimleri Çin Halk Cumhuriyeti devlet televizyonu olan CCTV'nin hazırladığı “Dünya Tarihi” programının 82. Bölümünde “Kemal İhtilâli” adlı bir belgesel ile anlatıldığı, söz konusu belgesel, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin dünyadaki etkisi, yansıma ve algılanışı açısından değerlendirildi. Bu belgeselde kullanılan görüntüler ve dil bu kapsamda ele alındı ve bu etki ve algılanış biçimleri çözümlenmeye çalışıldı.

Arkasından Derviş Kılınçkaya, “1930’lu Yılların Başında Bulgar Aydınlarında Türkiye ve Türk Algısı” başlıklı bildirisini sundu. Osmanlı Devletinin dağılmasıyla Balkan ve Ortadoğu coğrafyalarında siyasal ve toplumsal alanda ciddi dönüşümlerin yaşandığını anlatan Kılınçkaya, Ortadoğu’da sömürgeci güçlerin egemenliği sürerken, Balkanlarda 19. Yüzyılda başlayan farklı bir sürecin yarattığı ulusal kimliklerin keskin biçimde ayrışmakta olduğunu ve burada “ötekileştirme” ve “egemenlik” algılarına dayalı farklılaşmaların, bütün karmaşıklığıyla devam ettiğini, dolayısıyla da bu dönemde Balkanlardaki “Türk ve Türkiye” algısının tarihsel sürecin bir sonucu olarak bölgede yaşayan Türklerin geleceğini de yakından ilgilendirdiğini belirtti. 1930’lu yıllarda özellikle Bulgaristan’da “birliktelik” algılamasında ortaya çıkan dalgalanmaların diğer Balkanlı komşularla ilişkileri de etkilediğini aktaran Kılınçkaya, 1932’de Sofya Büyükelçiliğinden Ankara’ya gönderilen belgeler çerçevesinde Bulgar aydınlarının Türkiye’ye bakış açılarında ortaya çıkan değişimi ve Türkiye’nin yürüttüğü “İşbirliği ve Barış” politikasının Bulgaristan’daki etkilerini ele aldı. Bu kapsamda 1932’de yayınlanmış bazı makalelerden hareketle Bulgaristan’daki değişik eğilimlerin “ulusal tehdit” algılamaları ve Türkiye imajını değerlendirdi.

Kılınçkaya'dan sonra İsmail Cambazov, "1930'lu Yıllarda Bulgaristan'da Hızla Yayılan Kemalizm Fikirlerini Bertaraf Etmek İçin Devletin Aldığı Önlemler" başlıklı bildirisini sundu. Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu'da başlattığı milli bağımsızlık savaşının Bulgaristan Türkleri arasında büyük yankılar uyandırıp ve destek gördüğünü ve Deliorman, Dobruca, Rodoplardan birçok Türk gencinin Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal Paşanın orduları saflarında savaşmalarını aktaran Cambazov, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilip girilen devrimci reformların da aynı şekilde Bulgaristan'daki Türkler ve özellikle aydınlar arasında büyük ilgi uyandırdığını, hatta Bulgaristan Türklerinin de okullarda hemen latin alfabesine geçilmesini, kıyafet reformu yapılmasını istemeye başladıklarını söyledi. Ancak Türklerin milli duygularının şahlanmasının bütün Bulgar hükümetlerini korkuttuğunu ve hemen memlekette Kemalist fikirlerin bertaraf edilmesi için sert önlemler alınmaya başlandığını, ancak bu önlemlere rağmen Türklerin korkmadıkları, Türkiye'de yapılan devrimleri kabul ederek kendi hayatlarında uygulamaya başladıkları yolunda değerlendirmelerde bulundu.

Cambazov'dan sonra Alper Bakacak, "Ohri'de Yaşayan Türklerin Türkiye ve Atatürk Algısı" başlıklı bildirisini sundu. Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni bir ulus yaratma ve çağdaşlaşma hareketinin düşünsel temelleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine etki eden ve II. Meşrutiyet'in ilanında büyük rol oynayan İttihat Terakki Cemiyeti'nin oluşum sürecinde yatmakta olduğunu belirten Bakacak, İstibdada karşı hürriyet mücadelesine giren Selanik merkezli İttihat ve Terakki'nin, Ohri kenti halkı tarafından da desteklendiğini, Örneğin, Meşrutiyete giden süreçte İttihat ve Terakki'nin doğuşunda etkin bir rol oynayan "İttihat-ı Osmanî Cemiyeti"nin kurucularından İbrahim Temo'nun ve 300 kişilik "Ohri Milli Taburu"nun başında bulunarak dağa çıkan Binbaşı Eyüp Sabri (Akgöl)'ün Ohri'li olduğunu, bunların da Enver ve Niyazi Beyler gibi Meşrutiyet'in kahramanları arasında sayıldıklarına dikkat çekti. Günümüzde Makedonya'ya bağlı bir kent olan Ohri'de güncel nüfus verilerine göre yaşa-

yan Türk nüfusu, toplam nüfusun %4'ü (yaklaşık 2500 kişi) kadar olduğunu aktaran Bakacak, Ohri'li Türklerin hem tarihsel hem de kültürel nedenlerden dolayı Türkiye ile ilişkilerini hep devam ettirdiklerini, bu çalışma ile hem Ohri'de yaşayan Türklerin Türkiye'yi nasıl ve hangi kanallardan kaynaklanan bilgiler doğrultusunda tanıdıklarını, hem de bu bağlamda kendisi de bir Makedonyalı Türk olarak doğmuş olan Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü tanıyıp tanımadıklarını, kişiliğini ve fikirlerini bilip bilmediklerini, biliyorlarsa da bu bilginin kaynağının ne olduğunu ortaya koymayı amaçladığını söyledi. Daha sonra bu amaç doğrultusunda teorik ve uygulamalı olarak iki aşamada gerçekleştirdiği çalışmada ulaştığı sonuçları katılımcılarla paylaştı.

Bakacak'ın ardından Aleksandar Donski, "Temmuz 1909 Yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün İştip Ziyareti", Sevin ALİL ise "Atatürk, Dans ve Müzik" başlıklı bildirimlerini sundular.

Abdulkadir Yuvalı yönetimindeki *Dördüncü Salonda*; Yüsupcan Yasin, "Uygurların Kültürel Kalkınmasında Atatürk'ün Fikir ve Düşüncelerinin Etkileri", Şakir İbreyev, "Türk Dünyasının Entegrasyon Çalışmalarında Atatürk'ün Rolü", Enis Sulstarova, "Savaşlararası Arnavutluk'ta Kemalizm Hakkında Entelektüel Tartışmalar", Ghadir Golkarian, "21. Yüzyılın Kargaşalı Sosyal, Politik ve Kültürel Durumun Çözümünde Atatürkçü Düşüncenin Çözüm Yolları" başlıklı bildirimlerini sundular. Daha sonra Zeki Arıkan, "Mustafa Kemal'in 1910/1326 Manevra Notları" başlıklı bildirisini sundu. Milliyet gazetesi tarafından 4-14 Ağustos 1927 tarihlerinde yayınlanan manevra notlarının önemi üzerinde duran Arıkan, bütün Makedonya'yı kapsayacak biçimde yapılan bu manevrada O tarihte genç bir subay olan Mustafa Kemal'in askeri dehasını kanıtlayan öğelerin bulunduğunu, bu "umumi kritik" in Makedonya'nın coğrafyası ve topografyası açısından da büyük bir değer taşıdığı yolunda değerlendirmelerde bulundu. Arkasından Osman Kadriu, "Türkiye Vatandaşlık Haklarının Kodifikasyonunda Atatürk'ün Rolü" başlıklı sunumu ile oturum tamamlandı.

Reşat Genç yönetimindeki *Beşinci Salonda*; Zekeriya Türkmen, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Askeri Öğrencilik ve Genç Subaylık Döneminde Kendi Yazdıklarına (Not Defterleri ve Askerlikle İlgili Eserler) Göre Balkanlarla İlgili Değerlendirmeleri” başlıklı bildirisini sundu. Atatürk’ün yazdığı defterleri tanıtan ve bunların yakın dönem tarih araştırmaları için önemini vurgulayarak sunumuna başlayan Türkmen, Balkanlarda doğmuş, ilk eğitimini orada almış, gençlik döneminde o coğrafyanın havasını teneffüs ederek geçirmiş bir önder olarak Mustafa Kemal’in Balkanlarla ilgili değerlendirmeleri üzerinde durdu. Özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Balkanlara yönelik siyaseti, Bosna-Hersek’ten sonra Arnavutluk üzerinde yoğunlaşan siyasetine yönelik değerlendirmelerini, Balkanlardaki milliyetçilik rüzgarının Osmanlı Devletini giderek bir açmaza sürükleyeceğine dair görüşlerini, Slav milliyetçiliği ve Rusya’nın bölge üzerindeki emellerini, Türkçe’nin devlet dili olarak buralarda yaygınlaştırılamamış olmasının yarattığı olumsuzluklarla ilgili görüşlerini aktaran Türkmen, Atatürk’ün bu değerlendirmelerinin kimi zaman bir askerî manevra ile ilgili değerlendirmeler, kimi zaman da siyasî, toplumsal, uluslar arası ilişkiler ve askerî içerikli değerlendirmeler olarak karşımıza çıktığını belirtti. Türkmen, bildiri kapsamında kısaca Atatürk tarafından kaleme alınan Not Defterlerinde ve askerlikle ilgili yazdığı eserlerde Balkanlar bölgesiyle ilgili yaptığı değerlendirmeler üzerinde durarak, yaşadığı dönemde onun kişiliği üzerinde derin izler bırakmış olan bu coğrafyaya yönelik yorumları ele alarak analiz etti.

Türkmen’in ardından Fahri Kılıç, “Makedonya’nın Mustafa Kemal Paşa’da Latin Alfabesi Düşüncesinin Oluşumuna Etkisi” başlıklı bildirisini sundu. Mustafa Kemal Paşa’da yazı bilincinin oluşumunda, doğduğu şehir Selanik’in son derece önemli bir etkisinin olduğunu, Makedonya olarak da anılan bu bölgenin 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nun batıya açılan penceresi olarak değerlendiren Kılıç, Makedonya’da çok kültürlü toplumsal yapının farklı alfabelerin kullanılmasına yol açtığını, bu dönemde Selanik’te

Türklerin Arap alfabesini, Sırpların ve Bulgarların Kiril alfabesini, Rumların Yunan alfabesini, farklı milletlerden oluşan büyük tüccar sınıfının da Latin alfabesini kullandıkları, bu nedenle Selanik'te oluşan kozmopolit yazı kültürünün, Mustafa Kemal Paşa'nın belleğine erken yaşta yerleşmeye başladığını söyledi. Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat döneminde başlayan alfabenin ıslah çalışmaları kapsamında düzenlenmiş örnek alfabelerin çoğu zaman öncelikle Selanik'teki okullarda denendiğini, genellikle bu okullarda zamanın eğitim-öğretim anlayışından ileri bir eğitim programı uygulanmış, okulların fiziki yapılarının da bu eğitim anlayışına göre düzenlendiğini, Mustafa Kemal Paşa'nın bu koşullar içinde öğrenim gördüğü Şemsi Efendi Okulu ve Askeri Rüştiye'nin, özellikle yazı konusunda daha da bilinçlenmesine rehberlik ettiğini aktaran Kılıç, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk görev yeri olan Şam'dan sonra görev yaptığı Selanik'te Bulgar Türkolog İvan Manolof'la alfabe konusunda bir görüşme yaptığını, bu görüşme sırasında Mustafa Kemal'in, Türklerin batı uygarlığına girmesine engel teşkil ettiğini düşündüğü mevcut alfabenin bırakılarak Latin esasına dayalı bir alfabenin benimsenmesi gerektiğini ifade ettiğini, bu dönemde çeşitli vesilelerle kaleme aldığı bazı özel mektuplarını ve bazı özel notlarını da Latin alfabesi ile yazmaya ve bu konudaki fikirlerini geliştirmeye devam ettiğini belirtti. Kılıç özetle; Tanzimat döneminde başlayan ve Cumhuriyet döneminde Latin Alfabesine dayalı Yeni Türk Alfabesinin kabulü ile sonuçlanan tarihsel süreci irdeleyerek, Mustafa Kemal Paşa'nın alfabe değişikliği ile ilgili düşüncelerinin oluşum ve gelişim aşamalarını, Makedonya'nın kozmopolit alfabe kültürünün yansımalarını ele alarak, yeni bir ulus inşa etme ideali ile toplumsal dönüşümün ve eğitimin yaygınlaştırılmasının en önemli adımı olan alfabe değişimi ile Türk modernleşmesinin önderinin kişisel alfabe bilicinin oluşumuna yaşadığı çevrenin etkisini otaya koydu.

Kılıç'ın ardından İlhami Emin, "Numan Kartal'ın "Atatürk ve Kocacık Türkleri" Kitabı" başlıklı bildirisini sundu. Arkasından Ali Güler, "Yeni Arşiv Belgeleri Işığında Atatürk'ün Soy Ağacı (Numaratik

Şecere ile Birlikte)” başlıklı bildirisini sundu. Atatürk’ün baba ve ane soyu ile ilgili olarak değişik yayınlarda “şecereler” yayınlandığını, bunlar içinde eksikliklerine rağmen bilimsel bakımdan önem taşıyanların olduğunu anlatan Güler, ancak genel Atatürk biyografileri içinde yer alan bu şecerelerin, birbirinden kopuk olarak yapılmış ve bilinen mevcut bilgileri bile bir araya getirmekten uzak kaldığını belirtti. Atatürk’ün özgeçmişi hakkındaki kaynaklar incelendiği zaman, Atatürk’ün soy ağacında yer alan isimler ile ilgili olarak çok değişik bilgilerin verildiğini aktaran Güler, öncelikle Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal, Makbule Atadan gibi hatıraları yazıya geçirilmiş bulunan aile bireylerinin ve Tahsin San, Tahsin Uzer, Hacı Mehmet Somer gibi aileyi tanıyanların birinci elden anlatımlarına göre, Mustafa Kemal’in çocukluk arkadaşlarının anlatımları ve nihayet eldeki arşiv belgelerinden (yayınlanmış veya yayınlanmamış) hareketle numaratik sistem eşliğinde Atatürk’ün soy ağacını netleştirilmeye çalıştı.

Güler’in ardından Tülay Alim Baran, “XIX.Yüzyılın Son Çeyreğinde Genel Özellikleri İle Mustafa Kemal’in Selanik’i” başlıklı bildirisini sundu. Selanik’i, Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomik ve toplumsal yaşamı içinde kendi özellikleri ile ayrı bir görüntü sergileyen İstanbul, Beyrut, İzmir gibi kentlere ek olarak sayılabilecek yerlerden birisi olarak değerlendiren Baran, bu kentler ve özellikle İzmir’le birlikte Selanik’in, İstanbul’a yakın olmaları nedeni ile İmparatorluğun ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşamını belirleyen kentler olduklarını, dış dünyaya açık olmalarının yanı sıra, liman kentleri ve önemli hinterlandların düğümlendiği noktalarda konumlandıklarını, doğu- batı ticaret yollarının ana merkezi durumunda olmalarının sağladığı avantaja ek olarak İstanbul’un denetleyen ortamından da uzak kaldıklarını belirtti. Tanzimat döneminden sonra kentin Avrupa ile olan ekonomik ilişkilerinin arttırılmasında etkisi olacağı düşünülen rıhtım inşasına başlanması, Selanik’i sadece ticari açıdan farklılaştırmamış aynı zamanda, kentin sosyal ve kültürel yaşantısını da değiştirdiğini iddia eden Baran, 1873 yılından başlamak üzere Selanik- Mitroviçe, Selanik- Üsküp, Selanik-Belgrat, Se-

lanik- Manastır demiryolu hattının açılmasına ek olarak 1896 yılında bu kez Selanik'i İstanbul'a bağlayan demiryolu hattının hayata geçirildiğini, bütün bu gelişmelerin Selanik'i bir liman kenti olarak 19.yüzyılda oldukça önemli bir hale getirdiğini anlattı. Demografik yapısı ile de farklı olan kentin, çiftlikleri, pazarları ile de ayrı bir yere sahip olduğunu, olumlu ticari ve sosyo- ekonomik göstergelere rağmen yangınlar, asayiş sorunları, doğal afetler, salgın hastalıklar gibi dönemi karakterize eden çok sayıda sıkıntıyı da yaşayan bu kentin en büyük özelliği hiç şüphesiz Mustafa Kemal'in doğduğu yer olmasıdır diyen Baran, Mustafa Kemal'in hayatının, kişiliğinin şekillendiği ve köklerinin bulunduğu bu kentin anlaşılmasının O'nun da anlaşılmasına yardımcı olacağını ileri sürdü. Selanik'in Mustafa Kemal'in burada yaşadığı süre içindeki sosyal ve kültürel durumunun ortaya konulması, sadece bir kentin bir döneminin araştırılmasına değil aynı zamanda, çöküş sürecini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun sorunlarının da kısmen görülmesine yol açacağını söyleyen Baran, bu çalışma vesilesiyle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde ilgili dönemi görmeye yardımcı olacak şekilde binlerce belge tespit ettiğini, bu belgeler eşliğinde Demiryolları, çiftlikler, afetler, asayiş sorunları, hapisaneler başta olmak üzere Selanik'i ilgilendiren temel sorunlara yer vererek, İmparatorluğun bu son derece önemli kentinin anlaşılmasına katkı sağladı.

Baran'ın ardından Aida İslam Stefanija Leşkova – Zelenkovska ile birlikte hazırladıkları “Kocacık Atatürk'ün Baba Ocağı ve Otantik Rumeli Müziğinin Korunmasındaki Kavşak Dönemi” başlıklı bildirisini sundu.

Öğle arasından sonra ikinci oturumlara geçildi. Enver Konukçu yönetimindeki Birinci Salonda; Suat Akgül, “Atatürk'ün Selanik'teki Hayatı ve Çocukluğu Üzerine Kız Kardeşi Makbule Hanımla Yapılan Yayınlanmamış Bir Mülakat” başlıklı bildirisini sundu. Akgül, Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanımla Atatürk'ün aile çevresine, O'nun çocukluk ve gençlik dönemlerine ilişkin çeşitli mülakatlar yapıldığını ve bu mülakatların ilkinin 1947'de, sonuncusunun ise

1962 yılında yayımlandığını, bunların dışında Makbule Hanımla yapılmış ancak yayınlanmamış bir mülakatın daha var olduğunu bildirdi. ATASE Arşivinde bulunan bir dosyada, Atatürk henüz hayatta iken 1935’de Makbule Hanımla yapılan bu mülakatın Muazzez Tahsin adındaki bir yazar tarafından yapıldığını ileri süren Akgül, bu mülakatın üç önemli özelliğinin olduğunu belirtti. Bunlardan birincisinin Makbule Hanımla Atatürk hakkında yapılmış, tespit edilebilen ilk mülakat özelliği taşıdığıнын, ikincisi bu mülakatın Atatürk yaşarken ve O’nun izni ile yapılmış olmasının, üçüncü özelliğinin ise Atatürk ve ailesi ile ilgili ilk kez burada dile getirilen bazı bilgileri içerdiğini belirten Akgül, Mülakatta bahsedilen konuların büyük çoğunluğunun Atatürk’ün Selanik ve civarındaki yaşamı ile ilgili olduğundan az bilinen hususları içermesi bakımından da ayrı bir öneminin olduğu üzerinde durdu.

Akgül’den sonra Aygün Attar, “Selanik’de Osmanlı Hâkimiyetinin Son Dönemi Eğitim ve Kültür Hareketleri (1878-1912)” başlıklı bildirisini sundu. Selanik’te Osmanlı hâkimiyetinin 14. yüzyılın son çeyreğinde görülen kısa dönem hariç tutulursa, 1430’dan 1912’ye kadar kesintisiz olarak 482 yıl devam ettiğini belirten Attar, Balkanlarda yeni bir süreci başlatan Ayastafanos ve Berlin Antlaşmalarının imzalandığı 1878 yılından, Yunan hâkimiyetinin başladığı 1912’ye kadar olan 34 yıl ise, Selanik’te Osmanlı hâkimiyetinin son dönemini oluşturduğunu söyledi. Coğrafi konumu itibariyle Selanik’in Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki en önemli merkezleri arasında olduğuna dikkat çeken Attar, Balkan yarımadasının içlerinden gelen yolların kesiştiği ve Selanik Körfezi’nden deniz ulaşımına açıldığı için, ticaret ve kültür merkezi olarak geliştiğini, nitekim Osmanlı’nın en zor yıllarını teşkil eden 1878 sonrasında bile, eğitim alanında büyük bir hamle yapılarak, ilk, orta ve yüksek öğretim alanında modern okulların açıldığını, böylece ticaret ve ulaşımın sağladığı nüfus hareketliliğinin yanı sıra, eğitim yoluyla kültürel bir canlılık oluştuğunu, bu bağlamda çok sayıda gazete ve derginin yayımlandığını, derneklerin kurulduğunu söyledi. Osmanlı hâkimiyetinin son döneminde or-

taya çıkan eğitim ve kültür hareketliliğinin, farklı din, mezhep ve etnik yapıların bir arada olduğu Selanik'te, toplumsal değişmeyi hızlandıran faktör hâline geldiğini değerlendiren Attar, başta Rusya olmak üzere, büyük devletlerin müdahil olmaları ise, çağın özelliğini yansıtan milliyetçilik hareketlerini bağımsızlık mücadelesine dönüştürdüğünü ve etnik ayrışmayı derinleştirdiğini, Selanik'in, aynı zamanda II. Abdülhamid'e karşı gelişen muhalefetin merkezi olduğunu ortaya koydu.

Attar'dan sonra Cengiz Hakov, "Türkiye'nin Sofya Askeri Ataşesi Binbaşı Mustafa Kemal" başlıklı bildirisini sundu. Binbaşı Mustafa Kemal'i Sofya'ya askeri ataşe olarak gönderen İttihat ve Terakki hükümetinin, kendisine çok önemli üç görev yüklediğini söyleyen Hakov, Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Bulgaristan'da ve Balkanlar'da askeri ve siyasal durumu incelemek; Türkiye'nin Genel Kurmay Başkanlığı adına beklenen savaşta Türk ve Bulgar askerlerinin ortak hareketleri için yapılan planların mutabakatını sağlamak; askeri açıdan Bulgaristan'ın İttifak Devletleri tarafında yer almasını sağlamak olduğunu belirtti. Mustafa Kemal'in, Fransızcaya ve Makedonca aksanla iyi sayılabilecek bir Bulgarcaya vakıf olduğunu, bu durumun kendisine, Bulgar toplumunun farklı kesimleri ile irtibat ve dostluklar kurma fırsatı sağladığını bildiren Hakov, M. Kemal'in, Bulgaristan Halk Meclisi'ni bazı Bulgar milletvekillerinden daha sık ziyaret ettiğini söyledi. Hakov, Mecliste, hangi partilerin Rusya taraftarı ya da karşıtı olduklarını bizzat öğrenmek, hangi milletvekilleri ile görevlerini yerine getirmek için ortak bir dil bulabileceğini görmek için çalışmalar yaptığını anlatan Hakov, Sofya'da, askeri ataşe olarak kaldığı dönemde Mustafa Kemal'in, İstanbul'a yaklaşık olarak 100 nüsha rapor, rapor notları, bildiri ve telgraf gönderdiğini belirtti. Ayrıca Mustafa Kemal'in Bulgaristan'da geçirdiği yılların, vakitini tamamlamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nda kökten reformlar yapma konusundaki fikirlerini derinden etkilediğini iddia etti.

Hakov'un arkasından Hasan Cicioğlu, "Üç Orijinal Belge ve Mustafa Kemal Atatürk" başlıklı bildirisini sundu. Bu üç belgeden birin-

cinin, Mustafa Kemal'in bilinen imza ve mühürlerine ilişkin olduğunu açıklayan Cicioğlu, Mustafa Kemal'in sırasıyla; Anafartalar grup komutanı M. Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti temsiliyesi namına M. Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi reisi Mustafa Kemal (Mühür), Başkumandan Mustafa Kemal, Sakarya Savaşı'nda gazilik unvanı verilmesinden sonra Gazi M. Kemal, Yeni Türk Alfabesine geçilmesinden sonra yeni harflerle Türkiye Devlet Reisi Gazi M. Kemal, Türk milletinin kendisine Atatürk ünvanını verdikten sonra K. Atatürk olarak imzalar kullandığını anlattı. Arkasından Cumhurbaşkanı olduktan sonra 1925 yılında hazırlatmış olduğu ve kız kardeşi Makbule Hanım'ın mührü ile birlikte kenarları çevre ile süslenmiş ipek bez parçası üzerine basarak yakın arkadaşlarına hediye ettiği mühürü tanıttı. Bildiriye konu olan ikinci belge olarak; 1929 yılında Millet Mektebini bitirenlere verilen, Atatürk'ün imzasını ve Millet Mektepleri Baş Muallimi olarak imzalanmış fotoğrafını taşıyan "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" tanıttı. Üçüncü belge olarak ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından Çankaya Köşkü'ne davet edilen kişilere gönderilen davetiye kartını tanıttı. Söz konusu davetiye basit bir karttan ibaret olmayıp Saltanattan Cumhuriyet'e geçişin özelliklerini taşıyan bir belge olması bakımından önemini vurguladı.

Cicioğlu'ndan sonra Makedonya'dan Sevim Piliçkova, "Makedonya Halk Anlatımında Mustafa Kemal Atatürk" ve Dragica Zivkova, "Kastamonu'da Mustafa Kemal Atatürk Günleri" başlıklı bildiri-lerini sundular.

Gülnihal Bozkurt yönetimindeki *İkinci Salonda*; Recep Kılıç, "Atatürk'ün İslama Bakışı", Nedret Kuran Burçoğlu, "Atatürk ve Eğitim Reformu", Hamit Er, "Atatürk ve Darülfünun", Mariya Leontiç, "Atatürk, Türk Dili ve Yazı İnkılâbı", Afrim Osmani, "Atatürk Döneminde Hukuki Sistemin Sekülerleşmesi ve Reformlar", Sena Arif, "Atatürk Reformlarında Kadın Hakları" başlıklı bildiri-lerini sundular.

Esat Arslan yönetimindeki *Üçüncü Salondaki* oturumun bildiri teması *Türkiye-Yugoslavya ilişkileri* ağırlıklıydı. Buradaki ilk sunumu

Salim Gökçen yaptı. “Atatürk Döneminde Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve Kral Alexandre’ın Türkiye Ziyareti” başlıklı bildirisine Türkiye’nin stratejik ufkunu belirlemede Balkanlar’ın ayrı bir yeri olduğunu, Balkan toplulukları ile olan 500 yıllık ortak tarihin, Balkanlar’da halen yaşamakta olan Türk toplulukları, milli sınırlar ve stratejik menfaatlerin bu ufkun oluşmasında en önemli etkenleri meydana getirdiğini aktararak başlayan Gökçen, Balkanlar’daki Osmanlı hâkimiyetinin Balkan Savaşları neticesinde sona erdiğini, I.Dünya Savaşı sırasında Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı (Yugoslavya)’nın taraf ülkelerden olması ve Lozan Antlaşması’nı imzalamaması Yugoslavya ile olan ilişkilerin gergin bir döneme girmesine yol açtığını, 28 Ekim 1925 tarihinde yapılan Dostluk Antlaşması ile bu duruma son verildiğini ve Balkan Savaşlarından arta kalan bütün sorunların 1929 yılına kadar çözüldüğünü, 1932 yılından sonra ise iki devlet arasında karşılıklı ekonomik talepler, yargısal konular, ticaret, denizcilik, suçluların iadesi, ikâmet gibi siyasal nitelikte olmayan anlaşmaların yapıldığını, bu işbirliğinin temelinde her iki ülkenin de Balkanlardaki statükoyu koruma isteğinin yatmakta olduğunu belirtti. Yugoslavya ile 1925’te başlayan iyi ilişkilerin, 1933’te Yugoslavya Kralı Alexander’ın Türkiye ziyareti ile zirve noktasına ulaştığını belirten Gökçen, Kral Alexandre’ın Türkiye’yi ziyaretinin Balkan ülkeleri arasında bir birlik kurma çabalarının yoğun bir şekilde sürdüğü döneme rastladığını ve bu ziyareti Balkanlarda kalıcı bir barışın oluşması açısından oldukça önemli gördüğünü aktardı. Türkiye-Yugoslavya ilişkileri kapsamında Kral Alexander’ın Türkiye ziyaretine belgesel bir bakış sağlayan Gökçen, imzalanan anlaşmaları ve yapılan görüşmeleri, öncesi ve sonrası ile detaylandırdı. Ayrıca Türkiye-Yugoslavya ilişkilerini temel alarak, dönemin diğer Balkan ülkeleri ile olan ilişkilere ve Balkan Antantı oluşum sürecine de yer yer değindi.

Gökçen’in ardından Vladan Virijeviç’in “Yugoslavya-Türkiye Ekonomi İlişkileri (1925-1941)” başlıklı bildirisi ile devam edildi. Ardından Fahriye Emgili, “Tito Yugoslavya’sında Makedonya Türkleri (1945-1973)” başlıklı bildirisini sundu. İkinci Dünya Savaşı so-

nunda, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, Makedonya meselesinin yeni bir boyut kazandığını, 1944 yılında Josip Boriz Tito'nun isteği ve Yugoslavya Komünist Partisi'nin kararıyla Yugoslavya Federasyonu'na dâhil olmak üzere bir Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu, Çok uluslu Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde, altı cumhuriyetten birisi olan Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'ni oluşturan halk olarak da; Makedonlar, Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar ve Müslümanlar ile birlikte "kurucu halk" anlamında ulus sayıldıklarını anlatan Emgili, Türklerin ise ulusların arkasından gelen ve herhangi bir Cumhuriyetin kurucusu olmayıp, azınlık statüsünde sayılan etnik gruplardan birisi olarak çeşitli azınlık haklarına sahip olduklarını belirtti. Türk tarihinin önemli bir parçasını oluşturan Makedonya'da Tito döneminde Müslümanların ve Türklerin demografik yapısını, siyasi etkinliklerini ve sosyo-kültürel durumlarını, komünist yönetim idaresinde maruz kaldıkları sıkıntıları ile bu durum karşısında nasıl bir siyasi örgütlenme içerisinde olduklarını, diğer unsurlar karşındaki toplumsal konumları ve Tito'nun izlediği siyaseti ele alan Emgili, yeni bir Makedon ulusu yaratma çabası içinde Türklerin hakları ve Müslüman Arnavutlar ile olan ilişkilerini de değerlendirdi.

Emgili'nin ardından Arpad Hornyak'ın "Atatürk Döneminde Balkan Milletlerinin Yugoslavya'daki İşbirliği Düşüncesi" ve Vera Goşeva'nın sunduğu "Türk-Yugoslavya Uyuşturucu Merkez Bürosu (1934-1941)" başlıklı bildirimler ile bu oturum sona erdi.

Mustafa Türkes'in yönettiği *Dördüncü Salondaki* oturum Temuçin Faik Ertan'ın sunduğu "Türk-Yunan İlişkilerinin Uzlaşma Döneminde Bir Ütopya: Konfederasyon Düşüncesi" başlıklı bildirisi ile başladı. Türk-Yunan ilişkilerinin genel olarak bölgesel nitelikli siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlar doğurmakla birlikte, söz konusu sorunların zaman içerisinde küresel bağlamda bir etki yarattığı gerçeğine dikkat çeken Ertan, var olan ve olması muhtemel ilişkiler yumağının, hemen her dönem yeni belgeler ışığında araştırılmaya ve incelenmeye muhtaç olduğuna işaret etti. 200 yıla yaklaşan Türk-Yu-

nan ilişkilerinin genel seyrinin, inişli çıkışlı bir grafik çizdiğini, söz konusu grafiğin bir söyleme dönüştürüldüğünde, gerginliğin ve soğukluğun daha geniş bir yer kapladığını aktaran Ertan, 1829 yılında kurulmuş olan Yunanistan'ın bu tarihten itibaren doğrudan ya da dolaylı girişimlerle Türkiye aleyhine topraklarını genişlettiğini ve hatta 20. Yüzyılın başlarında Anadolu'nun ortalarına kadar ilerlediğini, Türk Bağımsızlık Savaşının, Yunan genişlemesinin durdurulmasının bir dönüm noktası olarak görülmesi gerektiğine vurgu yaptı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Yunan işgaliyle başlayan sıcak çatışmanın, Mudanya Mütarekesi ile son bulduğunu, Lozan Barış Antlaşması ile de yerini uzun soluklu barışı dönemine bıraktığını, bu barış ortamında ortaya çıkan Etabli sorununun da herhangi bir çatışma yaşanmadan çözümlendiğine işaret eden Ertan, 1930'lardan 1950'lere kadar uzanan yaklaşık 20 yıllık dönemi, Türk-Yunan İlişkileri açısından bir uzlaşma ve işbirliği süreci olarak değerlendirdi. Karizmatik liderler Atatürk ve Venizelos'un gerçekçi ve akılcı politikalarının bir sonucu olarak ılımlı bir havaya bürünen Türk-Yunan İlişkilerinin, hem uluslararası gelişmelerin bir sonucu, hem de her iki devletin ulusal tercihlerinin bir gereği olarak bölgesel işbirliğine dönük sonuçlar doğurduğunu söyleyen Ertan, özellikle Venizelos ve İsmet Paşa'nın karşılıklı ziyaretleriyle belirli bir sistematığe bağlanan ilişkilerin, siyasetle sınırlı kalmadığını, ekonomik işbirliğine dönük çabalarla da kendisini gösterdiğini vurguladı. Bölgesel ve küresel iktisadi kriz dönemlerinde her iki ülke arasındaki işbirliği alanlarının genişlemiş olmasını ilginç olarak değerlendiren Ertan, 1929 Dünya Ekonomik Krizi etkilerinin yaşandığı bir dönemde, Türk-Yunan İlişkilerinin olumlu bir havada seyretmesini, hatta daha da ileri gidilerek Türkiye ile Yunanistan arasında bir konfederasyon oluşturma düşüncesinin dillendirilmesini örnek olarak gösterdi. Türk-Yunan Konfederasyonu düşüncesinin yine krizin etkili olduğu bir dönemde Türkiye'de Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllarda, Yunanistan Başbakanı Nikolaos Plastiras tarafından da tekrar gündeme getirilmesini anlamlı olarak değerlendiren Ertan, daha ilginç olarak Yunan ekonomisinin

neredeyse iflasa sürüklendiği bugünlerde de benzer önerilerinin tartışılmaya başlandığına dikkat çekti.

Ertan'ın ardından Emre Saral, “Macar Elçilik Raporlarında Türkiye ve Balkan Antantı (1931-1935)” başlıklı bildirisini sundu. Türkiye'nin 1930'lu yılların ilk yarısında izlediği Balkan politikasını değerlendiren Saral, bölge devletlerinin bu dönemdeki yaklaşımları ve Macaristan'ın Balkan Antantı'nın kuruluşuna yönelik tutumunda öne çıkan noktalar ve yapılan vurgular, bölgede görev yapan Macar elçilerinin kaleminden aktardı.

Sarel'in ardından Nasrullah Uzman, “Balkan Paktı ve Basındaki Yansımaları” başlıklı bildirisini sundu. Arkasından Hikmet Öksüz, “Amerikan Belgelerine Göre İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar ve Türkiye (1919-1939)” başlıklı bildirisini sundu. Avrupa'nın güney doğusunda bulunan; etnik, dini, kültürel çeşitliliği ve zıtlığı ile insanlık tarihinde dikkatleri sürekli çeken Balkan coğrafyasının, 20. yüzyılın tüm zamanlarında uluslar arası camianın gündeminde olduğuna işaret eden Öksüz, bu coğrafyada 19.yüzyılda başlayan uluslaşma sürecinin, 20.yüzyılın ilk çeyreğinde “Makedonya Sorunu”, “Balkan Savaşları” ve “I. Dünya Savaşı” gibi çok boyutlu sonuçlar doğurduğunu, siyasi tarih literatürüne “*Balkanlaşma*” terimini soktuğuna, çatışma, bölünme ve parçalara ayrılma içerikli bu olgunun, büyük Savaş'ın sonunda bölgede var olan Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının tasfiyesinin ardından içerisinde altı ulus devleti (*Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk*) barındıran bir siyasi haritayı yarattığına dikkat çekti. İki Savaş Arası Dönem'in (1919-1939) ilk yarısını bu ulus devletlerin aralarında var olan *sınır* ve *azınlık* sorunlarıyla geçirdiklerini iddia eden Öksüz, ikinci yarısını ise “Balkanlar Balkanlılarıdır” formülünden hareketle “*de Balkanizasyon*” sürecinin yaratılması çabalarıyla geçirdiklerini, ancak istenilen sonuca ulaşılmadan bölgenin II. Dünya Savaşı atmosferinin içerisine düştüğünü aktardı. Daha sonra I. Dünya Savaşı'nın kaderini belirleyen ABD'nin “Monroe Doktrini” çerçevesinde kıtasına çekilmesinden sonra, dışarıdan Avrupa'ya, Balkanlara ba-

kışı ve gelişmeleri nasıl takip ettiği Dışişleri Bakanlığının bölge uzmanlarına hazırlatmış olduğu raporların ışığı altında değerlendirdi.

Öksüz'den sonra Çağla Derya TAĞMAT “Yunan Başvekili Ioannis Meteksas’ın Anılarında Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk” başlıklı bildirisini sundu. Tağmat bu sunumunda; 1923-1938 yıllarında Yunanistan’da siyasi ve askeri alanlarda aktif görevlerde bulunmuş ve dört ciltlik bir de anı kitabı olan Yunan asker ve devlet adamı Ioannis Metaksas’ı kısaca tanıttıktan sonra bu Yunan Komutan ve Başvekilinin Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye hakkındaki görüşlerini, Ioannis Metaksas ve M. Kemal Atatürk’ün iki ülke ilişkilerinin gelişmesi için aldıkları kararlar ve ortak görüşleri anıları temel alarak aktardı.

Tağmat’ın ardından Zeynep Akdeniz, “Ergenekon Destanından Hareketle Atatürk ve Sarı Kurt Efsanesi” başlıklı bildirisini sundu. Doğu Makedonya Türklerinde bugün de yaşayan “Sarı Kurt Efsanesi” tamamen Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk üzerine kurulduğunu anlatan Akdeniz, Kurtuluş Savaşı süreci ile ilgili anlatımlarda da belirtildiği üzere Atatürk’ün, düşmanın nerede mevzilendiğini uzun mesafeden bile fark edebildiğini, işte Onun bu öngörü özelliği ve sarışın olmasının kendisinin “Sarı Kurt” şeklinde tanımlanmasına neden olduğuna işaret etti. Atatürk’ün bu adla tanımlanmasının bir başka nedeni olarak ta Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu sürecinde toplumun liderliğini yapmasını, onlara yol göstermesini gösteren Akdeniz, bu bağlamda Türklerin Ergenekon’dan çıkışlarını anlatan Ergenekon efsanesi ile olan benzerliği de, işin bir başka yönü olarak değerlendirdi.

Cemil Hasanlı yönetimindeki *Beşinci Salondaki* oturum Cihat Göktepe’nin “Menderes Dönemi Türk Dış Politikasında Balkan Paketi’nin Yeri” başlıklı bildirisini ile başladı. Soğuk savaş döneminin önemli bir konusunu ele alan Göktepe, Başbakan Adnan Menderes’in kurulmasında aktif rol oynadığı Balkan Paketi’nin 1953-1954 yıllarında soğuk savaşın ve iki kutuplu uluslararası sistemin yeni bir ürünü olduğunu belirtti. Atlantik’ten Pakistan’a kadar olan güvenlik

zincirinde Balkan Paktı'nın tamamlayıcı bir nokta olduğunu vurgulayan Göktepe, Amerika Birleşik Devletlerinin yardımları ile gerçekleşen Balkan Paktı'nın Moskova'nın genişleme politikasına karşı önemli bir rol oynadığını iddia etti. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın bir araya gelerek imzaladıkları Balkan Paktı'nın bölgenin Sovyetler birliğinin baskılarına direniş göstermesinde başarılı bir politika olarak değerlendiren Göktepe, Türkiye'nin balkan paktının kuruluş sürecinde Birleşik devletlerin telkin ve teşviklerini de dikkate alarak hareket ettiğini vurguladı. Menderes'in Balkan paktından çok şey beklediğini ancak beklentiler ile gerçekleşenin tam olarak örtüşmediğini, bunun sebeplerini ise ana hatları ile irdeledi.

Göktepe'nin ardından Neşe Özden, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Tito Yugoslavya'sı ve Balkanlara İlişkin Gündem ve Yazılanlar (1945-1953)" başlıklı bildirisini sundu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında J.B.Tito'nun partizan liderliğinden geçici bir hükümete kadar uzanan başarısı, onun 1945 yılında Mareşallik, Hükümet başkanlığı ve Başkomutanlığı üstlenmesini sağlayan faaliyet alanını genişlettiğini, 1945 yılının, aynı zamanda, Yugoslavya'daki krallık rejiminin son bulmasının ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin de tescili olduğunu belirten Özden, Tito'nun Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti hükümetini, 1953'te Devlet Başkanı seçilmesine kadar uzanan ilk sekiz yılı kapsamında ele aldı. Bu süreçte Tito Yugoslavya'sı'na ilişkin -Türk Basını ağırlıklı olmak üzere- yazılanları ve Balkanlara dair gündemi de değerlendirdi.

Özden'in ardından Nevin Yurdsever Ateş, "İki Dünya Savaşı Arasında Balkan Antantı'na Yol Açan Gelişmeler ve Lider Ziyaretleri" başlıklı bildirisini sundu. Ateş sunumunda Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 1930 ve 1933 yıllarında Türkiye'ye ve Başbakan İsmet İnönü'nün ve dış işleri bakanı Tefrik Rüştü Aras'ın 1931 yılında Yunanistan'a yaptıkları ziyaretleri ve bunların siyasi ve diplomatik sonuçlarını değerlendirdi. 1934 yılında kurulan Balkan Antantı'nın kuruluş sürecini, amacını ve ikinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte sona ermesini de ayrıntılı bir şekilde aktardı.

Ateş'in ardından Yasemin Doğaner, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlarda Gençlik Teşkilatları –Macaristan ve Yugoslavya Örneği" başlıklı bildirisini sundu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yıkılmasıyla ortaya çıkan devletlerden Macaristan ve Yugoslavya, imzaladıkları ağır barış anlaşmaları ile özellikle ordudaki asker sayısının kısıtlanmasının bir sonucu olarak bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak ama aynı zamanda uluslaşma sürecinde önemli bir işlev gören gençlik teşkilatları kurduklarını aktaran Doğaner, Macaristan'da *Levente*, Yugoslavya'da *Sokul* adıyla teşkilatlanan bu gençlik örgütlerinin, iki savaş arası dönemde hem halktan, hem de hükümetlerinden sağladıkları destek aracılığıyla kısa sürede sayıları yüz binlerle anılan geniş organizasyonlara ulaştıklarını belirtti. İki savaş arası dönemde şekillenen bu tür teşkilatların örgüt yapıları, işlevleri ve etki alanları, ulus devletlerin inşası sürecinde her ülkede farklı seyirler gösterdiğine işaret eden Doğaner, Türkiye ile anılan iki Balkan devleti arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı'na giden yolda bir yaklaşım farkının bulunduğunu, anti revizyonist blokta yer alan Türkiye'nin barışçı, bağımsız, ittifak sistemlerini dikkate alan tavrına karşın, komşu ülkelerdeki irrédantist yapının tüm politikalarında bu tavrın etkili olduğuna dikkat çekti. Bu teşkilatları buna en tipik örnekler olarak gösteren Doğaner, 1930'lar Avrupa'sında yaklaşan savaş tehdidinin etkisiyle ortaya konulan ve kendisini askeri bir disiplin ve sıkı bir beden eğitimi ile gösteren organizasyonların kısmen Türkiye'de de yansımalarını bulduğunu, "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" düsturuyla aynı yıllarda Türkiye'de yetişen yeni neslin eğitiminde ulus devlet inşası sürecinde beden terbiyesine gerek okullarda, gerekse anılan kurumlarla benzer nitelikler taşıyan halkevlerinde özel bir önem verildiğini anlattı.

Doğaner'in ardından Mustafa Bıyıklı, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkan Barışı İçin Harcadığı Çabalar ve Bunun Dünyadaki Etki Yansıma ve Algılanışına Bazı Örnekler (1929-1934)", Fatima Hoçin, "Dr. Aleksandar Tsane Zdravkovski'nin "Atatürk Peygamber" Kitabı ve Türk Dili Öğeleri" başlıklı bildirilerini sundular.

Kısa bir çay-kahve arasından sonra üçüncü oturumlara geçildi. Nevin Yurtsever Ateş yönetimindeki *Birinci Salonda* Tahir Kahhar, "Semerkant Gazetesinde Türkiye ve Balkanlar Konusunun Yansımaları" başlıklı bildirisini sundu. Çarlık hükümeti basınında ve Türkistanlıların milli yöndeki gazetelerinde Türkiye-Balkanlar konusunun yansımalarını ele alan Kahhar, hükümetin "Türkistan Vilayetinin Gazetesi"nde yayınlanan "Türkiye Hakkında", "Türkler Tarafından Makedonyalıların silahsızlandırılışı", "Türk Balkanları ve Arap Ülkeleri", "Türkiye'nin Bugünlerdeki Durumu" gibi başlıklarla yayınlanan makalelerde konunun Rusya siyasetine uygun olarak nitelendirildiğini bildiren Kahhar, Buhara'da yayınlanan "Turan" gazetesinde ise konuya tarafsız bakıldığını söyledi. "Semerkant" gazetesindeki konuyla ilgili makaleleri ve haberleri de tahlil ederek konunun o dönemdeki ve bugünkü önemi üzerinde durdu.

Kahhar'dan sonra Genç Osman Geçer, "Edhem Ruhi Balkan ve "Balkan" Gazetesi", adlı bildirisini sundu. Geçer, Balkanlarda yaşayan Müslüman Türklerin Türkiye ile olan münasebetlerini sağlam bir zeminde devam ettirmeye çalışan önemli bir yayın organını tanıttı. 8 Aralık 1905 yılından itibaren Filibe'de yayınlanmaya başlayan *Rumeli* gazetesinin eki olarak 22 Temmuz 1906 yılında çıkarılmaya başlanan *Balkan* gazetesinin daha sonra müstakil bir yayın organına dönüşerek, *Balkan* adıyla 1920'ye kadar da yayın hayatını sürdürdüğünü belirten Geçer, Balkanlar ve Rumeli başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasında yaşanan siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve edebî faaliyetlere gazetenin sayfalarında yer verildiğini söyledi. Edhem Ruhi (Balkan) tarafından çıkarılan *Balkan* gazetesinin Balkanlar tarihinin en zorlu günlerinde Türkçe bir yayın organı olarak önemli bir görev üstlendiğini ortaya koyan Geçer, bütün bu özellikleri dolayısıyla da *Balkan* gazetesinin hem Osmanlı, hem de Cumhuriyet dönemi için önemli bir hazine olduğunu vurguladı.

Geçer'den sonra Ayşegül Altınova, "Ethem Nejad'ın "Yeni Fikir" Dergisi'ndeki Yazılarının Balkanlardaki Türkçülük Hareketlerindeki Rolü" başlıklı bildirisini sundu. Osmanlı Devleti'nde öğretmen ye-

tiştirme ihtiyacının bir sonucu olarak başta İstanbul olmak üzerinde bazı önemli merkezlerde Darümuallimînler açıldığını, bu mekteplerden birinin de Manastır'da açıldığını, Manastır Darümuallimîninin de Balkan Savaşlarından önce çıkarmaya başladığı “Yeni Fikir” dergisi ile gerek Manastır'da, gerekse Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında önemli hizmetler verdiğini, eğitim ve sosyal bilimler alanında katkılarda bulunduğunu belirten Altınova, Bu derginin çıkmasını sağlayanlardan biri ve aynı zamanda mektebin müdürü olan Ethem Nejad'ın, dergide eğitimle ilgili pek çok konuyu ele alan yazıları olmakla birlikte, Türkçülük, milliyetçilik, vatanseverlik gibi o dönem Rumeli coğrafyasının içinde bulunduğu siyasi durum açısından son derece önemli konularda yazıların da yer aldığını söyledi. Osmanlı Devleti'nin son döneminde Manastır'da çıkarılan bu dergide, Ethem Nejad'ın Türkçülük ve milliyetçilik konularını içeren makalelerini değerlendirerek bunun toplumdaki etkilerinin üzerinde durdu.

Altınova'dan sonra Bestami S. Bilgiç, “Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Bunu Kullanması (1985-1994)” başlıklı bildirisini sundu. Bilgiç sunumunda; “Pontus sorununun” 1980'lerin ortalarından itibaren ortaya çıkışından 1994 yılında Yunan parlamentosunun “Pontus Soykırımını” tanıması arasındaki dönem ve gelişmeleri analiz etti.

Bilgiç'ten sonra Ayşe Özkan, Necdet Hayta ile birlikte hazırladıkları “Sırbistan İdaresine Geçtikten Sonra Niş'teki Türk Emlakı Meselesi” başlıklı bildirisini sundu. Berlin Antlaşması ile Sırbistan'a verilen yerlerden biri olan Niş'te Sırp hakimiyetinin başlamasıyla beraber Müslümanların şikayetlerinin de başladığını, Berlin Antlaşması'nın 35. ve 39. maddeleri ile Müslümanların hakları güvence altına alınsa da, uygulamada bu hakların kağıt üzerinde kaldığını, Sırp idaresinin Niş'teki Müslümanların evlerine el koyarak, çeşitli bahanelerle yıktığını belirten Özkan, 3 Şubat 1880'de ise bir diğer şikayet konusu olan Toprak Kanunu çıkarıldığını ve Toprak Komisyonları kurularak Müslümanların topraklarının satıldığını söyledi. Gerek Toprak Kanunu'nun çeşitli maddeleri ve gerekse Toprak Komisyonları'nın uygulamalarının şikayet konusu olduğunu, buna karşın

1882’de Müslüman toprak sahiplerine tazminat ödenerek bu konunun kısmen çözüldüğünü anlatan Özkan, ancak Niş’ten göç eden ve Niş’te bıraktıkları mülklerinin tazminatını alamayan Müslümanların şikayetlerinin 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde bile çözülmeden devam ettiğini vurguladı.

Özkan’dan sonra Musa Qasımlı, “1920-1922 Yıllarında Bolşevik Rusya’nın Azerbaycan Politikasına Türkiye’nin Yaklaşımı (Azerbaycan ve Rusya Arşiv Materyalleri Işığında)” başlıklı bildirisini sundu. 1920 yılı Nisan ayında Azerbaycan’ı işgal ederek bağımsızlığına son veren Bolşevik Rusya’nın amansız bir politka izlemeye başladığını, Azerbaycan hükümetinin haklarını elinden aldığını, doğal servetlerini ve malını, mülkünü merkeze götürdüğünü, komünist kılığına giren Ermenilere, Azerbaycan aydınlarını öldürtüğünü belirten Qasımlı, bu durumun müttefik olan Kemalist Türkiye ve Bolşevik Rusya arasında yapılan çeşitli görüşmelerde ciddi bir şekilde ele alındığını söyledi. Türkiye hükümetinin Azerbaycan vatandaşlarının haklarının çiğnenmesini engellemeye yönelik girişimlerini Rusya ve Azerbaycan arşivlerindeki belgeleri esas alarak ayrıntılı bir şekilde analiz etti. Özellikle 1920’li yılların ilk yarısı itibariyle kullandığı arşiv belgelerini, Türkiye’de o dönemde yayınlanmakta olan gazete haberleriyle bir anlamda teyit ederek Türkiye’nin Rusya ile müttefik olmasına rağmen, Rusya’da yaşayan Türk ve digger müslüman halklara karşı yürütülen sert politikaya sürekli itiraz ettiğini sergiledi.

Alemdar Yalçın yönetimindeki *İkinci Salonda*; Nuri Köstüklü, “Türk Elçilik Raporlarına Göre Atatürk Dönemi Arnavutluk –Türkiye İlişkilerine Dair Bazı Tespitler” başlıklı bildirisini sundu. Köstüklü sunumunda, Türk elçilik raporlarına yansıyan Atatürk dönemi Arnavutluk Türkiye ilişkilerini ele alarak analiz etti. Arnavutluk - Türkiye arasında Büyükelçilik seviyesinde ilk diplomatik ilişkilerin başladığı Şubat 1926’dan Atatürk’ün vefatına kadar geçen sürede Tiran’da 5 Büyükelçi ve 3 maslahatgüzarın görev yaptığını aktaran Köstüklü, Atatürk Dönemi olarak adlandırabilecek bu 12 yılda, Türk- Arnavut ilişkileri çerçevesinde Elçilik raporlarına yansıyan

belli başlı konuları; Arnavutluk'un İtalya ile olan problemleri, ilişkileri ve bunun Türkiye'ye etkileri, Arnavutluk'taki ekonomik kriz, Yugoslavya'nın kendi sınırları içindeki Arnavut ve Türkleri göçe zorlaması ve Balkanlar'daki Türk ve Arnavut azınlıkların durumu, İtalya-Yugoslavya yakınlaşması ve Balkanlar'ın denge ve istikrarında Türkiye'nin rolü, Türkiye'deki ekonomik kalkınma hamlelerinin Arnavutluk'a tesiri, Tiran'ın imarı meselesi ve Türk inkılabının Arnavutluk'taki etkileri olarak sıraladı. Bu konularda yoğunlaşan her iki ülke arasındaki ilişkilerde, 1928 ve 1936 yıllarında iki kez kırılma yaşanmışsa da bu durumun geçici olduğuna dikkat çeken Köstüklü, Atatürk döneminde olduğu gibi, bugün de tarihi ve kültürel bağlarla birbirine bağlı her iki kardeş ve dost ülkenin işbirliğinin gelişmesi, ülkelere büyük faydalar sağlamakla birlikte, Balkanlar'da istikrar ve barış için büyük önem taşıdığını değerlendirdi. Türk elçilik raporları ışığında Türkiye – Arnavutluk ilişkileri ayrıntılı olarak ele alan Köstüklü, önemli bazı tespitleri de ortaya koydu.

Köstüklü'nün andından Ömer Turan, "Atatürk Döneminde Balkanlarda Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri" başlıklı bildirisini sundu. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreği ve yirminci yüzyılın ilk çeyreği arasındaki yarım asırlık dönemde, Balkan yarımadası tarihinin en yoğun askeri, siyasi ve dini çatışma ve rekabetine sahne olduğunu, İmparatorlukların parçalandığını, yeni devletlerin kurulduğunu, sınırlar ve yönetimlerin değiştiğini, siyasal, toplumsal ve ekonomik düzenlerin altüst olduğunu aktaran Turan, bu büyük değişikliklerin aktörlerinin ise çeşitli olduğunu, Balkanların içinden ve dışından, resmi, sivil pek çok kesimin, bu değişiklikleri yönlendirmek ve bu ortamdan yararlanmak istediğini, bu söz konusu kesimlerden bir tanesinin de Amerikan misyonerleri olduğuna işaret etti. The American Board of Commissioners for Foreign Missions isimli, dönemin en büyük Protestan misyonerlik kuruluşuna bağlı misyonerlerin 1850'li yıllardan itibaren Balkanlarda çalışmalarına başladıklarını ve Balkan Dağları'nın güneyini kendilerine çalışma alanı olarak seçtiklerini, hedef kitlelerinin Bulgarlar olduğunu, Filibe, Eski Zağra, Sofya ve

Samokov belli başlı yerlerde istasyon merkezleri oluşturduklarını anlatan Turan, Bulgarların Fener Patrikhanesi'nden duydukları memnuniyetsizliği kendi lehlerine kullanarak, onları Protestanlaştırmayı amaçladıklarını, açtıkları okullarda Bulgar milliyetçi elitini yetiştirdiklerini, kitaplar bastıklarını, gazete ve dergiler çıkardıklarını, yürüttükleri tercüme, basın ve yayın faaliyetleriyle Bulgarca'nın bir kültür dili haline gelmesine önemli katkılarda bulduklarını anlattı. Balkanlardaki faaliyetleri esnasında, Amerikalı misyonerlerin, Hristiyanlara ve bilhassa Bulgarlara büyük bir sempati gösterirlerken, Türk ve Müslüman topluluklara soğuk baktıklarını, bölgedeki Osmanlı hakimiyetine olumsuz yaklaştıklarını, ayrılıkçı hareketleri doğrudan veya dolaylı olarak desteklediklerini anlatan Turan, Bu meydana, Balkanlardaki gelişmeler ve faaliyetleri ile ilgili olarak Amerika'daki merkezlerine ve medyaya gönderdikleri mektup, rapor ve haberlerde de aynı tutumlarını sürdürerek, Amerika ve Batı kamuyunu belli bir istikamette etkilediklerini ifade etti. Bu şekilde misyonerlerin faaliyetini irdeleyen Turan ayrıca, Amerikan misyonerlerin gözüyle Balkanlar ve Balkanların Selanik, Manastır ve Sofya gibi önemli şehirlerini tanıttı, siyasal ve toplumsal yapıları hakkında bilgiler verdi.

Turan'ın ardından Tahir Kodal, "Atatürk Dönemi Türkiye-Balkan Ülkeleri İlişkileri ve Türk Havacılığı Hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak: "Sabiha Gökçen'in Balkan Turne Notları" başlıklı bildirisini sundu. Balkan ülkeleri ile olan ilişkilerin daha da geliştirilmesini sağlamak, Türk havacılığında gelinen noktayı ve modern Türk kadınının yeni Türkiye'de neler yapabileceğini ve Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğini gerçekleştirmek amacıyla, Sabiha Gökçen'in 16-21 Haziran 1938 tarihleri arasında Balkan turnesine çıktığını aktaran Kodal, Gökçen'in bu seyahat esnasında Yunanistan'ı, Bulgaristan'ı, Yugoslavya'yı, Romanya'yı ziyaret ettiğini, bu ülkelerin havacılık federasyon temsilcileriyle görüşmelerde bulunduğunu, Türkiye'ye döndükten sonra bu ziyaretlerini 1 Temmuz 1938'de rapor haline getirerek Başbakanlığa sunduğunu anlattı. Sabiha Gökçen tarafından

yazılan ve Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan bu raporun, Sabiha Gökçen'in anıları da dahil olmak üzere, bu güne kadar yazılan eserlerde olduğu gibi yer almadığını belirten Kodal, öncelikle Sabi Gökçen hakkında çok kısa bilgi verdi daha sonra da “*Sabiha Gökçen'in Balkan turne notları*”na ilişkin bilgileri aktardı.

Kodal'ın ardından Halil Özcan, “TBMM Hükümeti ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Gizli Anlaşma ve Bu Anlaşmanın Sonuçları” başlıklı bildirisini sundu. Milli Mücadele sürecinde TBMM Hükümetinin, bir taraftan geniş cepheli saldırılar karşısında kendi bağımsızlık mücadelesini verirken, diğer yandan da savunma cephesini genişleterek, halkının çoğu Müslüman olan Arnavutluk'un bağımsızlık mücadelesine de destek vermeye çalıştığını aktaran Özcan, bu kapsamda TBMM Hükümeti temsilcisiyle Arnavutluk Hükümeti temsilcileri arasında İstanbul'da 12 maddelik gizli bir anlaşma imzalandığını, İstiklâl mücadelesi döneminde TBMM Hükümetiyle Arnavutluk Hükümetinin arasındaki ilişki ve dayanışmanın, bu anlaşmaya uygun olarak yürütüldüğünü belirtti. Gizli anlaşmaya göre, TBMM Hükümetinin Arnavutluk'un milli hedeflerine ulaşması için gerekli desteği vererek Türk devletinde görevli Arnavut kökenli asker ve memurları Arnavutluk'a göndermeyi, bunun karşılığında ise Arnavutluk Hükümeti bir yıldan daha kısa bir süre içerisinde üç tümen teşkil ederek bir tümeni Yunanistan sınırında konuşlandırmayı ve buradan çeteler teşkil ederek Yunan topraklarına göndermeyi taahhüt ettiğini ortaya koyan Özcan, bu anlaşma çerçevesinde Arnavutluk hükümetini, İzmir'de ikamet etmekte olan emekli Erkanı Harp Miralayını Selahattin Saip Beye Harbiye Nazırlığı (Savunma Bakanlığı) görevini teklif ettiğini, Selahattin Bey de TBMM Hükümeti Başkanı Mustafa Kemal Paşanın onayı ve talimatıyla bu görevi kabul ederek, 1921 yılı Ocak ayının başında Arnavutluk'a gittiğini anlattı. Arnavutluk'a bu dönemde Türkiye'den birçok Arnavut kökenli asker ve sivil memurun da gittiğini belirten Özcan, Anadolu'dan Arnavutluk'a giden Albay Hamdi ve Selahattin Beylerin gayretleriyle oluşturulan düzenli Arnavut ordusunun, Sırp ve özellikle Yunanistan sınırlarında etkili olduğunu, bunun sonucunda da Yunanistan'ın, Ar-

navutluk sınırında daha fazla kuvvet bulundurmak mecburiyetinde kaldığını, bu durumun, Yunanistan'ın Anadolu'da (Sakarya Savaşı'nda) yenilmesini kolaylaştırdığı gibi nitekim gelişmeden sonra Yunanistan'ın, Anadolu'ya daha fazla kuvvet gönderebilmek için Arnavutluk işgalinden vazgeçmek zorunda kaldığını iddia etti. Söz konusu gizli anlaşmanın İstiklâl Mücadelesi sonrasını kapsayan maddeleri Türkiye ile Arnavutluk'un siyasi geleceğini belirleyecek olması açısından önemli gören Özcan, Türkiye siyasî rejimini bu doğrultuda belirlerken Arnavutluk hükümetlerince bu anlaşma uygulanmadığı için ülkenin bir türlü siyasi istikrarına kavuşamadığını değerlendirdi. Dönemin Mısır, Bulgar ve Yunan basınında, TBMM Hükümetiyle Arnavutluk arasında bir anlaşma yapıldığından bahsedildiğini belirten Özcan, ancak anlaşmanın tam metninin bugüne kadar hiç bir yerde yayımlanmadığına dikkat çekti

Özcan'ın ardından Elısbet Machitidze, “Bağımsız Gürcistan'ın ilk Diplomatik Misyonu ve Mustafa Kemal Atatürk” başlıklı bildirisini sundu. Arkasından Songül Alşan, “Atatürk Döneminde, Tasavvufi Hoşgörüde Balkanlar'da “Melamiler” ve Türkiye ile İlişkileri” başlıklı bildirisini sundu. Osmanlı Devleti'nde 1389'dan sonra gelişen “Balkanlar'da Kalıcılık” fikrinin, Osmanlı Devleti'nin olmazsa olmazları arasında yer aldığını, bu fikrin temellerini oluşturup üzerine inşa edilecek “Osmanlılık” etrafında özgürce sosyal hayatın dokunulmazlığının muhafaza altına alındığını Sosyal, ekonomik, dini uygulamalarında Osmanlı Devletinin hep “Pax Ottoman” anlayışı ile hareket ettiğini, tasavvufi uygulamalar ile dini yayılcılığı Balkanlar'da içselleştirerek oturtmaya çalıştığını aktaran Alşan, bu politikaların, Balkanlar'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını engelleyemese de bir temel oluşturduğunu anlattı. Atatürk Döneminde Balkanlar ile olan ilişkiler devamlı siyasi ve ekonomik açıdan değerlendirmeye tabi tutulduğunu, bir Osmanlı geleneği olan tasavvufi yaklaşımlar ve “Melamiler”in pek fazla dillendirilmediğini belirten Alşan, Cumhuriyet Döneminde, Balkanlar'da tasavvufi uygulamaları, yaklaşımları “Melamiler” örneğinden hareketle değerlendirdi.

Temuçin Faik Ertan yönetimindeki *Üçüncü Salonda* Mustafa Budak, “Paris Konferansı Sürecinde (22 Mart -10 Nisan 1922) İtilaf Devletleri’ne Sunulan Batı Trakya ile İlgili İki Muhtıra” başlıklı bildirisini sundu. Budak bu sunum kapsamında, esas itibariyle kadim bir Türk ve İslam yurdu olan Batı Trakya hakkında 22 Mart 1922’de başlayan Paris Konferansı sırasında Batı Trakyalı aydınlar tarafından hazırlanmış ve İtilaf Devletleri’ne sunulmuş olan iki muhtırayı değerlendirdi. Bu iki muhtıradan birincisinin Haydar Bey tarafından yazıldığını, Balkan harbinden itibaren Batı Trakya’yı coğrafya, nüfus, emlak, maddî kültür eserleri açısından değerlendiren bir niteliğe sahip olduğunu aktaran Budak, Haydar Bey muhtırasının en temel özelliğinin, Wilson ilkeleri gereğince Batı Trakya’nın Edirne vilayetinin ayrılmaz bir parçası olduğu gerçeğinden hareketle halk oylamasına taraftar olduklarının beyanı olduğuna işaret etti. Yine Batı Trakyalı bir aydın olan Tahir Lütfi Bey tarafından kaleme alınmış olan ve Edirne Vilayeti-Şarki Trakya- adını taşıyan ikinci muhtıra ise giriş, milliyet, hars ve iktisat ara başlıklarına sahip olarak Batı Trakya’nın Edirne vilayetine yeniden katılmasını talep eder nitelikte olduğunu belirten Budak, bu iki muhtıranın içerik analizini yaptı.

Budak’ın ardından Biljana Popovska – Ivanka Dodovska, “1919 Paris Barış Konferansı ve Türk Milli Hareketi” başlıklı bildirisini sundu. Arkasından Cemal Avcı, “Atatürk’ün Tarih Öğretmeni Mehmet Tevfik Bey’in Kaleminden Manastır” başlıklı bildirisini ile devam edildi. Atatürk’ün fikirlerinin oluşması sürecinde, Makedonya’nın öneminin büyük olduğunu vurgulayan Avcı, Manastır Askeri İdadisindeki öğretmeni Mehmet Tevfik Bey’in dersleri ve modern tarih anlayışı ile Atatürk’e büyük katkıda bulunduğunu anlattı. Önce Mehmet Tevfik Beyin hayatını kısaca özetleyen Avcı, özellikle Sultan Mehmet Reşat’ın Manastır’ı ziyaret etmesi münasebetiyle 1911’de yazdığı “Manastır Tarihi” adı eseri üzerinde durdu. Söz konusu kitapta yola çıkan Avcı, Manastır’ın tarihini ve Osmanlı Devleti’nden koparılmadan önceki yapısını sayılarla aktardı.

Avcı'dan sonra Şaduman Halıcı, “Kızılay Arşivine Göre II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Dostluk Köprüsü Umudun Adı: Kurtuluş ve Dumlupınar” başlıklı bildirisini sundu. II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline uğrayan Yunanistan'ın 20. yüzyılın en sert kışı ile yüz yüze kaldığını, hava koşullarının zaten kendi kendine yetme gücünden yoksun olan Yunanistan'ı dışa bağımlı kıldığını aktaran Halıcı, dostluğun ve komşuluğun gerektirdiği sorumluluğu Türk Kızılayı'nın yüklediğini belirtti. Halıcı sunumunda; Türkiye'de kişi, kurum ve kuruluşların başlattığı yardım kampanyaları, Türk vatandaşı olan Ermeni ve Rumların soydaşlarına destekleri, Ermeni Patrikhanesinin girişimleri, Kızılay tarafından oluşturulan “Yunanistan'a Yardım Misyonu”nun Yunan halkına umut olacak seferleri, Yunan Kızılayı ile Türk Kızılayı arasındaki ilişkileri ele aldı. Ayrıca, Kurtuluş ve Dumlupınar vapurlarının savaş koşulları nedeniyle karşı karşıya kaldığı tehlike ve sıkıntıları da değerlendirerek, bu çerçevede vapurların hangi seferlerde ne taşıdıkları, Soupe Populaire adı verilen aşevleri ve faaliyetleri, nakliye araçlarının yokluğu nedeniyle karşı karşıya kalınan yerel ve diplomatik sorunlar üzerinde durdu.

Halıcı'nın ardından Roza Abdikulova, “Rus Kaynaklarına Göre Türkiye Cumhuriyeti”, Andrej Iliev – Drage Petreski, “Atatürk'ün Makedonya'daki Askeri ve Siyasi Faaliyetleri” başlıklı bildirisini sundular.

Yaşar Akbıyık yönetimindeki *Dördüncü Salonda Mesut Çapa*, “İkinci Meşrutiyet'ten Günümüze Balkanların Ders Kitaplarındaki Yeri: Balkan Savaşları Örneği” başlıklı bildirisini sundu. Büyük felaket ve kayıplarla sonuçlanan Balkan Savaşları konusuna, Meşrutiyet döneminde okulların tarih programlarında yer verildiğini, 1913'ten itibaren Mekâtib-i İbtidaiyeler (ilkokullar)'in birinci, ikinci ve üçüncü devrelerin ikinci sınıflarında ve Dârülmuallimat (Kızöğretmen okulu)'ta dördüncü sınıf öğrencilerine Balkan muharebesinin anlatıldığını aktaran Çapa, Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, ilköğretim ve lise tarih kitaplarında Balkan Savaşlarının farklı

bir şekillerde ele alındığını, Fuat Köprülü'nün “Millî Tarih”lerinde, İhsan Şerif (Saru)'in “Çocuklara Tarihi Osmanî”sinde, Ahmet Halit (Yaşaroğlu)'un “Bizim Tarih”inde ve Ali Reşat'ın “Asr-ı Hâzır” tarihinde Balkan Savaşlarından bahsettiklerini, daha sonraki tarihlerde bu konuya İnkılâp Tarihi kitaplarında yer verildiğini söyledi. Balkan Savaşlarının öğretiminde yararlanılabilecek pek çok kaynağın (anı, günlük, fotoğraf, tablo, arşiv belgesi) bulunduğunu belirten Çapa, İkinci Meşrutiyet'ten günümüze Balkanlar konusu kapsamında, özellikle Balkan Savaşlarının ders kitaplarındaki yeri (bilimsellik, üslup, kullanılan görseller vb.)'ni değerlendirdi. Ayrıca, Tarih öğretim metotları çerçevesinde Balkan Savaşı'yla ilgili kaynak ve materyallerden örnekler verdi.

Çapa'nın ardından Shener Bilalli ve Mehmet Şahingöz'ün birlikte hazırladıkları “Balkanlar'da Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Kitaplarında “Osmanlı-Türk” İmajı” başlıklı bildirisini ile devam edildi. Bildiri kapsamında; Osmanlı'nın Balkan topraklarından çekilmesinden bu yana bir türlü bitmek bilmeyen siyasi ve kültürel mücadelede eğitimin önemli bir vasıta olarak kullanılmakta olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllar sonra bile günümüz Balkanlarında bıraktığı izlerin yanlış anlaşılması veya anlatılmasının, bilerek veya bilmeyerek yanlış öğretilmesinin, geleceğin inşası bakımından sorunlu bir alan yarattığına dikkat çekildi. Balkanlar'daki tarih kitaplarında oluşturulmuş Osmanlı imajının Balkanlarda, bilhassa öncelikle kendini Osmanlı hisseden unsurları ve özellikle Osmanlı kavramı ile özdeşleştirilen Türkleri derinden etkilediği, değişik kimlik ve kültürel sıkıntılarının doğmasına zemin hazırladığı vb. konular değerlendirildi.

Bilalli'nin ardından Rukiye Hacı, “Çin Tarih Ders Kitaplarında Atatürk ve Milli Mücadele” başlıklı bildirisini sundu. ardından Edina Solak'ın “Bosna-Hersek'te Okutulan Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersi Üzerine Düşünceler” ve Bedrettin Koro'nun, “Kosova Cumhuriyeti İlköğretim Okullarının Tarih Dersi Müfredatı ve Ders Kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk” başlıklı bildirisini ile devam edildi. Bu oturum Fehmi Agca'nın sunduğu “Mustafa Kemal Kitabı

“Taktik Tatbikat Gezileri” Üzerine Düşünceler” başlıklı bildirisini ile tamamladı.

Recep Kılıç yönetimindeki *Beşinci Salonda Önder Göçgün*, “II. Meşrutiyet Öncesi Manastır”dan Başlayan ve Cumhuriyet Sonrası Ankara’ya Uzanan Çizgide: Atatürk, Edebiyat ve Hitabet Sanatı” başlıklı bildirisini sundu. Güzel sanatların önemli bir kolunu oluşturan edebiyat, yazılı veya sözlü eserlerle fertlerin gerek duygu, gerekse düşünce yönünden gelişip olgunlaşmasını, insanlar ve olaylar karşısında vicdanî anlayış çerçevesinde isabetli, yerinde kararlar vermesini, bu bağlamda, toplumların da ilerleyip yükselmesini sağladığını belirten Göçgün, dolayısıyla, edebiyat ile insanı, varlığının bilincine erdirerek onu iyiye, güzele doğruya ulaştıran terbiye, eğitim, hatta her türlü yönetim biçimi arasında çok sıkı bir ilişki, kopmaz bir bağın var olduğunu iddia etti. Edebiyatın, aynı zamanda bir milletin millî duyuş ve düşünüşle kaynaşıp bütünleşmesinde ve ortak görüşlerin, heyecan ve anlayışların ifadesinde aktif fonksiyonlar, işlevler üstlendiğini aktaran Göçgün, diğer yandan milletlerin, edebiyatlarının mükemmeliyeti, üstünlüğü ölçüsünde büyüklük ve değer kazandıklarını, onun için de, edebiyat ile milliyetin, vatan coğrafyasında bir bütünün birbirinden ayrılmaz parçaları olduğunu, her milletin kişiliğini oluşturan millî değerlerin, büyük ölçüde edebiyata yansiyarak, orada ifadesini bulduğunu aktardı. Edebiyatın, hem diksiyonun, konuşmanın, sözlü anlatımın, nihayet hitabet sanatının ve hem de yazmanın, yazılı anlatımın metotlarını verdiğini, becerisini kazandırdığını, anlatan Göçgün, İşte edebiyatın bu temel nitelik ve özelliklerini, hitabet başta olmak üzere derinden kavramış bulunan büyük önder Atatürk, onu, “askerlik gibi yüksek idealist bir meslek için bile uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı” aktif bir unsur, canlı bir etmen sayarak, “her türlü insan toplumu ile bu toplumun, o gününü ve geleceğini koruyan ve koruyacak olan her kuruluş için en esaslı terbiye, eğitim vasıtalarından biri” kabul ettiğini belirtti. Bu anlayış doğrultusunda Atatürk’ün, II. Meşrutiyet öncesinde 1895 yılında girdiği Manastır Askerî İdadisin-

den itibaren edebiyatın daha ziyade şiir ve hitabet yönü ile ilgilendiğini iddia eden Göçgün, O'nun şiiri, -tıpkı çok sevdiği Namık Kemâl gibi- vatan ve millet yolunda heyecan uyandırıcı bir sanat kabul ettiğini, hayranlıkla takdir ettiği ve fikirlerinden yararlandığı Tevfik Fikret gibi de, gene şiiri bilim ve vicdan hürriyetinin kazanılmasında, korunup geliştirilmesinde son derece etkin bir faktör olarak gördüğünü, O'nun edebiyat ile ilk ciddî temasını burada, yani Manastır Askerî İdadisinde iken olduğunu aktardı.

Göçgün'ün ardından Muammer Nurlu, "Romence'de Türkçe Kelimeler" başlıklı bildirisini sundu. Ardından Seçil Özyiğit Nermin Yazıcı ile birlikte hazırladıkları "Çağdaş Balkan Şiirinde Tarihsel Olayların Metaforik Görünümleri" başlıklı bildirimlerini sundular. Aristoteles'ten günümüze kadar bir süs ya da sadece bir dil meselesi olarak algılanan metafora (Yunanca metaphora; benzetme, teşbih, eğretileme, istiare, deyim aktarımı, mecâz), son yarım yüzyılda bilim felsefecileri ve dilin toplumsal kullanımı konusunda inceleme yapanların daha kuşkucu biçimde yaklaşmakta olduklarını, günümüzde, fiziksel bir sürecin ya da toplumsal bir olgunun zihinsel bir modelini oluştururken, düşünmenin tek yolunun metaforlarla düşünmek olduğu kabul edilmeye başlanmıştır diyen Yazıcı, çağdaş metafor teorisinin de, metaforun sadece bir dil, sözcük sorunu olmadığını; insanın düşünme sürecini, zihinsel etkinliğini yönlendiren, biçimlendiren, yapılandıran bir araç olarak ele alınması gerekliliğini ortaya koyduğunu aktardı. Metaforun, bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmek olduğunu söyleyen Lakoff ve Johnson tecrübelerimizi yapıya kavuşturan bir etkinlik olarak metaforun, gerçekliği kurmadaki işlevine dikkat çeker ve insanın düşünme sürecinin metaforik olduğunu belirttiğini, metafor kullanımının, genel olarak dünyayı kavrayışımıza yardım eden bir düşünme ve görme biçimi olduğunu iddia eden Yazıcı, edebi türlerin en temel ve en özerk dil kullanımını içeren şiirlerde, çağdaş Türk Balkan şairlerinin eserlerinden yola çıkarak, bu coğrafyanın yaşadığı tarihsel olayların edebiyat alanına nasıl yansıdığı üzerinde durdu. Yazıcı ayrıca, şiir dilinin

uzlaşımaları içinde, tarihsel gerçekliği algılamada ve inşa etmede Balkan coğrafyasında yaşayan ve Türkçe yazan çağdaş Türk şairlerinin eğilimlerini betimlenmeye çalıştı.

Yazıcı'nın ardından Rustam Izmaylov, "Rus Sinemasında Yeni Türkiye'nin Resmi" ve Bülent Arı, "Anadolu'da ve Makedonya Türklerinde Doğumla İlgili Uygulamaların Benzer Yönleri" başlıklı bildirimlerini sundular. Daha sonra Adem Sağır, "Bir Döneme Türkülerden Bakmak: Vatan ve Gurbet ve Özlem sarmalında Atatürk'ün Dinlediği Rumeli ve Balkan Türkülerinin Sosyolojik Analizi" başlıklı bildirisini sundu. Türkülerin, bir toplumun tarihsel hafızasından üretilmek ve üretildiği dönemi yansıtmak gibi özelliklerinin olmasının yanında, coğrafyaya ya da mekana kimlik verme açısından da önemli birer halk kültürü öğeleri olarak nitelendiren Sağır, ayrıca bu işlevinin yanında, türkülerin değişik şekillerde toplumun her köşesine yayıldığı ve çeşitli bölgelerde farklı biçimlerle güncellenerek uzun bir süre varlığını devam ettirdiğini söyledi. Sunumunun kuramsal temellerini türküler ve türkülerin toplumla ilişkisine dayandıran sağır, kendisine örneklem olarak Atatürk'ün dinlediği Rumeli ve Balkan türkülerini seçtiğini, bu türkülerin seçilmesindeki temel kaygıyı da, Atatürk'ün yaşadığı imparatorluk Türkiye'sinin "*Rumeli ve Balkan topraklarındaki çöküşünü yansıtıyor*" ve "*bir döneme ayna tutuyor*" olması olarak açıkladı. Ayrıca bu türkülerin kimi zaman kahramanlık, kimi zamansa vatan özlemini ifadelendiren kültürel motiflerden oluşması, onları bir dönemin sosyolojik derinliğini ve toplumsal algılama biçimlerini yansıtmaları açısından da önemli kıldığını aktaran Sağır, Balkanlar ve Rumeli'nin temel alınmasındaki kaygı, bölgenin 20. Yüzyıldaki milliyetçilik akımının en yoğun etkilediği yer olması ve en yoğun siyasi-sosyal çekişmelerin bölge üzerinde yaşanmış olmasıdır dedi. Bu kapsamda Atatürk'ün de çoğunlukla dinlediği, bir dönemin tarihini, acısını ve vatan özlemini yansıtan "*Vardar Ovası, Kırmızı Gülün Alı Var, Alışmin Kaşları Kara, Selanik Türküsü, Atladım Bahçene Gir-dim, Köşkümler Bar Deryaya Karşı ve Şahane Gözler Şahane, Tu-*

na Nehri, Debreli Hasan” gibi temel türkülerin içeriklerini ve ortaya çıkış süreçlerini değerlendirdi. Önce tarih sosyolojisi bağlamında Osmanlı’nın son dönemiyle Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerini analiz ederek, özellikle 1908 ile 1938 yılları arasında 30 yıllık bir zaman zarfında yaşanan toplumsal bunalımların sosyolojik analizini yaptı. Daha sonra “*türkülerin, toplumların hafızası ve duygularının yansımaları*” olduğu düşüncesinden hareketle bahsi geçen tarihsel süreçte üretilen Türkü dünyasına değindi, olaylar arası ilişkilerin daha rahat anlaşılması açısından Atatürk’ün dinlediği “*Çankaya Atatürk Müze Köşkü’nde bulunan 271 adet plak ve Atatürk’ün “Beyaz Tren”deki seyahatleri sırasında dinlediği plaklar arasından seçilerek hazırlanan*” koleksiyondan seçilen Balkan ve Rumeli türkülerini, içerik analizine tabi tuttu.

Bu oturumlarla birlikte Kongrenin Üsküp programı tamamlanmış oldu.

Manastır’a Hareket

Kongrenin üçüncü günü sabahı Osmanlı yenileşmesinde önemli bir yere sahip olan Manastır (Bitola)’ya hareket edildi. Yolculuk sırasında Köprülü (Veles) ve Pirlepe şehirleri uzaktan görüldü. İki saatlik bir yolculuktan sonra Manastır’a varıldı. Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran bir çok aydının devrimci fikirlerini edindiği şehir olan Manastır’da öncelikle Atatürk’ün okuduğu *Askeri İdadi* binası ziyaret edildi. İlk bakışta Binanın korunduğu gözlemlendi. Atatürk’ün, 1896-1899 yılları arasında eğitim gördüğü okulun üst kattaki bir bölümü Mustafa Kemal Atatürk’e ayrılmıştır. Bu bölüm Türkiye Cumhuriyeti Manastır Fahri Konsolosu merhum Mithat Enver Cemal’in girişimi ile *Atatürk Anı Odası* olarak düzenlenmiş ve 3 Ekim 1998’da Süleyman Demirel ile Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov tarafından açılmıştır. Türk-Makedon dostluğunun en güzel örneklerinden biri olan *Atatürk Anı Odası*’nda, büyük önderin bal mumu heykeli, büstü ve bazı eşyaları ile hayatı, katıldığı savaşlar, devrimleri, veciz sözlerini içeren bilgiler, fotoğraflar ve Atatürk ile

İlgili Türkçe ve diğer dillerde yayımlanmış kitap, broşür ve dergiler sergilenmektedir. Atatürk'ü tanıtıcı film ve belgesellerin Türkçe, İngilizce ve Makedonca izlenebildiği sistemin de bulunduğu odada, ışıklı panolarla Büyük Taarruz, Sakarya Meydan Muharebesi, Çanakkale Savaşı anlatılmaktadır. Atatürk'ün, eğitimi sırasında aldığı notların da sergilendiği odada, ziyaretçilerin duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri anı defteri de bulunuyor. Binanın diğer kısımlarının ise *Makedon Milli Müzesi* olarak düzenlendiği görüldü. Ayrıca, bu binanın bahçesinde *Dame Gruev*'in (1871-1906) büstü yer almaktadır.

Tarihi binadan sonra kentin ana caddesi Şirok'da yürüyüşe çıkıldı. Sağlı sollu Paris tarzı kafelerin olduğu caddeden ilerleyerek Atatürk'ün ilk aşkı olan Eleni'nin evinin önünden geçildi. Bitola'nın 1382 ile 1912 yılları arasında yani tam 530 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmış olmasının etkileri şehre şöyle bir göz atınca hemen kendini gösterdiği gözlemlendi. Nitekim şehirde günümüze kadar ayakta kalabilen hala birkaç Osmanlı eserinin bulunduğu mekanlar gezildi. Osmanlılar döneminden kalma şehri ikiye ayıran çayın her iki yakasında yer alan camiler görüldü. Her iki cami de ibadete kapalıydı. Bunlardan biri 1506 yılında yapılan İshak Çelebi Camii'dir. Osmanlı eseri olan Saat kulesi her iki caminin üst kısmında yer alan küçük meydanın ortasında yer almaktadır, ancak, Makedonya'nın hemen her yerinde gördüğümüz Ortodoks yayılcılığı burada da kendini gösterdiği görüldü. Çünkü Osmanlı döneminde yapıldığı bilinen Manastır Saat Kulesinin üstüne haç yerleştirilmiştir.

Öğleden sonra Bitola Üniversitesi'nde 5 ayrı salonda oturumlara devam edildi. Önder Göçgün yönetimindeki *Birinci Salonda*; Silvana Sidorovska, "Manastır Vilayetinde Siyasi ve Eğitim İmkanları (1903-1908)", Zlatko Zoglev - Gülen Emin - Vesna Zogleva, "19. Yüzyılın Sonunda ve 20. Yüzyılın Başlangıcında Manastır'da Türk Okulları", Hazem Said Mohaemmed, "Türk İstiklal Savaşı'nın, Mısırlı Ahmet Muharrem'in Şiirinde Yankıları", Vladimir Karadzoski - Slobodan Beliçanski, "Büyük Asker, Diplomat ve Siyasetçi Atatürk'ün Yakını Pirlepelî Ali Fethi Okayar'ın Hayatı", Aleksandar

Sterjoski, “Manastır Askeri Akademisinde İlk Tiyatro Gösterisi” başlıklı bildirimlerini sundular. Daha sonra Kenan Olgun, “Balkan Savaşı Öncesi Osmanlı Meclis-i Mebusan’ında Manastır Mebusları ve Faaliyetleri (1912)” başlıklı bildirisini sundu. Balkan Savaşı sonrası kaybedilen Makedonya bölgesindeki Manastır mebuslarının 1912 Meclis-i Mebusan’ındaki faaliyetlerini ele alan Olgun, Milli Mücadele döneminde önemli görevler üstlenen Ali Fethi Okyar’ın da yer aldığı 1912 Meclis-i Mebusan’ı, tarihe sopalı seçimler diye geçen genel seçimler sonrası oluştuğunu, bu meclisin tamamına yakını İttihat ve Terakki mensubu mebuslardan oluştuğunu, ancak, İttihat ve Terakki meclisteki bu güçlü durumuna ve iktidarda olmasına rağmen “muktedir” olamadığını iddia etti. Balkan Savaşının ayak sesleri duyulmasına rağmen meclisteki mebuslar iktidar kavgasıyla meşgul olduklarını aktaran Olgun özellikle Manastır mebuslarının bu kavganın neresinde olduklarını, nasıl bir tavır sergilediklerini ortaya koydu. Manastır’ı temsilen seçilen 11 mebusun 4’ünün Manastır, 3’ünün Serfice, 2’sinin Görice ve birerinin de Debre ile İlbasan yöresinden seçildiklerini söyleyen Olgun, 1912 Meclis-i Mebusan’ı Anayasada Meclis yerine Padişahı etkin kılan düzenlemelerin yapıldığı, iktidardaki İttihatçıların iktidarlarını güçlendirmek için bir dizi kanun değişiklikleri yapmaya çalıştığı, Meclis dışı güç olarak askerler arasından çıkan Halaskar Zabitan Grubunun faaliyetlerinin yer aldığı özel bir meclis olarak değerlendirdi. Manastır mebuslarının iç siyasetin yanı sıra kendi bölgeleri ile ilgili sorunları da meclis gündemine taşıdıklarını, çıkan isyanlara karşı “umum Osmanlı” adına konuşmalar yaptıklarını aktaran Olgun 1912 seçimleri ile başlayan Meclis-i Mebusan sürecini ele aldı. 1912 Meclis-i Mebusan’ı ve Manastır mebuslarını inceleyen Olgun, Balkan Savaşı öncesi meclisin yapısını da yansıtan konuşmalar, bölge mebuslarının Osmanlıya bakışı ve halkın beklentileri üzerinde durarak, Manastır mebuslarının bu beklentilerin neresinde oldukları hakkında bilgiler verdi.

Mustafa Tekmen yönetimindeki *İkinci Salonda*; Yavuz Özgüldür, “Selanik Askeri Rüştüyesi, Manastır Askeri İdadisi ve Harbiye Mek-

tebi'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün Lider Kişiliğinin Gelişimine Katkıları" başlıklı bildirisini sundu. Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim gördüğü Selanik Askeri Rüştiyesi, Manastır Askeri İdadisi ve Harbiye Mektebi'nin öğretim yöntemleri, öğretim kadrosu ve Mustafa Kemal üzerindeki etkilerini değerlendiren Özgüldür, bu okulları Osmanlı eğitim sistemindeki yeri ve önemi, bu okulları diğerlerinden farklı kılan özellikleri üzerinde analizler yaptı.

Özgüldür'den sonra Fatih Demirel, "Selanik Vilayetinde Modern Eğitim Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi" başlıklı bildirisini sundu. Sultan II. Mahmud'un gerçekleştirmiş olduğu eğitim reformundan 1912 yılına kadar geçen sürede Selanik vilayetinde açılmış mülki ve askeri okulların kuruluşlarını ve gelişimlerini ortaya koyan Demirel, Selanik vilayetinde eğitim alanında gerçekleştirilmiş yatırımların gerek vilayetin gelişimine, gerekse ülkenin siyasi ve askeri yapısındaki değişikliklere etkisini değerlendirdi.

Demirel'den sonra Salih Özkan, "Arşiv Belgeleri ve Maarif Salnamelerine Göre XX. Yüzyıla Gireirken Kosova'da Eğitim ve Eğitim Kurumları" başlıklı bildirisini sundu. XIX. yüzyıl sonları ile XX. Yüzyıl başlarında, Osmanlı Devleti'nde yoğun bir yenileşme / batılılaşma gayreti görüldüğünü, eğitim kurumlarının bu harekete hem öncülük ettiğini, hem de liderlik yapacak şahsiyetleri yetiştirdiğini belirten Demirel, yenileşme / batılılaşma hareketlerinde öncü rol oynayan eğitim kurumlarının, XX. yüzyıla girerken Kosova'daki durumunu; devlet, vilayet ve maarif salnameleri ile arşiv belgelerine dayalı olarak değerlendirdi.

Özkan'dan sonra Hasan Kolcu, "Atatürk'ün Yetiştirdiği Dönemde Selânik Basınında Türk Dili ve Türk Edebiyatı Alanında Yeni Oluşumlar" başlıklı bildirisini sundu. Atatürk'ün yetişme döneminde Türk kültür tarihi bakımından önemli bir kültür kenti olan Selânik basınındaki Türk Dili ve Türk Edebiyatı ile ilgili yeni edebî oluşumları ele alan Kolcu, Atatürk'ün ileriki yıllarda özellikle Türk dili alanında yapacağı çalışmaların kaynağını Selânik'teki bu Türk kültür atmosferinin oluşturduğuna dikkat çekti. Atatürk'ün yetiştirdiği dönem-

de Selânik'in siyasal, ticarî, kültürel faaliyetleriyle dinamik bir sosyal yapıya sahip olduğunu belirten Kolcu, Osmanlı'nın adeta Batı'ya açılan penceresi olan Selanik'in Türk siyasî hayatı için önemli adımların atılması yanında dil, edebiyat, kültür sahasında da önemli yeni oluşumlara sahne olduğunu belirtti. Atatürk'ün bu siyasî, fikrî, edebî, kültürel faaliyetleri yakından izlediğini ifade eden Kolcu, Atatürk'ün geleceğe dair politik ve kültürel konulardaki fikirlerinin temelini burada attığını, yeni Türk devletini tesis edince burada ulaştığı fikirlerini uygulamaya koyduğunu anlattı.

Kolcudan sonra Eminoğlu Malkoç, "Cumhuriyet'in ilk Yıllarında Balkanlarla Gayrı Resmi Kültürel Temaslar: Darülfünun Öğrencilerinin Romanya Gezisi" başlıklı bildirisini sundu. 1924 yılı sonbaharında yaklaşık bir ay süreyle düzenlenen geziyi ve bu süreçte gerçekleştirilen organizasyonları ortaya koyan Malkoç, bu benzeri gezilerin iki ülke gençliğini Balkanlar düzleminde birbirlerine yakınlaştırıcı etkiye sahip olduğunu söyledi. Bu gezi ile 1920'li yıllarda yakınlaşma çabasında olan Türkiye ile Romanya'nın ilişkilerinde farklı bir sayfanın aralandığına işaret eden Malkoç, bu noktaya ulaşılmasında öğrencilerin, hem düzenleyici hem de organizasyonun bir parçası olarak güçlü bir etkisinin olduğunu söyledi.

Malkoç'dan sonra Uğur Ünal, "II. Meşrutiyet Öncesi Manastır'da Eğitim – Öğretim Kurumları (1900-1908)" başlıklı bildirisini sundu. 1903 yılında Manastır Vilayeti'nde 4 adet idadi bulunduğuna işaret eden Ünal, Manastır, Görice ve Serfiçe merkezlerinde de 3 adet mülkî idâdî mektebinin faaliyet gösterdiğini söyledi. Adı geçen idadilerde 391'i Müslüman, 32'si gayrimüslim olmak üzere 423 öğrencinin eğitim aldığını ortaya koyan Ünal, Manastır merkezinde yer alan ve Mustafa Kemal'in de eğitim aldığı askerî idadide ise hepsi Müslüman olan 274 öğrenci bulunduğunu belirtti. Manastır Sancağı'nda 5'i erkek, 1'eri kız, askerî ve sanayî olmak üzere toplam 8; Görice Sancağı'nda erkeklere ait 5; Serfiçe Sancağı'nda 5 erkek, 2 kız olmak üzere toplam 7; Debre ve Elbasan Sancaklarında 1'er adet erkek rüşdiyesi olmak üzere Manastır Vilayeti'nde toplam 22 adet

Türk rüşdiyesi bulunduğunu ifade eden Ünal, bu rüşdiyelerde belirtilen tarihlerde her sene ortalama 1500 civarında öğrencinin eğitim aldığına işaret etti. Aynı tarihlerde Manastır Vilayet’inde 4.766 öğrencinin eğitim aldığı 56 adet gayrimüslim rüşdiyesi bulunduğunu ifade eden Ünal, Manastır’da ayrıca 1 adet Protestan rüşdiyesi ile 2 adet Fransız ibtidai rüşdiyesinin bulunduğunu, ayrıca vilayet içerisinde 2 adet Dârülmualimîn yer aldığını söyledi. Özetle 20. Yüzyıl başlarında Manastır Vilayeti’nde faaliyet gösteren mektepler, medreseler, kütüphaneler ve matbaalara dair bilgiler, eğitim kurumlarında mevcut öğrenci sayıları ve benzeri istatistikî bilgilere yer vererek, buradaki eğitimi Osmanlı Devletinin diğer vilayetlerindeki ile karşılaştırdı.

Taciser Onuk yönetimindeki *Üçüncü Salonda Mehmet Z. İbrahimgil, Makedonya’da Resneli Niyazi Bey Sarayı ve Konağı*” adlı bildirisini sundu. İbrahimgil konakla ilgili ayrıntılı bilgiler verdi. Ardından Fatma Açık, Prizren / Kosova’dan Türk Dünyasına Bakış “Bay” başlıklı bildirisini sundu. Açık bildirisinde; 1994-2010 yıllarında ayda bir defa, bazen de iki ayda bir olmak üzere 16 yıldır yayımlanan edebi, tarihi, kültürel yönden son derece önemli dergilerden biri olduğunu vurguladı ve Bay dergisinin üstlendiği misyon üzerinde durdu.

Açık’ın ardından Mustafa Şahin, “Atatürk Döneminde Türkiye’nin Balkan Ülkeleri ile Eğitim İlişkileri” başlıklı bildirisini sundu. Şahin Sunumunda; 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyetinin, kendi çıkarlarına uygun yeni bir diploması geliştirmek zorunda olduğunu Lideri Mustafa Kemal Atatürk’ün gerçekçi politika anlayışı, genç devletin dış politikasını ulusal çıkarlar, güvenlik ve barışın korunması üzerine kurduğunu, bu politikayla yola çıkan Türkiye Cumhuriyetinin, tarihi bağlarının olduğu ve stratejik açıdan önemli Balkan devletleriyle de bu anlayışla diplomatik ilişkilere başladığına dikkat çekti. Önce Balkan devletleriyle arasındaki sorunları çözen Türkiye’nin, daha sonra ikili anlaşmalarla ilişkilerini güçlendirdiğini, bu kapsamda 1934 yılında kurulan Balkan Paketi’na ön-

cülük ettiğini belirten Şahin, bu diplomasisiyle Türkiye, Atatürk döneminde, Balkan devletleri arasında saygın bir yer kazandı dedi. Siyasal alanda rasyonel adımlar atan Türkiye Cumhuriyeti yönetimleri kültürel ilişkilerde de önemli ve akılcı adımlar atmaya başladığını ve inisiyatifi daha ziyade Türkiye'nin elinde olacak şekilde ilişkiler kurduğunu aktaran Şahin, 1920'lerin sonlarına doğru başlattığı eğitim ilişkilerini 1930'ların başlarında yoğunluk kazandırdığını, Türkiye'ye Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya başta olmak üzere diğer Balkan ülkelerinden değişik kademelerde öğrenciler, öğretmenler, müfettişler ve akademisyenlerin gelip-gitmeye başladıklarını, bu kapsamda Balkan ülkelerinden en yoğun eğitim ilişkisinin Romanya ile yaşandığını bu araştırma kapsamında tespit ettiğini vurguladı. Çoğu kez Paskalya tatili nedeniyle de Nisan ayında Türkiye'ye gelişlerin arttığını, gelen konukların Türkiye'de eş değer kurumların öğrencileri, öğretmenleri, akademisyenleri ya da maarif müdürlüğünün üst düzey yetkilileri tarafından karşılandığını ve gelen öğrenci gruplarının karşılanmasında Milli Türk Talebe Birliği önemli rol oynadığını anlatan Şahin, gelen öğrencilerin büyük çoğunluğunun İstanbul'u ziyaret ettiklerini ve Türkiye'de mevkidaşları tarafından ağırlanarak kendilerine çay ve yemek ziyafetleri verildiğini, zaman zaman bu ziyafetlere İstanbul Belediye Başkanı ve milletvekillerinin de katıldıklarını ortaya koydu.

Şahin'in ardından Fehim Kuruloğlu, "Manastır'da Bir Türk Gazetesi: Neyyir-i Hakikat" başlıklı bildirisini sundu. Manastır şehrinin hem Türk hem de Balkan tarihi açısından çok önemli bir şehir olduğunu belirten Kuruloğlu, Osmanlı Türklerinin şehrin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesinde etkin roller oynadığını, bu çerçevede Manastır ve çevresinde birçok eserler bırakan Türklerin, şehrin basın-yayın hayatında da etkili olduklarını belirtti. Makedonya'da yayınlanan birçok gazete ve dergi arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olarak ön plana çıkan gazetelerden birisi olması sebebiyle Neyyir-i Hakikat Gazetesini ele almak gereği duyduğunu açıklayan Kuruloğlu, gazetenin yayınlanmış olduğu 1908, 1909, 1910 ve

1911 yıllarında önemli siyasi ve sosyal olaylara tanıklık ettiğini, taşıdığı tarihsel materyal açısından oldukça zengin olduğunu, Müdür-i Mesul: Vatan, Sahib-i İmtiyaz: Evlad-ı Vatan başlıkları ile yayımlanan Neyyir-i Hakikat Gazetesi'nin toplam kaç sayı yayımlandığının tam olarak tespit edemediğini belirtti. Kuruloğlu, Ankara Milli Kütüphane koleksiyonlarında tespit ettiği sayılar dairesinde; öncelikle gazetenin tarihçesi, tanıtımı, yayın politikası, yazarları ve şahit olduğu önemli tarihi olaylar karşısındaki tutumu üzerinde değerlendirmelerde bulundu.

Kuruloğlu'nun ardından Mehmet Akif Erdoğan, "Atatürk'ün Ölümünün Kıbrıs Basınındaki Yankıları" başlıklı bildirisini sundu. Büyük lider Atatürk'ün ölümünün, Türkiye'ye coğrafi olarak yakın olan Kıbrıs Adası'nda, Rumlar ve Türkler arasında büyük yankı uyandırdığını, dönemin Rum gazeteleri, Atatürk'ün kişiliğini ve devrimlerini edebi sözlerle ifade ederken, onun ölümünün Dünya medeniyeti için bir kayıp olduğunu vurguladıklarını, Türk-Yunan dostluğunu sürekli ifade ettiklerini, ölümüne saygı gösterdiklerini aktaran Eroğlu, onun hakkında olumsuz bir yoruma yer vermeyerek, onu yücelttiklerini, 1930'larda Venizelos ile Atatürk arasında atılan dostluk temelinde, Kıbrıs Rum entelektüellerinin de Atatürk'ün yaptıkları ve yapmak istediklerini doğru biçimde algıladıklarını söyledi. Kıbrıs Türklerinin ise, özellikle Larnaka ve Lefkoşa'da çıkan gazetelerle onun devrimlerini övücü sözlerle halka aktardıklarını ifade eden Erdoğan, bu yayınların Kıbrıs'ta Atatürk ilkelerine dayalı bir Türklük şuurunun uyanmasına neden olduğu yolunda değerlendirmeler yaptı.

Bu oturumun son sunumunu ise Yüksel Nizamoğlu yaptı, Nizamoğlu "Romanya Gazetesinde Türkiye, Atatürk ve Türk İnkılâbı" bildirisinde, Dobruca Türklerinin yayın organı olan Romanya Gazetesinin gözüyle 1928-1930 yıllarında Türkiye'de yaşanan gelişmeler, Türk inkılabı ve Atatürk'le ilgili olarak değerlendirmelerde bulundu.

Nedret Kuran Burçoğlu yönetimindeki *Dördüncü Salonda* Luan Starova, "Avrupalı Düşünce İlişkisinde Mustafa Kemal Atatürk ve

Ali Fethi Okyar” başlıklı bildirisini sundu. Ardından İhsan Sabri Balkaya, İttihat ve Terakki’den Bâb-ı Âli Baskını’na Makedonya ve Ali Fethi Okyar” başlıklı bildirisini sundu. Ali Fethi Okyar’ın çocukluğundan, Makedonya’nın onun kişiliği ve karakterinin oluşumunda, fikir, düşünce ve ideallerinin şekillenmesindeki rolü vurgulayan Balkaya, Ali Fethi’nin ister istemez ülke meselelerine ilgi duyduğunu, devlete karşı başkaldırının merkezinde olmaktan dolayı devletin varlığı ve ülkenin bütünlüğü konusunda fikri oluşumların ve tartışmaların hatta örgütlenmelerin odağında kendisini bulduğunu aktardı. İttihat ve Terakki gibi bir cemiyetin önemli aktörlerinden biri olduğunu, aynı ortamı, Manastır’da başlayıp bir ömür boyu arkadaşlığı süren Mustafa Kemal ile paylaştığını anlatan Balkaya, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal ve onun akıl arkadaşı Ali Fethi işte bu topraklarda ve akıl almaz siyasî, sosyal, kültürel ve hukuki sorunların içinde pişerek mücadelecî bir ruha sahip olduklarına dikkat çekti. İstanbul’da Harp Okulu ve Harp Akademisi eğitimi alan Ali Fethi’nin, devletin başkentini görmesi ve burada bizzat idarenin merkezinde yetişme imkanı bulması onun düşüncesini, dünyayı ve Osmanlı’yı anlama ve algılama sorununu önemli ölçüde etkilediğini değerlendiren Balkaya, Ali Fethi’nin askerlik hizmeti yıllarında Makedonya’nın her tarafını karış karış gezerek devlete karşı isyan bayrağını çekmiş Bulgar, Sırp, Rum, Ulah, Yunan, Karadağ vb millet ve devletlerin örgütlediği çetelerle vatan müdafaası ile geçirdiğini, bu durumun Ali Fethi ve o bölgede hizmet eden bütün genç neslin Abdülhamit idaresi ve büyük devletlerin desteklediği isyan ve ıslahat girişimlerini yakından görme, anlama, tahlili ve yorum yapma fırsatı verdiğini analiz etti. Bundan sonra özellikle, İttihat ve Terakki Cemiyeti, İkinci Meşrutiyet’in ilanı ve Otuz Bir Mart olayı, Bâb-ı Âlî Baskını gibi devrin siyasî, sosyal ve hukukî yapılanmasında başat rol oynayan gelişmeleri, bu gelişmelerin Makedonya’da nasıl örgütlenip algılandığını ve bütün bu gelişmeler içerisinde çocukluğundan itibaren bu bölgede yaşayan Ali Fethi’nin yeri ve konumunu irdeledi.

Balkaya'nın ardından Sadık Sarısaman, "Ali Fethi Okyar Hükümetleri" başlıklı bildirisini sundu. Ali Fethi Bey'in iki hükümet kurduğunu, bu hükümetlerden ilkinin 14.08.1923 tarihinde kurulduğunu ve 27 Ekim 1923 tarihine kadar devam ettiğini belirten Sarısaman, Fethi Bey bu hükümette Başvekilliğin yanı sıra Dahiliye Vekilliği görevini de yürüttü. Bu hükümette Ali Fethi Bey dışında on bakanın bulunduğunu bildirdi. Bu bakanların isimlerini sıralayan Sarısaman, Ali Fethi Bey'in 24 Ekim 1923 günü Dahiliye Vekilliği görevinden istifa ederek Başvekillik görevinde yoğunlaşmak istediğini, Fakat, Mecliste biriken muhalefet bunu fırsat bilerek Halk Fırkası Grubu'nda Erzincan mebusu Sabit Bey'i Dahiliye Vekilliğine seçilmesi kararını aldırıldığını, böyle bir durumda Fethi Beyin Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket ederek 26 Ekim tarihinde istifasını verdiğini ve bundan sonraki süreçte de Mustafa Kemal ile birlikte hareket ederek cumhuriyetin ilanı sürecine katkı sağladığını aktardı. Ali Fethi Bey'in İkinci Hükümetini ise 22 Kasım 1924 tarihinde kurduğunu ve 3 Mart 1925 tarihine kadar devam ettiğini söyleyen Sarısaman, bu Hükümette Ali Fethi Bey dışında on bir bakanın görev yaptığını ve bunların adlarını sıraladı. Bu hükümet döneminde Aşar vergisinin kaldırıldığını, Şeyh Sait İsyanının yaşandığını, Fethi Beyin bu isyanı bastırmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sıkıyönetim ilan edilmesini teklif ettiğini aktaran Sarısaman, bu teklifin 25 Şubat günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilerek bir ay süre ile isyan bölgesinde sıkıyönetim ilan edildiğini, aynı gün Hıyaneti Vataniye Kanunu'na bir madde eklenerek dinin siyasete alet edilmesi vatan hainliği kabul edildiğini, ancak, Ali Fethi Bey ile Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar arasında fikir ayrılığı ortaya çıktığını anlattı. Hükümetin aldığı tedbirlerin yeterli bulunmayıp sert tedbirlere başvurulması önerisinin kabul görmesi üzerine Fethi Beyin İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'ndan istifa ettiğini aktardı. Özetle bu sunum çerçevesinde Ali Fethi Bey hükümetlerinin uyguladığı politikalar, Fethi Bey'in Türk devlet ve siyaset hayatına katkıları, hükümet icraatları çerçevesinde ortaya konuldu.

Sarısaman'ın ardından Fatma Kaya Doğanay Muammer Demirel ile birlikte hazırladığı “Atatürk ve Ali Fethi Okyar’ın Öğrenim Gördüğü Manastır ve Çevresinde Eğitim” başlıklı bildirisini sundu. Osmanlı Devleti, modernleşme sürecine girdiğinde eğitim kurumları da bu durumdan nasibini aldığını ve batılı tarzda mekteplerin açıldığını aktaran Doğanay, aynı zamanda devletin, bu eğitim kurumlarına devletin geleceğini kurtarma görevini verdiğini, amaç gerçekleşmemişse de bu okullarda eğitim gören Atatürk’ün, Türk Milletinin büyük kurtarıcısı olduğunu belirtti. Atatürk’ün Askerî İdadiye girdiği 1896 yılında Manastır livasında 1 mülkî idadi, 1 askeri idadi, 1 askeri rüşdiye, 5 erkek ve 1 kız rüşdiyesi bulunduğunu bildiren Doğanay, bu erkek rüşdiyeleri Pirlepe, Ohri, Florina, Kırçova ve Bihlişte rüşdiyeleri olduğunu, Makedonya’nın merkezi konumunda olan Manastır’ın, Fransız İhtilali’nin yaydığı fikirlerin en çok tartışıldığı yerlerden biri olduğunu belirtti. Yine Osmanlı Devletinin dağılma sürecinin en sıcak bölgesi olması, pek çok yabancı konsoloslukların burada olmasını burada eğitim gören öğrencileri her türlü fikirlerle karşı karşıya getirdiğine ve onlarda güçlü bir vatan ve hürriyet sevgisi oluşturduğuna dikkat çeken Doğanay, Manastır’ın, Osmanlı yönetiminden çıktığı 1912 yılına kadar eğitim kurumlarıyla ve fikri yapısıyla Atatürk ve Ali Fethi Okyar örneğinde olduğu gibi önemli devlet adamları yetiştirdiğini belirtti.

Doğanay’ın ardından Fatih Mehmet Sancaktar, Ali Fethi (Okyar) Bey’in Bulgaristan Sefirliği Dönemindeki Faaliyetleri (Ekim 1913-Aralık1917)” başlıklı bildirisini sundu. Sancaktar bu sunum çerçevesinde Ali Fethi Beyin II. Meşrutiyet döneminde uzun bir süre devam ettirmiş olduğu Bulgaristan-Sofya Sefirliği dönemindeki faaliyetlerini ortaya koydu. Araştırma, sonuçta Osmanlı-Bulgaristan ilişkilerinin yanı sıra Sofya Sefirinin gözünden I. Dünya Savaşı, Bulgaristan’ın siyasi ve sosyal yaşamı, Ermeni meselesi, Balkan coğrafyasında yaşayan Türklerin, Müslümanların karşılaştığı sorunlara dair bilgiler de verdi.

Sancaktar’ın ardından Ali Fethi Okyar, “Ali Fethi Okyar’ın Cumhuriyet Tarihindeki Yeri” başlıklı bildirisini sundu.

İhsan Güneş yönetimindeki *Beşinci Salonda*, Enver Konukçu, “Damad-ı Şehriyari Manastırlı Hafız Hakkı (1879-1915)” başlıklı bildirisini sundu. Konukçu bu sunumunda; Önceleri İsmail Hakkı adıyla şöhret kazanan, Manastırlı askerlerin seçkinlerinden biri olarak, son devir tarihindeki unutulmaz yerini alan, Enver ve Mustafa Kemal’in de okuduğu Manastır idadisinde genç yaşlarda dikkatleri üzerine toplayan, Çocukluk yaşlarında babası Selim Bey’in etkisiyle Kuran-ı Kerim’i hıfz ederek, haklı bir şöhrete “Hafizé sıfatınada sahip olan Hafız Hakkı’yı tanıttı.

Konukçu’nun ardından Nurettin Birol, “XIX. Yüzyılın Sonlarında Manastır Vilâyeti ve Vali Halil Rifat Paşa’nın Faaliyetleri (1887-1889)” başlıklı bildirisini sundu. Daha sonra İbrahim Ethem Atnur, “Atatürk’ün Hocası Manastırlı Tefvik Bilge Bey” başlıklı bildirisinde Mehmet Tefvik Bey’in hayatı, çalışmaları, eserleri, Atatürk üzerindeki etkisi ve onunla ilgili ortak hatıraları üzerine değerlendirmeler yaptı.

Atnur’ın ardından Hayati Beşirli, “Selanik’ten İstanbul’a Türk Düşünce Hayatında Tekin Alp” başlıklı bildirisini sundu. Bağımsızlık Savaşından sonra imparatorluk bakiyesi üzerine yeni Türk devletin kuruluşu ve millet inşası sürecinde karşımıza çıkan önemli aktörlerden birinin Moiz Kohen olduğunu açıklayan Beşirli, Kohen’in bir Osmanlı yahudisi olduğunu ve sonra Tekin Alp ismini alarak Türkçülük cereyanı içinde yerini bulduğunu aktardı. Tekin Alp’ in Gök Alp ile olan ilişkileri ile şekillenen fikirlerini, Türk Yurdu ve Türkiye İktisat Mecmuası’ da yayınlanan yazıları ile Türk ruhu, Kemalizm ve Türkleştirme adlı çalışmalarında bulmanın mümkün olduğuna işaret eden Beşirli daha sonra Tekin Alp’ in Türkçülük ideolojisi ve buna bağlı olarak şekillenen tesanütçülük fikrini değerlendirdi. Ayrıca Tekin Alp’ in siyasal ve sosyal fikirleri, bu fikirlerin Türk siyasi hayatındaki yerini ortaya koyarak, Tekin Alp’ in Kemalizm fikri ve bu fikrin dayanaklarının neler olduğunu inceledi.

Beşirli’nin ardından Arshi Khan, “Uluslararası ilişkilerde Türkiye’nin Diyalektik Geçiş Dönemi: Atatürk’ün Konstruktif Döneminden Post-Atatürk Yapısal Realizmine” başlıklı bildirisini sundu.

Khan'ın ardından F. Rezzan Ünalp, "Makedonya/Selanik Muhaciri Prof.Dr. Afet İnan ve Atatürk" başlıklı bildirisini sundu. 1912 Ekiminde Balkan Devletlerinin Osmanlı Devletine savaş ilanı, Türkler için 1877-78 (93 Harbi) sonrasındaki muhaceret dramının bir kez daha yaşanmasına yol açtığını belirten Ünalp, Birinci Balkan Savaşında (1912-1913) Osmanlı ordusunun 93 Harbinde uğradığından daha hızlı bir yenilgiye uğradığını, savaşın daha ikinci ayı sona ermeden Bulgar ordularının önce Kırklareli ve Lüleburgaz'da galibiyet elde ederek Çatalca'ya kadar ilerlemelerinin, Edirne gibi bazı müstahkem mevkiiler dışında bütün Balkanların elden çıkması, yüz binlerce muhacirin İstanbul üzerinden Anadolu'ya göç etmesi sonucunu doğurduğunu aktardı. Sırpların ise Osmanlıları Kumanova'da yendiklerini, ardından güneye ilerleyerek Manastır'ı ele geçirdiklerin, Yunan ordusunun da güney Makedonya'da direnişte bulunmayan Osmanlılardan Selanik'i teslim aldığını ve sadece iki ay süren çatışmalar sonunda hemen hemen bütün Rumeli'nin yitirildiğini anlatan Ünalp, Yaşanılan kayıpların Balkan Müslümanlarını büyük ölçüde etkilediğini, Birinci Balkan Savaşının hemen başında canlarını korumak adına köylerinden ayrılmak zorunda kalan Müslümanların, yolculuk ederek içinden geçecekleri ülke bölümlerinin hala Türklerin elinde ve kendileri için güvenli olduğunu düşünmüşlerse de; ne yazık ki muhacirlerin, Balkanlı bağlaşıkların birliklerince zapt edilmiş ve Hıristiyan çetecilerin, komitacıların talan ettiği yörelerden geçmek zorunda kaldıklarını söyledi. Doğal olarak, içlerinden birçoğunun yollarda can verdiğini, buldukları köylerden ayrılanların ancak yarısının Balkanlardan alınıp götürülecekleri umuduyla kıyı kentlerine ulaşabildiklerini aktaran Ünalp, bu süreçte, 30 Ekim 1908 tarihinde Selanik'in bir kazası olan Polyoroz veya diğer adıyla Kesendire'de doğan Afet İnan, henüz dört yaşında iken, Selanik'e Yunan birliklerinin yaklaştığının haberi alınır alınmaz büyük bir göçün, bir anlamda kaçışın içinde kaldığını, annesi ve anneannesini geride bırakarak Orman Fen Memuru olan babası ve kardeşiyle birlikte at üstünde Ropcoz'daki evlerinden ayrılarak büyük göçün içindeki binlerce muha-

cirden birileri olduklarını anlattı. Özetle Ünalp sunumunda Balkan Harbi sırasında Selanik kentinin teslimi ve kaybedilmesi sonucunda ortaya çıkan gelişmeleri, Makedonya’da genel durum ve Müslüman halkın muhacereti ATASE Arşivinde yer alan ve tespit edilen belge ve hatırataya dayalı olarak aktardı. Ayrıca yaşanan büyük göçle birlikte Afet İnan’ın 1912’de ailesiyle birlikte Makedonya’dan ayrılışı ve aynı tarihlerde Mustafa Kemal’in görev durumunu birbirine paralel olarak ele aldı. Sonrasında Afet İnan’ın Atatürk’le tanışması ve Atatürk’ün görüş ve direktifleri doğrultusunda Türk Tarihi üzerindeki çalışmaları ve bu çalışmaların Cumhuriyet Türkiye’sini şekillendirmesindeki rolünü irdeledi.

Salonlardaki oturumlar sona erdikten sonra *değerlendirme oturumu* geçildi. Sırasıyla Reşat Genç, Lunan Starova, Dursun Yıldırım, Naeem Qureshi, Abdülkadir Yuvalı, Stefano Trincese, İhsan Güneş, Temuçin Faik Ertan, Önder Göçgün, Mehmet Saray ve Zlatko Zoglev görüş, tespit ve Kongre ve Makadonya’ya ilişkin izlenimlerini katılımcılarla paylaştılar ve kongrenin bilimsel süreci tamamlandı.

Ohri’ye Hareket

Manastır’dan akşam vakti Ohri’ye gitmek üzere yola çıkıldı. Yol güzergâhında bulunan ve Resneli Niyazi ile özdeşleşen Resen Köyü’nden geçildi. Burada bir süre mola verilerek Versay Sarayı’nın küçük bir kopyası olarak inşa edilmiş olunan Resneli Niyazi’nin Sarayı gezildi.

Buradan kısa bir yolculuktan sonra Ohri’ye varıldı. Ohri’nin, aynı isimle anılan gölün bir kenarında kurulu bir turizm şehri olduğu görüldü. Kongrenin sosyal programı olarak düzenlenen son günü Ohri’ye ayrıldı. Öğleden sonraya kadar Ohri’nin tarihi ve turistik yerleri gezildi. Kentin tarihi eserler bakımından oldukça zengin olduğu gözlemlendi. İlk önce Makedon devletinin kurucusu Çar Samail’in adını taşıyan Kaleye gidildi. Yüksek bir tepe üzerinde yer alan kaleden şehrin manzarası oldukça etkileyiciydi. Ardından kaleye yakın konumda bulunan Roma döneminden kalma Antik Tyatro

gezildi. Buradan sonra kent merkezinde yer alan Türk çarşısına gidildi. Bu çarşının Makedonya kentlerindeki diğer çarşılardan daha modern ve düzenli olduğu görüldü. Sonra göl kıyısına uzan yol üzerindeki kafelerde yorgunluk kahvesi içildi. Özellikle meydanda Makedonya Türklerin işlettiği kafede içilen çay pek Türkiye'dekini aratmıyordu. Osmanlı eserleri açısından şimdi pek önemi kalmamış bu şehirde kalan birkaç Osmanlı eseri arasında Pir Muhammed Mehmed Halveti Dergahı ile Hacı Hamza camii'nin bulunduğu görüldü. Hacı Hamza camii kapalı, restore ediliyor. Aktif olan bu Halveti dergahının bahçesinde kalan birkaç Osmanlı mezar taşı arasında, Ohri sancağı eski kaymakamı Maşrik Ahmed beyin mezarının yer aldığı görüldü. Öğle vakti geldiğinde tüm katılımcılarla birlikte Cuma Namazı kılındı. Türkçe hutbe okunan şehrin merkez camiinde Evladı Fatihan torunlarıyla bütünleşildi. Caminin kapısına Türk bayrağının ve kırmızı zemin üzerinde Yüce Atatürk'ün kalpaklı resminin bir bayrak gibi asılı durması oldukça heyecan vericiydi. Öğle yemeğinin ardından St. Naum Manastırı ziyaret edildi. XVI. ve XVII. yüzyıllarda kale tarzında inşa edilmiş, çok güzel görünüme sahip ve bahçesinde Tavus kuşlarının bulunduğu bu manastırın kilise bölümünün içinde küçük bir odada St. Naum'un mezarı bulunmaktadır. Yeşillikler içindeki bu park alanında gezinti yapıldı ve kongrenin yorgunluğu atıldı. Akşam toplu yemekten sonra Gülçin Yahya Kaçar yönetimindeki konser ile birlikte kongre programı tamamlanmış oldu.

Sonuç

Çin'den Mısır'a, ABD'den Gürcistan'a, Rusya'dan İtalya'ya, Kerkük'ten Doğu Türkistan'a dünyanın dört bir yanından gelen Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi uzmanı bilim insanları Atatürk, Balkanlar ve Türkiye ile ilgili tespit düşüncelerini katılımcılarla paylaştılar. VII. Uluslararası Atatürk Kongresi'yle Türkiye ve Balkanlar coğrafyası arasındaki tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin mahiyeti dün, bugün ve yarın bağlamında akademik bir anlayışla ortaya konuldu. Türk dünyası ve Türk topluluklarının temsilcilerinin de katıldığı bu büyük bilimsel kongrede, hem Atatürk,

hem Türk tarihi hem de bugünün koşulları altında Balkanlar'ın geçmişi ve geleceği her yönü ile ele alınarak tartışıldı. İki yüzden fazla bilim adamı ve uzmanın katıldığı toplantı sosyal programla birlikte dört gün sürdü ve Türkiye'den Balkanlara bakışın çeşitli yönleri ayrı ayrı oturumlarda ele alınarak bilimsel bir zeminde değerlendirildi. Atatürk adına yapılan 7. Bilimsel kongrenin bugünün koşullarında Balkanların tam ortası olan Makedonya'da yapılmasının içinde bulunulan siyasal konjonktür açısından anlamı büyük olmuştur. Kongreye katılan yabancı bilim insanları, bu vesile ile hem Balkanlar'ı, hem de Türkiye'yi beraberce ele alarak ortak bir değerlendirme yapabilme şansını elde etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların çoğu Makedonya'da kalan Osmanlı mirasını ve Türkiye Cumhuriyetini kuran kadroların yetiştiği coğrafyayı bu kısa süre içinde tanıma fırsatını bulmuşlardır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü, Atatürk'ün yetiştiği dönemdeki Balkanları, Balkan Savaşlarını, Balkanlardan Anadolu'ya göçleri irdeleyen uluslararası bir kongrenin düzenlenmiş olması son dönemde hızla gelişen Türkiye Balkan ülkeleri ilişkileri için anlamlı ve önemli olmuştur.

